

Obsah

1. ÚVOD.....	3
2. VYMEZENÍ KONCEPTŮ A TEORIÍ.....	5
2.1 Koncepty používané pro studium zastoupení žen v politice.....	5
2.1.1 Politická reprezentace žen.....	5
2.1.1.1 Deskriptivní reprezentace žen.....	5
2.1.1.2 Substantivní reprezentace žen.....	6
2.1.1.2.1 Ženské zájmy.....	7
2.1.2 Typologie skupin dle poměru žen a mužů.....	8
2.1.3 Koncept kritické masy.....	10
2.1.4 Kritická jednání a kritičtí aktéři.....	13
2.2 Model politické mobilizace žen v parlamentním systému.....	14
2.3 Genderové kvóty.....	17
2.3.1 Strategie zvyšování politické reprezentace žen.....	17
2.3.2 Co jsou genderové kvóty?	18
2.3.3 Typy genderových kvót.....	19
2.3.4 Vlivy pro přijetí genderových kvót.....	21
2.3.5 Genderové kvóty: důvody pro a proti.....	23
3. EMPIRICKO-APLIKAČNÍ ČÁST.....	26
3.1 Vývoj politické participace a reprezentace žen v Norsku.....	26
3.1.1 První vlna ženského hnutí a boj za volební právo žen v Norsku.....	26
3.1.2 Vývoj politické reprezentace žen po zavedení volebního práva pro ženy.....	30
3.1.2.1 Zastoupení žen ve <i>Stortingu</i>	30
3.1.2.2 Přítomnost žen ve vládě.....	31
3.1.2.3 Zastoupení žen v <i>komunálních radách</i>	33
3.1.3 Shrnutí.....	34
3.2 Faktory, které přispěly k vysokému počtu žen v norské politice.....	37
3.2.1 Kontextuální faktory.....	37
3.2.1.1 <i>Socioekonomické faktory</i>	37
3.2.1.2 <i>Kulturní faktory</i>	38
3.2.1.3 <i>Politické faktory</i>	39

3.2.2 Role ženského hnutí.....	43
3.2.2.1 Druhá vlna ženského hnutí.....	43
3.2.2.2 Politická kampaň roku 1967.....	44
3.2.2.3 Kampaň před komunálními volbami roku 1971.....	45
3.2.2.4 Aktivity ženského hnutí v druhé polovině 70. let.....	47
3.2.3 Shrnutí.....	49
3.3 Legislativa a instituce napomáhající	
rovnoprávnému postavení žen v politice.....	51
3.3.1 Legislativa.....	51
3.3.2 Instituce.....	54
3.3.3 Shrnutí.....	56
3.4 Politický dopad zastoupení žen.....	57
3.4.1 Politické zájmy norských poslankyň.....	57
3.4.2 Změna politického diskurzu a politické kultury ve Stortingu.....	59
3.4.3 Dopad přítomnosti žen na politické výstupy.....	60
3.4.4 Shrnutí.....	64
3.5 Ženy v politických stranách.....	66
3.5.1 Genderové kvóty v norských politických stranách.....	66
3.5.1.1 Zavádění kvót v jednotlivých politických stranách.....	66
3.5.1.2 Vlivy pro přijetí genderových kvót	
<i>u norských politických stran.....</i>	70
3.5.2 Ženské sekce v politických stranách.....	73
3.5.3 Shrnutí.....	75
4. ZÁVĚR.....	77
5. SEZNAM PRAMENŮ.....	81
6. PŘÍLOHY.....	92

Počet znaků: 175 815

1. ÚVOD

Předkládaná práce se zabývá otázkou žen v norské politice. Problematika politické participace žen je v kontextu české politické vědy víceméně absentující.¹ Ambicí této práce tedy není pouze zmapovat roli žen v norské politice, ale i přinést na českou politologickou scénu koncepty, na základě nichž lze zmiňovanou problematiku uchopit a zkoumat.

V dnešní době se Norsko z hlediska politické reprezentace žen v národním zákonodárném sboru nachází ve světovém žebříčku na pátém místě. Byly však doby, kdy se země mohla pyšnit světovým prvenstvím. Z tohoto důvodu lze Norsko pokládat ze vhodnou zemi pro studium politické participace a reprezentace žen .

Jak již bylo uvedeno výše, cílem této práce je obohatit českou politologii o koncepty a teorie, které se používají pro studium přítomnosti a působení žen v politice. Dalším cílem je přiblížení vývoje politické participace žen v Norsku. Jelikož je procento žen v norské politice v komparativní perspektivě relativně vysoké, bude snahou tohoto textu identifikovat všechny faktory, které k danému stavu přispěly. Třetím cílem práce je určit, zda a popřípadě jak ženy svou politickou přítomností ovlivnily politickou kulturu a politické výstupy. Neopominutelným aspektem problematiky žen v politice je tématika genderových kvót. Posledním cílem je tedy objasnit využití tohoto nástroje mezi norskými politickými stranami.

V rámci práce jsou stanoveny tři hypotézy:

- 1) Vzhledem k tomu, že Norsko patří k zemím s nejvyšší politickou reprezentací žen, předpokládáme, že tamní politické orgány (parlament, vláda a komunální rady) jsou genderově vyvážené (není v nich méně než 40 procent a více než 60 procent jednoho pohlaví).
- 2) Zásadním faktorem přispívajícím k vysoké politické reprezentaci žen v Norsku je poměrný volební systém.
- 3) Po překročení 30-ti procent (tzn. hranice kritické masy) v parlamentu (popř. komunálních radách) lze zaznamenat významné změny v politické kultuře a politických výstupech (ve smyslu substantivní reprezentace)².

---

¹ Autorce této práce je známa pouze studie Petry Rakušanové „Česká politika: ženy v labyrintu mužů?“, která mapuje a analyzuje zapojení žen do politiky v České republice.

² Koncepty „kritické masy“ a „substantivní reprezentace“ budou objasněny v dalším textu.

Práce je členěna do dvou hlavních částí - „Vymezení konceptů a teorií“ a „Empiricko-aplikační část“. První část se zabývá otázkou politické reprezentace žen z jejich dvou aspektů (deskriptivní a substantivní reprezentace), popisuje typologii skupin podle složení obou pohlaví, koncepty kritické masy, kritického jednání a kritických aktérů. Dále první část pojednává o modelu čtyř institucionálních prahů Steina Rokkana, který lze s jistými modifikacemi aplikovat na vývoj politické participace a reprezentace žen. Poslední kapitola je věnována problematice genderových kvót.

Empiricko-aplikační část je dělena do pěti hlavních kapitol. První kapitola reflektuje vývoj politické participace a reprezentace žen v Norsku od druhé poloviny 19. století do současnosti. Popisuje boj za všeobecné volební právo žen a postupný nárůst politického zastoupení žen v norských politických orgánech. Druhá kapitola je věnována faktorům, které stojí za vysokou politickou reprezentací žen, resp. za rapidním vzrůstem tohoto fenoménu v 70. letech 20. století. Další kapitola se zabývá legislativou a institucemi, jež regulují genderovou rovnoprávnost v politice a jež je nutno vnímat jako důsledek zvýšeného počtu žen v politice a ostatních doprovodných událostí (hlavně vlivu ženského hnutí). Ambicí čtvrté kapitoly je analýza změn, které nastaly následkem přítomnosti žen v politice, konkrétně změn v politické kultuře norského parlamentu a finálních politických výstupech³. Poslední kapitola je věnována ženám v norských politických stranách, v potaz je brána hlavně otázka genderových kvót a ženských sekcí v politických stranách. Po této kapitole následuje „Závěr“, který shrnuje všechna důležitá fakta a zjištění a podává odpověď na tři výše uvedené hypotézy.

---

³ Toto souvisí s kapitolou předcházející, legislativa upravující genderovou rovnoprávnost byla též (jak již bylo řečeno) přijata v důsledku zvýšené politické přítomnosti žen.

2. VYMEZENÍ KONCEPTŮ A TEORIÍ

2.1. Koncepty používané pro studium zastoupení žen v politice

2.1.1 Politická reprezentace žen

Z obecného hlediska lze politickou reprezentaci konkrétní skupiny charakterizovat jako přítomnost členů dané skupiny ve formálních politických institucích. V rámci teorie politické reprezentace jednají zastupitelé (reprezentanti) jménem skupiny, kterou reprezentují. Z praxe zastupitelských demokracií je však evidentní, že většina těch, kteří jsou zvoleni do legislativního orgánu, jedná i ve prospěch jiných skupin. Konkrétní poslanec pak tedy například může jednat jménem své politické strany, svého volebního obvodu či regionu, nebo jménem své etnické skupiny. Tato multidimenzionální podstata politické reprezentace poněkud komplikuje argumenty pro politickou reprezentaci žen. (Lovenduski 2005: 15)

Politologové zabývající se problematikou přítomností žen v politice používají ke studiu politické reprezentace žen dva základní koncepty, deskriptivní a substantivní reprezentaci.

2.1.1.1 Deskriptivní reprezentace žen

Pojmy deskriptivní (pasivní) a substantivní (aktivní) reprezentace byly poprvé formulovány v práci Hanny Pitkin z roku 1967. (Weldon 2002) Obecně, bez užšího zaměření na politickou reprezentaci žen, definuje Pitkin deskriptivně reprezentovaný politický orgán jako takový politický orgán, který zrcadlí politicky relevantní charakteristiky reprezentované komunity. (Bratton, Ray 2002: 429)

Politická reprezentace žen byla zpočátku studována pouze v rámci této perspektivy. Při zjišťování deskriptivní reprezentace žen dochází k mapování proporce žen ve volených politických orgánech a k určování důvodů pro nízkou či vysokou úroveň zastoupení žen. Cílem je identifikace bariér⁴, jež brání ve zvyšování počtu žen v zastupitelských orgánech. Hlavní otázka, na kterou je v rámci tohoto přístupu hledána

---

⁴ Důležitými bariérami mohou být například typ volebního systému, proces rekrutování stranických členů či zdroje a motivace, které ženy vedou k výkonu veleného úřadu (Lovenduski, Norris 2003: 86-87)

odpověď, zní, jakým způsobem je politická integrace žen ovlivňována různými historickými tradicemi a kontexty zahrnujícími strukturální, kulturní a politické faktory. (Raaum 2005: 872; Tremblay 2000: 340)

Základní tvrzení, které vystihuje deskriptivní reprezentaci žen, říká, že by se ženy měly účastnit procesu rozhodování v poměru, v jakém jsou zastoupeny v populaci. Oponenti tohoto konceptu tvrdí, že deskriptivní reprezentace je ve své podstatě nepraktická a dokonce i nežádoucí. Svou kritiku opírají o tři hlavní argumenty. Zaprvé upozorňují na fakt, že pro každý politický systém je obtížné vyjít vstříc požadavkům všech možných skupin. Dále tvrdí, že požadavky ostatních (často více utlačovaných) skupin na formální zahrnutí do politického systému mohou mít silnější základ než požadavky žen. Posledním argumentem negujícím deskriptivní reprezentaci žen je tvrzení, že práce zastupitele nezbytně vyžaduje určité dovednosti, které však nejsou v populaci rovnoměrně distribuovány. (Lovenduski 2005, 16-17)

2.1.1.2 Substantivní reprezentace žen

Aby byl politický orgán substantivně reprezentovaný, musí podle Hanny Pitkin odrážet zájmy dané komunity. (Bratton, Ray 2002: 429) Koncept substantivní reprezentace zachycuje obsah konkrétních rozhodnutí, která byla učiněna zastupiteli. O substantivní reprezentaci žen může být řeč tehdy, pokud dochází k reprezentování zájmů žen jako skupiny. (Lovenduski 2005: 17)

Substantivní reprezentace žen bývá často chápána v rámci vztahu k deskriptivní reprezentaci žen. Tento vztah je vysvětlován jednoduchou premisou, že jakmile jsou ženy v politice přítomny, budou hlásat ženské zájmy a transformovat politickou agendu⁵. (Childs 2006: 10) Při zjišťování substantivní reprezentace žen je třeba položit si otázku, zda zvolení žen má nějaký vliv na změnu politické kultury zastupitelského sboru a hlavně na učiněné politické výstupy⁶.

Víra, že přítomnost političek může mít specifický dopad na politická rozhodování, je patrná v rámci debaty o „politice přítomnosti“. (Grey 2006) Autorka konceptu Anne

---

⁵ Vztah mezi počtem žen v zákonodárném orgánu a jejich substantivní reprezentací bude diskutován níže v rámci konceptu kritické masy.

⁶ Skutečnost, že ženy vyjadřují jiné politické priority než muži je dána jejich odlišnými životními zkušenostmi (v domácnosti, na pracovišti a ve veřejné sféře) - jako političky potom vyjadřují a upřednostňují jiné typy hodnot a postojů (např. větší zájem o péči o děti, zdraví nebo vzdělání).

Phillips tvrdí, že ženy mají odlišnou (svébytnou) skupinovou identitu založenou na sdílených společných zájmech jako jsou péče o děti či rovné příležitosti v rámci vzdělání a pracovního trhu. V tomto smyslu je pohlaví zastupitelů chápáno jako jistý druh štěpící linie. Na druhou stranu je však třeba zmínit, že pokud jsou ženy rozděleny predominantní štěpící linií, kterou může být například sociální třída, region či náboženství, mohou pak zájmy související s predominantní linií převážit nad zájmy asociované s genderem. (Lovenduski, Norris 2003: 87-88)

2.1.1.2.1 Ženské zájmy

Jak je z výše uvedeného zřejmé, v základu substantivní reprezentace žen stojí koncept ženských zájmů. Podle Wängnerud (2000: 68) se jedná o jeden z nejkontroverznějších konceptů v rámci feministicky orientované politické vědy. Při identifikaci ženských zájmů vyvstávají problémy týkající se vztahu mezi subjektivními a objektivními zájmy, ale také již zmíněného vztahu mezi pohlavím a ostatními sociálními štěpeními.

Z hlediska širší definice lze ženské zájmy chápat jako všechny politické otázky, ve kterých se muži a ženy navzájem liší, respektive spolu nesouhlasí. Hlavní rozdíly je možné vysledovat například v problematice vývoje ozbrojených sil, ochrany životního prostředí či žádoucnosti silné a efektivní sítě sociálního zabezpečení. Přesto však není jisté, jak definovat hranice ženských zájmů. (Lovenduski, Norris 2003: 88)

Lovenduski (2005: 18) si klade otázku, zda ženy, které jsou různorodou sociální skupinou sdílející pouze historickou politickou podreprezentaci a potenciální reprodukční kapacitu, mají společné zájmy, které mohou být reprezentovány. V rámci feministických debat je tato otázka s nejasnou odpovědí opakovaně probírána. Někteří autoři navrhli posunout se za rámec této debaty a začít rozlišovat mezi ženskými otázkami (*issues*) a ženskými perspektivami. Ženské otázky jsou takové, které ženy ovlivňují z biologických a sociálních důvodů, ženské perspektivy jsou pohledy žen na jednotlivé politické záležitosti. (Lovenduski 2001: 745)

I přes naznačené komplikace související s jasným vymezením ženských zájmů je třeba zdůraznit důležitost tohoto konceptu při prosazování žen do politiky. Rozpoznání společných zájmů je stěžejní pro efektivní politickou mobilizaci žen. Aby byly ženy úspěšné politicky, měly by podle Lovenduski (2005) zmírnit své trvání na odlišnosti a podtrhovat jedno ze svých centrálních témat.

2.1.2 Typologie skupin dle poměru žen a mužů

Koncept, o kterém bude v následujících řádcích řeč, není ve své podstatě konceptem politologickým, ale spíše sociologickým. Pro politologii, konkrétně pro problematiku politické reprezentace žen, je však velmi důležitým, ba dokonce neopominutelným teoretickým zdrojem. Jeho důležitost spočívá jednak v definování čtyř různých skupin (potažmo čtyř různých typů zastupitelských sborů) podle poměru žen a mužů, jednak, a to hlavně, v popisu interakcí přítomných uvnitř jednotlivých skupin a dějů odehrávajících při přechodu z jedné skupiny do jiné. Tento druhý aspekt byl klíčový z hlediska definování konceptu kritické masy (viz další kapitola).

Roku 1977 vydala Rosabeth Moss Kanter dvě stěžejní díla⁷, ve kterých definovala čtyři typy skupin s různým poměrem mužů a žen a nastínila interakce členů uvnitř těchto skupin. Práce Kanter, která je založena na studiu genderových vztahů v rámci industriálních korporací, bývá pojímána jako klasická sociologická analýza skupinové dynamiky. (Towns 2003: 5)

Kanter upozorovala, že odlišnosti uvnitř skupiny vytvářené pohlavím jejích členů jsou zásadní při tvarování dynamiky interakcí v rámci skupinového života. Autorka vytvořila následující typologii čtyř různých skupin. Jako první definovala „jednotné skupiny“ (*uniform groups*), tedy skupiny, ve kterých jsou přítomni buď pouze muži, nebo pouze ženy. Opakem jednotných skupin jsou „skupiny vyvážené“ (*balanced groups*), ve kterých je každé pohlaví zastoupeno přinejmenším 40-ti procentní proporcí, jinými slovy, vyvážené skupiny obsahují 40 až 60 procent žen či mužů. „Nevyvážené skupiny“ (*skewed groups*) jsou charakteristické velkou disproporcí mužů a žen. Konkrétně obsahuje tato skupina maximálně 15 procent členů jednoho pohlaví. Jako poslední definovala Kanter „skupiny nakloněné“ (*tilted groups*), ve kterých zaujímají příslušníci menšinového pohlaví od 15-ti do 40-ti procent. (Raaum 2005: 875) Pro přehlednost uvádíme jednotlivé skupiny v následující tabulce.

---

⁷ „*Men and Women of the Corporation*“ a „*Some Effects of Proportion of Group Life: Skewed Sex Ratios and Responses to Token Women*“.

Tabulka č. 1 – typy skupin podle R. M. Kanter

Typ skupiny	Procento příslušníků menšinového pohlaví
Jednotné skupiny	0 %
Nevyvážené skupiny	1-15 %
Nakloněné skupiny	15-40 %
Vyvážené skupiny	40-60 %

Studie Rosabeth Kanter je založena na sledování interakcí uvnitř nevyvážených skupin, konkrétně skupin, kde je poměr mužů a žen nevyvážený ve prospěch mužů. Dále autorka popisuje možné procesy, které mohou nastat při přechodu z nevyvážených do nakloněných skupin.

V nevyvážených skupinách je skupinová kultura kontrolována početně dominantními jedinci (tedy muži), přítomnost žen je redukována na pouhé symbolické reprezentování své sociální kategorie. Ženy jsou díky svému minoritnímu postavení podrobeny v rámci skupiny větší viditelnosti, což vede početně silnější muže ke zdůraznění vnitroskupinových odlišností způsoby, které donutí ženy přizpůsobit se dominantnímu modelu. (Childs, Krook 2006a) Tento proces následně podle Kanter vyvolává u žen tři tendence. Zaprvé dochází u žen ke vzrůstajícímu tlaku na výkon, jímž jsou nuceny limitovat svou viditelnost. Za druhé jsou ženy svázány do sociální izolace, která je nutí nadále zůstat outsiderky. Za třetí jsou ženy vystaveny takzvanému polapení do rolí – jsou podřízeny genderovým stereotypům a vedeny k tomu, aby se chovaly podle toho, co je typicky ženské. Následkem této dynamiky je pro ženy obtížné vytvořit alianci, která se v rámci celé skupiny může stát vlivnou. Na základě absence většího počtu žen schopného vytvořit jakousi protikulturu jsou ženy ponechány, aby akceptovaly kulturu dominantních mužů. Toto neustále zpevňuje nízký počet žen. (Childs, Krook 2006a; Towns 2003: 6-7)

V nevyvážených skupinách se tedy její minoritní členové (ženy), kteří jsou přizpůsobeni dominantním pravidlům hry, vyhýbají oslovovat své vlastní skupinové zájmy. V odlišném kontextu s více kooperativní atmosférou mohou být ženy podpořeny k otevřenému projevení svých zájmů, a muži, jakožto příslušníci většiny, se mohou stát více nakloněnými menšinovým úhlům pohledu. (Bratton, Ray 2002: 430) Kanter předpokládala, že když skupina dosáhne určité velikosti (v rozmezí nakloněných

skupin), dojde ke změně dostupných strategií vedoucí ke kvalitativnímu posunu v rámci podstaty skupinových interakcí. Ženy začnou samy sebe více prosazovat, což je následováno transformací institucionální kultury, norem a hodnot. (Lovenduski, Norris 2003: 88-89)

Reflektující změnu dynamiky při přechodu z nevyvážené do nakloněné skupiny vyslovuje Kanter tři domněnky (očekávání) týkající se chování žen. Pokud se zvýší počet žen, stanou se ženy potencionálními spojenci, mohou vytvářet koalice a mohou ovlivňovat kulturu skupiny. Druhá domněnka vyjadřuje tvrzení poněkud opačné – s nárůstem relativního počtu se ženy začínají stávat navzájem od sebe odlišenými individui. Tato dvě tvrzení předpokládají, že ženy v nakloněných skupinách již jsou schopné vyhnout se tlaku na výkon a sociální izolaci, které jim dříve bránily ve zformování koalic s ostatními ženami, a uniknout též polapení do rolí, což jim umožňuje rozvíjet zájmy, které se nepřizpůsobují ženským stereotypům. Třetí domněnka vyjadřuje tvrzení, že navzdory malým změnám v relativním počtu žen mohou ženy vyvíjet podpůrné aliance a ovlivnit kulturu skupiny, musí se však jednat o feministky či o „ženy identifikované s ženami“. (Childs, Krook 2006a; Childs, Krook 2006b: 523)

Koncept Rosabeth Kanter byl (jak je již uvedeno výše) zkonstruován v prostředí industriálních korporací. Uvedená dynamika však sdílí určité podobnosti s výzvami, kterým čelí ženy v politice. Koncept byl tedy přenesen do prostředí politické vědy a aplikován na zastoupení žen v politických orgánech⁸.

2.1.3 Koncept kritické masy

Koncept kritické masy (*critical mass*) používaný pro studium zastoupení žen v politických orgánech byl přímo inspirován dílem Rosabeth Kanter. V kontextu politické vědy se tento koncept, zapůjčený z odvětví nukleární fyziky⁹, dostal do

---

⁸ Je však třeba upozornit, že tato aplikace může být z různých důvodů limitována. Kanter se například nejasně vyjadřuje o momentech, kdy se skupiny posouvají od nevyvážených k nakloněným, dále autorka neanalyzuje roli mužů, opakované zdůraznění si také zaslouží skutečnost, že nebyly sledovány zkušenosti žen v politických institucích, ale v korporacích (Childs, Krook 2006)

⁹ V nukleární fyzice odkazuje koncept kritické masy na množství uranu, které je nutné pro spuštění řetězové reakce, na ireversibilní bod obratu, začátek nové situace či procesu. Tohoto bylo v souvislosti s politickým zastoupením žen použito jako analogie – kvalitativní posun nastane, pokud ženy překročí proporcí 30-ti procent. Takovouto analogii však nelze brát doslova. Ve fyzice se pracuje s izolovanými entitami, kdežto v sociálních vědách je předmětem

popředí roku 1988 v práci Drude Dahlerup („*From a Small to a Large Minority: Women in Scandinavian politics*“). Lze říci, že Dahlerup ve svém článku koncept kritické masy zkonstruovala, ale zároveň ho i kriticky rekonstruovala (viz níže). (Dahlerup 2006)

Dahlerup předpokládala, že kritická masa vznikne tehdy, když ženy obsadí okolo 30-ti procent politického orgánu¹⁰. V rámci politologie byla hypotéza o kritické mase rozvinuta ve dvou směrech. Pokud koncept vztáhneme k deskriptivnímu aspektu reprezentace, lze předpokládat, že jakmile ženy dosáhnou hodnoty kritické masy, bude se jejich počet v politických orgánech zvyšovat. Tím, že zvolené ženy budou usilovat o rekrutování více dalších žen, bude zajištěno stálé a automatické zvyšování v jejich zastoupení. V kontextu substantivní reprezentace se tvrdí, že ženy musí vytvořit kritickou masu, aby měly vliv na politickou kulturu, normy a hodnoty dané instituce, ale také na finální politické výstupy. (Studlar, McAllister 2002) Pro následující text bude klíčový právě vliv kritické masy žen na jejich substantivní reprezentaci.

Ve svém článku z roku 1988 identifikovala Dahlerup šest různých aspektů změn, které by měly následovat po dosažení kritické masy žen. Jedná se o změny v reakcích na političky, změny ve výkonnosti a efektivitě práce političek, změny v sociálním klimatu instituce, respektive v politické kultuře, změny v rámci politického diskurzu, změny v oblasti konečné politiky (v politických rozhodnutích) a nárůst moci žen. (Dahlerup 2006: 513)

Koncept kritické masy byl podroben velké kritice. Dokonce i sama Dahlerup ho odmítla a místo něj navrhla přijmout koncept kritického jednání (viz další kapitola). Různými empirickými výzkumy byly zjištěno, že v několika případech nenastala, navzdory dosažení hodnoty kritické masy v zastupitelském orgánu, žádná změna v rámci politických výstupů. Byla potvrzena i opačná tendence, tedy že dopad žen na politiku je zřejmý, i když vytváří jen velmi malou menšinu. (Childs, Krook 2006a) Tato zjištění vedla k vymezení různých faktorů či intervenujících proměnných, které by mohly mít vliv na zvýšení feminizace politiky. Nejdůležitějšími proměnnými jsou genderová identita zastupitelek (potažmo poslankyň), tedy míra, do jaké se identifikují

---

zkoumání sociální jednotka, která je nezbytně v interakcích se svým okolím. (Dahlerup 2006: 512; Norris 2000)

¹⁰ Hodnota 30-ti procent je nejčastěji zmiňovanou hodnotou v souvislosti s kritickou masou žen. V rámci literatury zabývající se touto problematikou se procentuální určení kritické masy liší. Sue Thomas například předpokládala, že kritická masa existuje v rozpětí od 15 do 20 procent – konkrétní hodnota se podle ní může lišit v závislosti na čase a lokalitě (Raaum 2005: 877)

se ženami a fakt, zda je tato identifikace ve směru feministickém či antifeministickém. Dalšími vlivnými faktory jsou stranická identita, konkrétní role ženy v politice (např. role členky vlády) či charakter a normy daného politického prostředí. Pravděpodobnost, se kterou zastupitelky jednají ve jménu žen, zřejmě tedy závisí na multiplicitě faktorů. Z tohoto důvodu se jeví jako příhodnější zjišťovat, jak substantivní reprezentace nastává, a ne kdy k ní dochází. Pozornost se tímto tedy přesouvá pryč od snahy určit procento žen, které vytváří kritickou masu. (Childs 2006: 10-11)

Vrátíme-li se k práci Rosabeth Kanter a jejím třem domněnkám o chování žen při přechodu z nevyvážených do nakloněných skupin, je nutno konstatovat, že autoři příspěvků věnujících se kritické masě vzali v úvahu pouze první domněnku, a to, že zvýšený počet žen podpoří tvorbu koalic mezi nimi. Zbývající dvě očekávání, že nárůst v počtu žen povede k větší diverzitě a že změna může nastat, i když je žen v politickém orgánu málo, byla opomenuta. (Childs, Krook 2006a)

Ačkoli byl koncept kritické masy během posledních let různě reinterpretován a kritizován, získal mezi politiky, médii a mezinárodními organizacemi širokou platnost. (Childs, Krook 2006b: 528) Stal se neopominutelným argumentem v rámci rétoriky feministických hnutí, samotných političek, obecně řečeno všech obhájců zvýšení ženské politické reprezentace. Během posledních dvou dekad byl argument kritické masy často používán mezi zastánci zavedení volebních genderových kvót¹¹. (Dahlerup 2006: 514-515) Kritická masa se stala také zdrojem a předmětem různých mezinárodních doporučení. Inspirována konceptem kritické masy, stanovila Ekonomická a sociální rada Organizace spojených národů roku 1995 30-ti procentní hranici jako nezbytné minimum zastupitelek, které je potřebné pro to, aby byly ženy férově zastoupeny v legislativních orgánech. (Raaum 2005: 877)

Závěrem lze říci, že kritická masa žen v politických orgánech může podpořit, ale rozhodně ne garantovat substantivní reprezentaci žen. Vzhledem k tomu, že substantivní reprezentace závisí na mnoha faktorech (jako jsou např. genderová identita političek či jejich stranická příslušnost), je dnes mezi politology zabývajících se problematikou žen v politice obecně akceptován fakt, že kritická masa žen nutně nevede k jejich substantivní reprezentaci. (Trembley 2006: 509)

---

¹¹ Během posledních deseti až patnácti let zavedlo téměř padesát zemí genderové kvóty prostřednictvím zákona či ústavního dodatku - zákonné kvóty (např. Rwanda, Kostarika, Belgie, Argentina, Jihoafrická republika) (všechny země viz Country overview 2006), v mnoha dalších zemích byly genderové kvóty zavedeny dobrovolně politickými stranami (dobrovolné stranické kvóty).

2.1.4 Kritická jednání a kritičtí aktéři

Jak již bylo zmíněno výše, přehodnotila Drude Dahlerup koncept kritické masy ve prospěch konceptu kritických jednání (*critical acts*). V této kapitole vysvětlíme, co autorka tímto termínem myslela, posléze se budeme věnovat úzce související a ve své podstatě navazující problematice kritických aktérů (*critical actors*) vycházející z prací Sarah Childs a Mony L. Krook.

Řečeno slovy Dahlerup je kritické jednání takové jednání, „které značně změní pozici menšiny a povede k dalším změnám. Nejvýznamnější je ochota a schopnost menšiny mobilizovat své organizační a institucionální zdroje s cílem zlepšit vlastní situaci.“ (Dahlerup 1988: 296 in Hallberg 2003: 19) Konkrétní kritická jednání zahrnují například snahy o rekrutování jiných žen, zavádění kvót pro ženy, snahy o přijetí nové, ženám prospěšné legislativy či ustavení institucí podporujících rovnost pohlaví. (Studlar, McAllister 2002: 236)

Při formulování konceptu kritických aktérů vyšly autorky S. Childs a M.L. Krook z myšlenek Kanter a Dahlerup. Z práce Kanter bylo inspirativní hlavně její druhé očekávání, tedy, že se ženy, při přechodu z nevyvážených do nakloněných skupin, stanou navzájem od sebe odlišenými individui. Z díla Dahlerup byla přejata myšlenka, že kritická jednání vznikají nejen v rámci menšiny žen jako celku, ale že mohou být ženami rozvíjena i separátně.

Childs a Krook zdůrazňují rozlišení mezi kritickými aktéry a kritickou masou, aby tím určily konkrétní političky (případně politiky), které iniciují a vedou individuální a kolektivní kampaně za politické změny nakloněné ženám. Kritičtí aktéři jsou tedy ti, kteří sami iniciují návrh konkrétní politiky. Ve skutečnosti se vždy nemusí jednat pouze o ženy, v některých situacích to mohou být i jednotliví muži, kdo hraje zásadní roli v podporování ženských zájmů. Charakteristickým rysem kritických aktérů je relativně nízký práh pro politickou akci, jsou tedy daleko více motivováni prosazovat ženám přátelskou politiku než ostatní aktéři. Ačkoli mohou kritičtí aktéři jednat sami, často k jednání stimulují ostatní - například tím, že rozpohybují v rámci vlastní skupiny politickou změnu, anebo tím, že vyprovokují odpor mezi oponenty jejich reforem.

V souvislosti s konceptem kritických aktérů a jejich dopadů na substantivní reprezentaci žen autorky tvrdí, že výzkumy, které se snaží porozumět dynamice legislativního chování, musí začít zkoumat mikroúrovňové interakce. Aby byly odkryty role kritických aktérů, měli by výzkumníci provádět post-hoc analýzu, která zjistí

chování jednotlivců v čase. Tímto tedy zásadně upřednostňují kvalitativní metodologii. (Childs, Krook 2006a)

2.2. Model politické mobilizace žen v parlamentním systému

„All the emerging political movements have to negotiate a number of locks on their way towards the core of the political system, and upwards towards the central arena of executive authority: decision-making.”

(Rokkan 1987, in Christensen, Raaum 1999: 24)

V oblasti komparativních studií týkajících se procesů politické mobilizace v rámci parlamentních systémů zaujímá dílo norského politologa Steina Rokkana bezpochyby jedinečné postavení. Na základě historické analýzy procesů politické mobilizace mezi dělníky a rolníky v sedmnácti západoevropských zemích, identifikoval Rokkan čtyři institucionální prahy demokratizace. Jmenovitě se jedná o legitimaci, inkorporaci, reprezentaci a výkonnou moc. Každý práh představuje podle Rokkana institucionální bariéru, Nina C. Raaum však k tomuto dále dodává, že období mezi jednotnými prahy je také možno vnímat jako rozdílné fáze mobilizace. (Raaum 2004: 143-144) Ačkoli je Rokkanův model původně vyvinut výhradně pro mužskou část populace, začal být v 90. letech minulého století aplikován některými skandinávskými politoložkami¹² i na politickou mobilizaci žen.¹³ V následujícím textu se budeme zabývat stručným popisem čtyř institucionálních prahů.

První práh legitimace souvisí s ustavením všeobecných práv jako je například právo na shromažďování či svoboda projevu. Ženy si musely vydobýt veřejný prostor pro uplatňování svých hodnot a zájmů, posílit svou kolektivní identitu a upozornit celou společnost na genderovou problematiku. V rámci stávající politické elity bylo snahou žen získat spojení mezi progresivnějšími muži a vyvinout strategie, které by jim

---

¹² Norská politoložka Anne-Hilde Nagel provedla poprvé tuto aplikaci v roce 1995 v knize „*Kjønn og Politikk*“ (v překladu „Gender a politika“)

¹³ Nutno podotknout, že zmiňovaný způsob aplikace tradičnímu Rokkanovu modelu v některých jeho aspektech plně neodpovídá. Například poslední institucionální práh „výkonná moc“ měl podle Rokkana nastat ve chvíli, kdy začala být vláda odpovědná parlamentu (respektive na něm začala být závislá). (Kopeček 2003: 117) Zde je však práh výkonné moc zamýšlen v souvislosti se vstupem žen na vládní půdu. Přesto se však model jeví jako velmi vhodné východisko pro studium politické mobilizace žen v rámci parlamentní politiky.

umožnily zapojit se do politického procesu. V tomto kontextu byly zakládány organizace bojující za volební práva žen, ale i jiné ženské organizace s širšími cíli. (Christensen, Raaum 1999: 24; Raaum 2005: 873-874)

Druhým institucionálním prahem je inkorporace. Tento práh se týká zavedení všeobecného volebního práva, ale i práva ucházet se o politický úřad. V období, které bezprostředně následuje po překročení tohoto prahu, je rovněž důležité, aby byli občané (resp. občanky) podporováni v tom, aby se nová práva naučili plně využívat. (Raaum 2004: 144)

Třetím prahem je politická reprezentace v parlamentu, která ženám umožňuje přímou participaci na rozhodovacích procesech. V tomto směru hrají dosti podstatnou roli politické strany, které mají obrovský vliv na rekrutování zákonodárkyň (poslankyň).

Dosažení posledního prahu, výkonné moci, se týká získání ministerských postů ve vládě. Ve srovnání s prvními dvěma prahy (legitimace a inkorporace) jsou prahy reprezentace a výkonné moci založeny na více kvalifikované politické přítomnosti žen, tedy na přímé participaci na rozhodovacích procesech. (Raaum 2005: 874)

Rokkan tvrdil, že pokud mobilizující se skupina (v kontextu této práce ženy) překročí jeden institucionální práh, bude dříve nebo později vygenerován nový tlak, který způsobí přechod k další institucionální bariéře. Autor zdůrazňuje, že konkrétní časový bod, ve kterém změna nastane, se značně liší systémem od systému. Podstatou Rokkanovy prahové perspektivy je kontextuální determinace demokratizačního procesu. Tento proces je určován různými strukturálními, kulturními a politickými podmínkami, které se dále kombinují s různými typy strategií na straně politických elit a mobilizačních skupin. Tato komplexita přispívá k různorodosti mobilizačních procesů. (Raaum 2004: 145)

Mezi skandinávskými politology zabývajícími se problematikou žen v politice probíhá debata týkající se míry, do které může být Rokkanův prahový model použit, aby vysvětlil politickou mobilizaci žen. Kritici podtrhují deterministickou povahu modelu. Tvrdí, že model není vhodně adaptován, aby vysvětlil nejednoznačnost a komplexitu ženské politické mobilizace. Podle Christensen a Raaum (1999: 25) mohly tyto kontroverze nastat následkem neadekvátního objasnění premis, které tvoří základ prahového modelu. Zaprvé si je třeba podle autorek uvědomit, že Rokkanův model odkazuje pouze na institucionalizovaný politický systém (na parlamentní arénu), a tudíž pouze na jeden z aspektů politické mobilizace žen. Zadruhé vysvětlují podstatu

deterministického elementu, který znamená, že překročení jedné bariéry vyústí v tlak, který se projeví na vzniku dalšího prahu. Jak již bylo zmíněno výše, Rokkan ve své práci jednoznačně upozorňuje, že čas potřebný na prolomení bariér se v rámci jednotlivých systémů liší. Různé mobilizační vzorce jsou výsledkem různých struktur politických příležitostí, tedy různé kombinace strukturálních, kulturních a politických faktorů.

Prahový model Steina Rokkana se tedy dobře hodí pro určení inkorporace nových mobilizačních skupin do parlamentní politiky. Není však schopen registrovat mobilizační procesy, které se nezaměřují na institucionalizovaný systém. Model tedy není možno použít pro analýzu mobilizačních procesů, které leží mimo (či na okraji) formální politický systém, jako jsou například nová sociální hnutí. (Christensen, Raaum 1999: 25-26)

2.3. Genderové kvóty

„The core idea behind quota system is to recruit women into political positions and to ensure that women are not only a few tokens in political life.“ (Dahlerup 2006b)

2.3.1 Strategie zvyšování politické reprezentace žen

Genderové politické kvóty lze pojímat jako jednu ze strategií zvyšování politické reprezentace žen. Proto před tím, než se budeme věnovat samotným genderovým kvótám, nastíníme problematiku těchto strategií.

Lovenduski a Norris (1993) identifikovaly tři základní strategie, jejichž cílem je zvýšit politické zastoupení žen. Jedná se o rétorické strategie (rétorika rovnosti), afirmativní akce a pozitivní diskriminace.

Rétorika rovnosti má sloužit k veřejné akceptaci požadavků žen. Takovouto rétoriku lze nalézt v programech politických stran, objevuje se v různých politických diskurzích stran, například v projevech lídrů politických stran. Rétorika rovnosti, která je v některých případech protknuta feministickými prvky, je základem pro konkrétní jednání a umožňuje nastolení dalších strategií. (Lovenduski 2005: 90)

Ke konkrétním afirmativním akcím patří vládní financování různých kampaní na podporu žen v politice, financování organizací prosazujících ženy či výzkumů reprezentace žen, dále podepisování mezinárodních smluv a protokolů týkajících se rovnosti reprezentace žen a mužů, odstraňování zákonných překážek bránících ženám v jejich reprezentaci, atd. Ačkoli jsou popsány činnosti v kompetenci vlád, jsou hlavními aktéry afirmativních akcí politické strany. Jejich snahou je primárně přivést do politiky více žen a tím tedy dodat potencionální zastupitelky.

Strategie pozitivní diskriminace zajišťuje konkrétní záruky rovnosti mezi muži a ženami. Nejvýznamnějším příkladem této strategie jsou genderové kvóty, jejichž problematiku řeší podrobněji následující text. (Lovenduski 205: 90-91)

2.3.2 Co jsou genderové kvóty?

Pravděpodobně nejaktuálnější a nejčastěji probíranou otázkou v kontextu participace žen v politických orgánech je v posledních několika letech problematika genderových kvót. Primárním cílem zavedení genderových kvót do politického systému dané země je zajištění určitého procenta žen¹⁴ v rámci kandidátní listiny, parlamentu, parlamentní komise či vlády. (Dahlerup 2006b) Potřeba zavedení takového politického opatření vzniká na základě výrazné podrepräsentace žen ve vztahu k jejich proporci v celé populaci. Fakt, že jsou ženy jakožto členové politických institucí podrepräsentovány, vychází z kombinace různých kulturních, ekonomických, institucionálních či společenských faktorů, které omezují přístup žen do veřejných úřadů. Zavedení efektivních genderových kvót je považováno za jedinou metodu, jak tuto podrepräsentaci napravit. (Jones 2005: 464)

Téměř všechny volební systémy disponují nějakým druhem kvót¹⁵, genderové kvóty se však často potýkají s určitým podezřením. Vzhledem k tomu, že se ženy vyskytují napříč všemi sociálními skupinami, je vztah mezi genderovými kvótami a kvótami pro ostatní sociální skupiny poněkud komplikovaný. Toto se dotýká diskuze, proč je repräsentace žen tak důležitá. Jako odpověď na tuto otázku mohou posloužit tři hlavní argumenty. Prvním argumentem je argument spravedlnosti, který tvrdí, že ženy tvoří polovinu populace a mají tudíž právo na polovinu politických mandátů. Argument zkušenosti říká, že ženy mají odlišné zkušenosti (což je dáno biologicky a sociálně), které by měly být repräsentovány. Podstatou argumentu zájmové skupiny je, že ženy a muži mají částečně konfliktní zájmy, a proto tedy muži nemohou repräsentovat ženy. (Dahlerup 2003b: 7)

Ačkoli jsou genderové kvóty zamýšleny jako prostředek pro navýšení politické repräsentace žen, většina z nich je koncipována jako genderově neutrální. Takto pojaté kvóty požadují maximální zastoupení pro obě pohlaví. Nejobvyklejším pravidlem je, že každé pohlaví by nemělo mít více než 60 procent a méně než 40 procent. Kvóta 50:50 je ve své podstatě také formulována genderově neutrálním způsobem. Jedním typem této kvóty je takzvaný zipový systém, ve kterém se muži a ženy na kandidátní

---

¹⁴ Každá země má toto procento žen nastavené na různé úrovni. Snahou kvótních systémů je, aby žen vytvořily přinejmenším kritickou masu 30-ti procent. Některé požadují skutečnou genderovou rovnováhu 50:50.

¹⁵ Nejčastěji je jedná o geografické kvóty, které mají zajistit minimální repräsentaci populaci žijící v řídké obydlených územích.

listině za sebou střídají. Jedinou věcí, o které se musí rozhodnout, je, zda bude na prvním místě kandidátky umístěna žena nebo muž. (Dahlerup, Freidenvall 2005: 38-39; Dahlerup 2006b)

Zavedení genderových kvót představuje posun od jedné koncepce rovnosti ke druhé, posun od rovnosti příležitostí k rovnosti výsledků. V kontextu klasického liberálního pojetí rovnosti příležitostí bylo považováno za dostatečné odstranění formálních bariér (např. tím, že bylo ženám uděleno volební právo). Zbytek byl již ponechán na samotných ženách. Silný feministický tlak vyvolaný během posledních několika dekád¹⁶ přenesl pozornost na koncept rovnosti výsledků. Tento koncept byl obhajován tvrzením, že rovnost příležitostí nezačne existovat jen následkem odstranění formálních bariér. Přímá diskriminace a skryté bariéry ženám brání, aby získaly svůj podíl politického vlivu. Pokud tyto bariéry skutečně existují, musí být zavedena kompenzační opatření (tedy kvóty), které povedou k rovnosti výsledků. Z této perspektivy kvóty nejsou diskriminací (mužů), ale kompenzací strukturálních bariér, na které ženy ve volebním systému naráží. (Dahlerup 2005: 144)

2.3.3 Typy genderových kvót

Dahlerup (2006b) vymezuje dvě základní dimenze, na základě nichž lze rozlišovat mezi konkrétními typy genderových kvót. První dimenze se týká způsobu, jakým byly kvóty do politického systému zavedeny. Z tohoto pohledu rozlišujeme mezi kvótami stanovenými ústavou, zákonnými kvótami a dobrovolnými stranickými kvótami. Druhá dimenze indikuje, na jakou část procesu výběru a nominace se kvóta zaměřuje. Prvním stupněm procesu výběru je nalézání uchazečů (*aspirants*), tedy těch, kteří jsou zvažováni pro nominaci, buď na základě primárek nebo prostřednictvím nominačních komisí či jiných orgánů politické strany. Druhým stupněm je již skutečná nominace osob, které budou umístěny na kandidátní listinu strany. Třetí stupeň představuje již zvolené zastupitele. Následující tabulka č. 2 ukazuje obě zmíněné dimenze a rovněž jednotlivé typy kvót, které z těchto dimenzí vzešly.

---

¹⁶ Tento tlak byl významně podpořen Čtvrtou světovou konferencí věnované ženám, která se konala v Pekingu roku 1995. Tato konference zdůraznila dramatickou podreprerentaci žen v rozhodovacích orgánech a obhajovala řadu opatření, jak tuto podreprerentaci napravit. Jedno z nejpřednějších doporučení bylo zavedení kvót. (Jones 2004)

Tabulka č. 2 – Typy kvót na základě dvou dimenzí

	Uchazeči	Kandidáti	Zvolení
Zákonné kvóty (dané ústavou či volebním zákonem)	nerrelevantní	Kandidátní kvóty	Rezervovaná křesla
Dobrovolné stranické kvóty	Kvóty pro uchazeče	Kandidátní kvóty	Rezervovaná křesla*

* neformální dohody mezi politickými stranami, na základě nichž se rezervuje určitý počet křesel pro ženy

(Upraveno podle Dahlerup 2006b)

Nejdůležitějšími kvótami jsou kvóty kandidátní a tzv. rezervovaná křesla. Kandidátní kvóty určují minimální procento žen v rámci kandidátní listiny politické strany. Kandidátní kvóty mohou být stanoveny ústavou či volebním zákonem (politické strany jsou nuceny, aby rekrutovaly požadované procento žen), nebo jsou přijaty dobrovolně konkrétní politickou stranou.¹⁷ Obecně řečeno jsou tyto kvóty nejobvyklejší u stran nacházejících se v levé části stranického spektra. Liberální a konzervativní strany jsou vůči kandidátním kvótám více zdrženlivé a odmítavé. Na základě rezervovaných křesel je ženám v rámci zákonodárného orgánu vyhrazen určitý počet mandátů. (Dahlerup 2005: 142)

Jiné dělení genderových kvót v politických stranách nabízí Christensen (1999: 80). Autorka rozlišuje mezi kvótami stranickými a kandidátními. Stranické kvóty jsou interní opatření uvnitř jednotlivých politických stran, respektive jejich stranických orgánů, které zajišťují závazný poměr obou pohlaví. V naprosté většině případů se jedná o kvótu 40:60. Kandidátní kvóty, o nichž hovoří Christensen, odpovídají výše uvedeným kandidátním kvótám. Jedná se tedy o kvóty regulující složení kandidátních listin.

Ačkoli se mohou zdát kvóty přijaté na základě ústavního dodatku či volebního zákona více efektivní než kvóty zavedené dobrovolně jednotlivými politickými

¹⁷ Rozlišení mezi ústavními či zákonnými kvótami a kvótami stranickými se stává vysoce relevantní při zvažování sankcí za porušení těchto pravidel. U stranických kvót jsou sankce pouze politické (např. kritika ze strany ženské skupiny uvnitř strany či negativní reakce voličů), zatímco zákonné kvóty většinou zahrnují pravidla ohledně sankcí za jejich porušení. V praxi existuje široký rozsah sankcí od naprosto neefektivních k vysoce efektivním. Povinností volební komise by mělo být odmítnutí listiny, která kvótnímu nařízení nevyhovuje. (Dahlerup, Freidenvall 2005: 40)

stranami, skutečnost tomuto vždy neodpovídá. Efektivita kvóty, tedy její úspěšnost při navyšování politické reprezentace žen, závisí na konkrétních pravidlech, na nichž je kvóta postavena. Klíčové pravidlo se týká pořadí kandidátů na kandidátní listině. Pokud jsou všechny ženy umístěny ve spodní části kandidátní listiny, nemusí požadavek 30-ti či 40-ti procent žen vyústit ve zvolení jediné ženy. Zásadní otázkou tedy je, zda jsou nominované ženy umístěny na pozicích s reálnou šancí na zvolení. Jako nejefektivnější se v tomto ohledu jeví výše zmíněný zipový systém, v rámci něhož se muži a ženy za sebou na kandidátní listině střídají. (Dahlerup, Freidenvall 2005: 39)

2.3.4 Vlivy pro přijetí genderových kvót¹⁸

Podle Caula (2001: 1215-1218) může být rozhodnutí strany přijmout kandidátní genderové kvóty ovlivněno různými faktory. Ochotu strany zavést kvóty podmiňuje hlavně přítomnost žen ve straně, vliv volebního systému, tzv. vlivy rozšiřování a soutěže a charakteristiky konkrétní politické strany.

Předpokládá se, že větší počet žen delegovaných v rámci jedné strany do parlamentu může efektivně ovlivňovat osoby na nejvyšších stranických postech, aby v budoucnu přikročily k zavedení konkrétních programů (kvót) zajišťujících další zvyšování politické reprezentace žen. Navíc mohou ženy aktivistky povzbuzovat další ženy a prosazovat genderové kvóty uvnitř samotné stranické organizace. (Caul 2001: 1215)

Schopnost politických stran přijmout kandidátní kvóty ovlivňuje dále volební systém. Obecně lze říci, že poměrný volební systém dává větší šance pro přijetí kandidátních kvót. Faktorem, který spojuje konkrétní typ volebního systému s existencí kvót, je velikost volebního obvodu (respektive počet mandátů přidělovaných v jednom obvodu). Politické strany, které působí v rámci většinového volebního systému s jednomandátovými volebními obvody, mají větší obtíže se zaváděním kandidátních kvót. Aby mohly ženy kandidovat, museli by se muži vzdát svého mandátu. V rámci poměrného volebního systému, kde se uvnitř jednoho volebního obvodu přiděluje více mandátů, nemusejí být zavedení politici sesazeni, aby tím vznikl prostor pro ženy. V kontextu této logiky se tedy předpokládá, že čím více

---

¹⁸ Tato kapitola je zúžena na kandidátní kvóty přijaté politickou stranou.

mandátů je přidělováno na základě jednoho volebního obvodu, tím spíše strana zavede kvóty. (Matland, Studlar 1996: 708-709)

Třetí faktor ovlivňující přijetí kandidátních kvót se týká rozšiřování a soutěže. V základu tohoto faktoru stojí teorie nákazy (*contagion*)¹⁹, která předpokládá, že tradiční politické strany budou s větší pravděpodobností nominovat více žen, pokud jejich politický soupeř (či soupeři), většinou menší strana na levici, začne prosazovat zvýšenou reprezentaci žen. (Freidenvall 2003: 4) Toto napodobování může nastat přinejmenším ze dvou důvodů. Zaprvé mohou menší strany nominováním většího počtu žen demonstrovat, že následkem toho rozhodnutí nepřichází žádný volební „trest“. Očekávání volebního trestu bylo v dřívějších letech nejběžnějším důvodem pro nenominování žen. Výzkum však opakovaně ukázal, že tento strach z veřejné antipatie ve vztahu k ženám je naprosto neopodstatněný. Zadruhé začnou větší strany cítit vzrůstající tlak na prosazování více žen. Toto platí zvláště pro strany, které jsou ideologicky blízko svým konkurentům, kteří prosazování více žen do politiky iniciovali. Politické strany se takto budou cítit ohroženy ztrátou voličů ve prospěch průkopnické strany. Jak budou jednotlivé politické strany reagovat na pociťovanou hrozbu od blízkého politického rivala, vnímaná potřeba nominovat více žen se rozptýlí napříč celým politickým spektrem. (Matland, Studlar 1996: 712)

Matland a Studlar (1996: 714) rozlišují mezi makronákazou (*macrocontagion*), která nastává na národní úrovni a mikronákazou (*microcontagion*), která se děje na úrovni volebního okrsku. Makronákaza je proces, při kterém politická strana reaguje na obecný politický tlak od ostatních stran, které začaly ve větší míře prosazovat ženy do svých kandidátních listin. Daná strana reaguje zvýšením počtu nominovaných žen ve všech volebních obvodech, ne tedy v pouze těch obvodech, ve kterých konkurenční strana nominovala více žen. Mikronákaza je naopak proces, který je specifický vzhledem ke každému volebnímu obvodu. Jakmile stranické shromáždění politické strany na úrovni jednoho obvodu rozhodne, že zvýší počet žen ve zvolitelných pozicích, jiná strana ji bude v rámci stejného volebního obvodu ve zvolené strategii následovat.

---

¹⁹ Teorie nákazy má svůj původ v díle M. Duvergera, který předpokládal, že mezi politickými stranami nastane nákaza zleva. Konzervativní a liberální kádrové strany jsou přinuceny napodobit socialistické strany s masovým členstvím, jinak by čelily nebezpečí volební porážky. Epstein na toto odpověděl myšlenkou nákazy zprava – levicové strany byly podle něj přinuceny použít techniky moderních kampaní (průzkumy veřejného mínění, reklama v masmédiích), které byly poprvé vyvinuty pravicovými stranami. (Matland, Studlar 1996: 710)

Charakteristiky dané politické strany, jako je například stranická ideologie, organizační struktura či stáří strany, mohou také ovlivnit ochotu a schopnost strany přijmout kandidátní kvóty. Jelikož zastávají levicové strany více rovnostářské hodnoty, je u nich větší předpoklad než u stran pravicových, že budou podporovat zvýšení politické reprezentace žen. Roli hraje i skutečnost, že ženské hnutí bylo historicky svázáno s levicovými stranami. Co se týče organizační struktury strany, centralizované postupy při nominování kandidátů umožňují stranickému vedení pružněji reagovat na tlak na zavedení genderových kvót. V rámci více lokalizovaného procesu musí každý region vytvářet nátlak na přijetí kvót odděleně, což zavedení kvót příliš neprospívá. Dále se také očekává, že novější strany přijmou genderové kvóty s větší pravděpodobností (nebo dříve než dlouhodobě etablované strany). Tento předpoklad lze vysvětlit tím, že nové politické strany si pro sebe v rámci existujícího stranického systému musí vydobýt pevné místo a mohou se snažit nalákat voličky tím, že se zaváží nominovat na své kandidátní listiny více žen. Navíc, pokud by jejich strategie zkrachovala, mají méně co ztratit. (Caul 2001: 1217-1218)

2.3.5 Genderové kvóty: důvody pro a proti

Genderové kvóty, jakožto prostředek pro navýšení politické reprezentace žen, jsou poměrně kontroverzním opatřením. Někteří kvóty považují za formu diskriminace a porušování principu spravedlnosti, zatímco jiní je vnímají jako kompenzaci strukturálních bariér, které brání spravedlivé soutěži. (Dahlerup 2003a) Caul (2005: 638) si klade otázku, zda jsou kvóty dobrým nápadem. Jeho odpověď na tuto otázku je kladná, a to ze dvou hlavních důvodů. Jednak jsou podle něho kvóty vhodným mechanismem pro zvýšení numerické reprezentace žen v politických orgánech, jednak podporují nové (pozitivní) postoje k ženám v politice. Autor tvrdí, že tyto numerické a postojové zisky genderových kvót vyvažují potencionální nesnáze, které by s sebou mohly přinést. Caul kvóty hodnotí pragmaticky jako nedokonalý prostředek k pozitivnímu cíli.

Mona L. Krook (2006: 110-111) hovoří o tom, že debaty o genderových kvótách jsou hluboce normativní. Zatímco zastánci kvót obhajují tyto mechanismy na základě toho, že přinášejí prospěch ženám jako skupině, napomáhají rovnosti výsledků a zavádějí gender jako kategorii politické reprezentace, odpůrci kvóty kritizují z důvodu,

že privilegují skupinu oproti jednotlivcům, podkopávají rovnost příležitostí a ignorují jiná důležitá sociální štěpení.

Nejčastějšími obhájci genderových kvót jsou různé ženské organizace, ženské sekce uvnitř politických stran či mezinárodní sítě ženských hnutí. Nejtypičtější aliance obhájců kvót v dané zemi se vytváří mezi ženskými sekcemi v politických stranách, ženským hnutím a konkrétními ženami v rámci politické elity. Největšími odpůrci jsou některé politické strany a jednotliví politici (obou pohlaví). Faktem však samozřejmě je, že nejsilnější zájem na vzdorování kvótám mají mužští politici. K odpůrcům genderových kvót lze zařadit i soudy, které jsou s to zvrátit rozhodnutí o zavedení kvót. (Lovenduski 2005: 95-96)

Po nastínění možných kontroverzí v tématu genderových kvót včetně uvedení jejich zastánců a oponentů, nyní podáváme systematický přehled jednotlivých argumentů pro a proti jejich zavádění (respektive důvodů, které ve své rétorice používají obhájci a odpůrci kvót – ať už jsou tyto důvody pravdivé a opodstatněné, či ne)

Důvody hovořící v neprospěch genderových kvót

- vzhledem k tomu, že jsou po zavedení kvót ženy vůči mužům preferovány, popírají kvóty princip rovných příležitostí
- kvóty znamenají, že politici jsou zvoleni jen kvůli jejich genderu a ne na základě jejich kvalifikace, více kvalifikovaní kandidáti jsou odsunuti
- mnoho žen ani nechce být zvoleno, právě proto, že jsou ženami
- zavedení kvót vytváří výrazné konflikty uvnitř stranické organizace
- kvóty jsou nedemokratické
- politická reprezentace by měla být volbou mezi ideami a stranickými programy, ne mezi sociálními kategoriemi
- kvóty pro ženy budou následovány požadavky na zavedení kvót pro další sociální skupiny, což vyústí v politiku naprosté reprezentace všech skupinových zájmů

Důvody hovořící ve prospěch genderových kvót

- kvóty pro ženy nediskriminují, ale kompenzují konkrétní bariéry²⁰, které ženám brání ve spravedlivém sdílení politických mandátů
- kvóty (díky kterým je v politických orgánech přítomna již poměrně výrazná proporce žen) minimalizují napětí, které ženy zažívají, pokud v dané instituci vytvářejí nepatrnou menšinu
- ženy, jakožto řádní občané, mají právo na rovné zastoupení
- muži nemohou reprezentovat zájmy žen, pouze mnoho žen je s to reprezentovat diverzitu žen
- ženské zkušenosti jsou v politickém životě potřebné
- volby jsou o reprezentaci, ne o kvalifikaci
- ženy jsou stejně kvalifikované jako muži, kvalifikace žen je však v politickém systému ovládaném muži často znevažována a minimalizována
- jsou to primárně politické strany (jež dohlíží na nominace kandidátů) a ne voliči, kdo rozhoduje o tom, kdo bude zvolen – kvóty tedy nejsou porušováním voličských práv
- zavedení kvót může způsobit konflikty, ty budou však pouze dočasné
- kvóty nejsou diskriminující proti jednotlivým mužům, ale spíše omezují tendence politických stran nominovat pouze muže; vzhledem k tomu, že je již díky kvótám možno volit kandidátky ženy, rozšiřují se možnosti pro voliče
- čím může být ospravedlněno, že muži zauímají ve světě více než 80 procent parlamentních mandátů?

(Dahlerup 2006b; Dahlerup 2005: 143-144)

---

²⁰ Můžeme identifikovat politické bariéry (např. maskulinní model politiky, nedostatek stranické podpory, konkrétní volební systém), ideologické a psychologické zábrany (tradiční role, nedostatek sebedůvěry, vnímání politiky jako „špinavé“ či role masmédií) a socioekonomické překážky. (Shvedova 2005: 34-48)

3. EMPIRICKO-APLIKAČNÍ ČÁST

3.1 Vývoj politické participace a reprezentace žen v Norsku

“The Nordic heritage, beginning with the Vikings, gave the Scandinavians a strong focus on the ideals of justice and equality while simultaneously emphasizing masculine values and patriarchy. In their struggles to achieve political equality with men, Nordic women found the egalitarian ideology of great help in breaking down the formal and legal barriers of exclusion, but they have continued to come up against practices and beliefs that hold women as subordinate and inferior.” (Bystydzienski 1995: 24)

Tato kapitola je věnována vývoji ženských politických práv v kontextu první vlny ženského hnutí v 19. a 20. století, hlavně pak popisu boje žen za všeobecné a rovné ženské volební právo. V další části přistoupíme k deskripci vývoje zastoupení žen v norských politických orgánech.

3.1.1 První vlna ženského hnutí a boj za volební právo žen v Norsku

Počátky první vlny feminismu v Norsku lze datovat do poloviny 19. století. V té době začaly vznikat takzvané organizace rovných hodnot, jejichž podstatou byla idea, že muži a ženy jsou fundamentálně odlišní, ale mají stejnou hodnotu. Tyto první ženské organizace byly náboženského, sociálního či humanitárního typu. Konkrétně se jednalo například o křesťanské misionářské spolky, které vznikaly ve 40. letech 19. století, o Norskou ženskou asociaci zdraví, která byla založena o pár desítek let později, aby zakládala a provozovala nemocnice či mateřské školky nebo o Norskou asociaci žen v domácnosti. Jelikož tyto typy ženských organizací měly za cíl posílit tradiční roli žen jako matek a hospodyň, je diskutabilní, zda je vůbec možné tyto skupiny zařadit do ženského hnutí. (Halsaa 1992: 6-7)

V druhé polovině 19. století byly v Norsku zakládány ženské organizace s poněkud odlišným typem genderové ideologie²¹, jedná se o tzv. organizace rovného postavení. Ženy v těchto skupinách pro sebe požadovaly stejná práva, jakými v té době disponovali muži. (Halsaa 1992: 8)

---

²¹ Vymezuující se proti organizacím rovných hodnot.

Nejstarší norskou ženskou zájmovou organizací tohoto typu, která svou činnost zahájila roku 1884 (a je mimo jiné aktivní dodnes), je Norská asociace za ženská práva (*Norsk Kvinnesaksforening*), jež vznikla s cílem prosazovat ženská práva ve vzdělání, v politickém a ekonomickém životě. Organizaci založil Hagbart E. Brener společně s Ginou Krog. Brener byl v letech 1869 – 1879 redaktorem norského deníku *Dagbladet*, v 80. letech 19. století pak působil jako poslanec norského parlamentu za Liberální stranu. Skrze *Dagbladet* byl Brener vyzván anonymními ženami, aby založil ženský svaz. Za tehdejší situace tyto ženy nevěřily, že by organizaci dokázaly založit samy. Po prvním roce existence měla asociace téměř 850 členek a členů. (Gamme 2001: 24)

Uvnitř organizace nastala brzy po jejím vzniku nejednotnost týkající se tempa prosazování rovnoprávnosti žen. Vyprofilovaly se tak dvě frakce – umírněná frakce chtěla vydobýt lepší postavení žen postupně, krok po kroku, radikální frakce žádala co možná nejrychlejší zavedení volebního práva pro ženy. Skupina kolem Giny Krog, která upřednostňovala radikálnější metody, se roku 1885 odtrhla a založila Asociaci za volební právo žen (*Kvinnestemmerettsforening*). (Hallberg 2003: 46)

Na základě těchto dvou událostí, tedy založení Norské asociace za ženská práva a Asociace za volební právo žen, lze konstatovat, že norské ženy překročily roku 1885 první institucionální práh, tedy práh legitimace. Cílem legitimace bylo dostat vymoňující se požadavky žen na politickou rovnost na program jednání a připravit půdu pro akceptování žen jako politických aktérů. (Raaum 1999: 32)

Zpočátku nebyly aktivity Asociace za volební právo žen nijak zásadní. Roku 1888 se však uskutečnilo velké národní setkání, na kterém bylo upřesněno další směřování ve věci boje za volební právo žen. Každý rok po tomto setkání podávala Asociace do norského parlamentu návrh na zavedení volebního práva pro ženy. Hlavním argumentem, který byl asociací v rámci prosazování jejího cíle používán, bylo, že ženy nechtějí být privilegované, ale chtějí pro sebe jen spravedlnost. (Gamme 2001: 25-26) Další argument norských feministek se týkal toho, že zavedení volebního práva pro ženy posílí národní demokracii a tím napomůže k rozpuštění unie se Švédskem. Tímto ženy apelovaly na silný smysl Norů pro národní cítění a sebeurčení²². (Women's Suffrage 2005)

---

²² Od konce 14. století bylo Norsko připojeno k Dánsku, roku 1814 deklarovalo nezávislost, ale jen na několik měsíců. Ještě téhož roku byla vytvořena unie se Švédskem, ve které bylo Norsko tím slabším, respektive podřízeným článkem. S ohledem na domácí záležitosti si Norsko vládlo samo, mělo své vlastní legislativní a exekutivní instituce. Jeho suverenita byla nicméně omezena nedostatkem vlastní kontroly nad zahraniční politikou. (Raaum 1999: 29)

Podle Hallberg (2003: 48-49) byla oficiální debata o volebním právu žen v Norsku zahájena roku 1886. Lze ji rozdělit do dvou fází. První fázi, kterou autorka vymezuje roky 1886 a 1890, je možno pojmenovat jako fázi návrhu, který je zatím podporován jen velmi malou parlamentní menšinou. Roku 1886 se zrodil první návrh zákona, jež ženy opravňoval disponovat stejným volebním právem, jaké měli muži. Tento návrh vzešel od politiků z Liberální strany (*Venstre*). Hlasovalo se o něm až roku 1890, pro ženy dopadlo hlasování neúspěšně. Proti návrhu byli převážně poslanci Konzervativní strany (*Høyre*)²³, kteří podtrhovali tradiční role žen v rodině a domácnosti a tvrdili, že přirozená podstata žen jim zabraňuje účastnit se politického života. (Gamme 2001: 27)

V této fázi došlo také ke vzniku nové ženské organizace – Národní asociace za volební právo žen (*Landskvinnestemmerettsforening*), která se roku 1898 odštěpila od Asociace za volební právo žen z důvodu nejednotnosti názorů ohledně taktiky boje za ženské volební právo (například spor, zda zpočátku požadovat volební právo jen na komunální úrovni nebo rovnou na úrovni národní). K rozdělení uvnitř Asociace přispěl také fakt, že roku 1898 bylo v Norsku uzákoněno všeobecné volební právo pro muže do Stortingu (norského parlamentu). Z pohledu žen nastala tímto rozhodnutím mezi oběma pohlavími již nesnesitelná propast, která ženy postavila do role nejnižší společenské vrstvy. Hlavní rozpor nastal mezi skupinami kolem Giny Krog a Frederikky M. Qvam. Qvam, která se stala předsedkyní nově vzniklé Národní asociace, byla přesvědčena o důležitosti celostátní organizace. Ve své práci byla velice aktivní, do Asociace se snažila usilovně vtáhnout členy ze všech společenských vrstev. Národní asociace za volební právo žen začala po čase působit i mezinárodně, z dnešního pohledu lze říci, že v rámci svého pole působnosti byla nejúspěšnější organizací v Norsku vůbec. (Gamme 2001: 60; Universitetsbiblioteket i Trondheim)

Druhá fáze debaty o volebním právu žen v Norsku (uskutečňování fáze) probíhala v letech 1901 – 1913. Na začátku 20. století již začínalo být zřejmé, že úsilí ženského hnutí přináší své plody. Roku 1901 získaly norské ženy volební právo do komunálních rad, které však bylo prozatím založeno na majetkovém censu. (Hallberg 2003: 48)

První rozsáhlá politická kampaň, která byla uspořádána ženskými organizacemi²⁴, se uskutečnila roku 1905 v souvislosti s vyhlášeným referendem o rozpuštění švédsko-norské unie. V referendu mohli hlasovat pouze muži. Na protest ženy uspořádaly

---

²³ Obě tyto politické strany, tedy *Venstre* (v překladu vlevo) a *Høyre* (v překladu vpravo), byly založeny roku 1884, jedná se tedy o první norské politické strany. Liberálové byli obháječi parlamentarismu, kdežto Konzervativci mu oponovali.

²⁴ Hlavním aktérem kampaně byla Národní asociace pro volební právo žen.

vlastní petiční akci za opuštění unie se Švédskem, pro kterou se vžilo označení „ženské referendum“. V rámci tohoto ženského referenda sesbíraly ženy téměř 280 tisíc podpisů, které byly oficiálně odevzdány norské vládě. Tato akce se následně stala poměrně efektivním argumentem pro volební právo žen, ženy měly nyní zřetelný důkaz pro to, že jsou stejně tak kvalitními občany a patrioty jako muži. (Raum 2004: 148)

Roku 1907 bylo zavedeno volební právo pro ženy do Stortingu (na základě majetkového censu). Roku 1910 následovalo všeobecné volební právo pro ženy na komunální úrovni, a konečně roku 1913 ženy získaly všeobecné volební právo do Stortingu. (Tabulka č. 3 ukazuje zavádění volebního práva pro ženy a muže). V tomto roce ženy překonaly druhý institucionální práh - inkorporaci. Norsko se tak stalo první suverénní zemí na světě, která zavedla všeobecné a rovné volební právo pro ženy²⁵. (Hallberg 2003: 49)

Tabulka č. 3 - Rozšiřování volebního práva v Norsku

Rok	Volby do Stortingu	Rok	Komunální volby
1814	Volební právo pro muže – jen vyšší státní úředníci, obchodníci, majetní sedláci	1837	Volební právo pro muže – jen vyšší státní úředníci, obchodníci, majetní sedláci
1884	Volební právo pro muže (majetkový census)	1884	Volební právo pro muže (majetkový census)
1898	Všeobecné volební právo pro muže	1901	Všeobecné volební právo pro muže
1907	Volební právo pro ženy (majetkový census)	1901	Volební právo pro ženy (majetkový census)
1913	Volební právo pro všechny ženy	1910	Volební právo pro všechny ženy

Zdroj: Hallberg 2003: 50

Na závěr je ještě nutno dodat, že hlavními politickými spojenci ženských organizací byly Liberální strana, ke které se po svém vzniku přidala i Strana práce²⁶. Obě tyto politické strany také podporovaly v referendu 1905 nezávislost Norska na Švédsku. Konzervativní strana byla naopak pro setrvání v unii, zároveň také nepodporovala ženské hnutí. Na základě boje Norů za nezávislost se mezi občany vyvinul silný patriotismus a nacionalismus (v pozitivním slova smyslu), který oslabil vliv Konzervativní strany. Navíc výskyt dalšího politického odpůrce žen v politice,

²⁵ Země, které zavedly volební právo pro ženy před Norskem, byly Nový Zéland (1893), Austrálie (1902) a Finsko (1906) – tyto země však byly součástí velkých státových celků – Britského impéria a Ruska – nebyly tedy uznávány jako suverénní státy.

²⁶ Strana práce vznikla roku 1887. Do Stortingu se poprvé dostala roku 1903, od té doby se soustavně zvyšovalo procento jejích poslanců. Postupně se stala nejsilnější politickou stranou v zemi (čímž se marginalizovala role Liberální strany).

pozemkové šlechty, byl v Norsku minimální. Oslabení Konzervativní strany a marginální vliv norské šlechty byly faktory, které přispěly k úspěchu norských ženských organizací. (Women's suffrage 2005)

3.1.2 Vývoj politické reprezentace žen po zavedení volebního práva pro ženy

3.1.2.1 Zastoupení žen ve Stortingu

První žena byla do norského Stortingu zvolena roku 1921, tedy osm let po zavedení všeobecného volebního práva pro ženy. Na základě této skutečnosti lze konstatovat, že došlo k překročení třetího institucionálního prahu – reprezentace. Je však nutno vzít v úvahu fakt, že do 70. let 20. století byla reprezentace žen v norském parlamentu zanedbatelná. Do druhé světové války bylo dohromady zvoleno pouhých šest žen, v prvních poválečných volbách bylo do Stortingu zvoleno žen sedm, stejně tak jako ve dvou následujících volbách. (Nicholson 1993: 255) Do konce 60. let zastoupení žen v parlamentu, s výjimkou roku 1965, pozvolna stoupalo (viz Tabulka č. 4).

Tabulka č. 4 – Procento (počet) zvolených žen do Stortingu (1945-2005)

Rok voleb	Storting		
	Všichni poslanci	ženy	ženy %
1945	150	7	4,7
1949	150	7	4,7
1953	150	7	4,7
1957	150	10	6,7
1961	150	13	8,7
1965	150	12	8
1969	150	14	9,3
1973	155	24	15,5
1977	155	37	23,9
1981	155	40	25,8
1985	157	54	34,4*
1989	165	59	35,8
1993	165	65	39,4
1997	165	60	36,4
2001	165	60	36,4
2005	169	64	37,9

* překročena hranice kritické masy

Zdroje: Statistics Norway 2005a; Bergqvist 1999: 303

Jak je zřejmé z Tabulky č. 4, v 70. letech nastal očividný nárůst v počtu poslankyň. K tomuto obratu přispěla řada faktorů, k nejvýznamnějším patří rozsáhlá mobilizace norských žen, která byla zahájena na konci 60. let. Tento průlom byl též příznivě ovlivňován efekty různých kontextuálních faktorů. Všem vlivům, jež stojí za změnou v politické reprezentaci žen v 70. letech, je věnována následující kapitola.

V souladu s terminologií R.M. Kanter lze říci, že do roku 1973, kdy ženy získaly 15,5 procentní zastoupení, byl norský Storting výrazně genderově nevyvážený. Od tohoto roku do dnešní doby je Storting z hlediska genderového rozložení poslanců v rozhraní nakloněné skupiny. Nejblíže genderové vyváženosti byl roku 1993, kdy v něm zasedlo 39,4 procenta žen. 30-ti procentní hranice kritické masy byla překročena již roku 1985, kdy bylo do parlamentu zvoleno 34,4 procenta žen, což oproti předchozímu volebnímu období znamenalo nárůst o téměř 9 procent. Tento „skok“ v zastoupení žen byl přímým důsledkem toho, že roku 1983 zavedla největší norská politická strana, Strana práce, 40-ti procentní genderovou kvótu. Po volbách 1985 bylo v parlamentu 42 procent žen ze Strany práce (podrobněji v kapitole „Ženy v politických stranách“). (Skjeie 1988: 16) Dnes je ve Storingu přítomno 37,9 procent poslankyň. Na základě tohoto údaje se Norsko v současnosti řadí na páté místo světového žebříčku v parlamentní reprezentaci žen.²⁷

Jak již bylo uvedeno výše, svého vrcholu dosáhla parlamentní reprezentace žen v Norsku roku 1993. V dalších volbách (roku 1997) procento žen v parlamentu kleslo o 3 procenta. Hlavní příčinou tohoto poklesu byl volební úspěch pravicové Pokrokové strany, která se explicitně staví proti genderovým kvótám a dalším opatřením podobného charakteru. (Skjeie 2002: 2)

3.1.2.2 Přítomnost žen ve vládě

První ministryně byla do norské vlády jmenována roku 1945. Tímto došlo k překonání čtvrtého institucionálního prahu – výkonné moci. Tabulka č. 5 názorně ukazuje, jak docházelo k vývoji genderového rozložení vlády a jaká ministerstva byla (a jsou) ovládána ženami.

---

²⁷ Příloha č. 1 ukazuje pořadí a procento zastoupení žen prvních deseti zemí světa, pro zajímavost uvádí též pořadí České republiky, a také Egyptu a Saudské Arábie, které jsou v rámci dané problematiky protipólem Norska.

První předsedkyní norské vlády byla roku 1981 jmenována Gro Harlem Brundtland, předsedkyně Strany práce. V úřadu Brundtland zůstala jen několik měsíců, avšak roku 1986 byla jmenována premiérkou znovu²⁸. Sestavila kabinet (tzv. „ženskou vládu), ve kterém zasedlo, z celkového počtu osmnácti ministrů, osm žen (44 procent žen). Tato událost se stala velkou mezinárodní mediální senzací. Nejen, že roku 1986 ženy překročily hranici kritické masy, zároveň se také staly součástí první genderově vyvážené vlády. (Raaum 2005: 879-880) Od té doby nekleslo procento žen v norském kabinetu nikdy pod hranici 42 procent. Nejvíce ministryň v historii Norska, 47 procent, bylo poprvé jmenováno roku 1990 do poslední vlády G.H. Brundtland. V současné vládě, jež byla jmenována roku 2005, je procento žen na stejné úrovni.

Tabulka č. 5 – Ženy v norské vládě (1971-2005)

Rok	Vláda	Celkem ministrů	Ženy	Ženy %	Resorty
1971-72	Strana práce	15	1	7	Spotřebitelské záležitosti/rodina
1972-73	Strana středu, Křesťanští demokraté, Liberální strana	15	2	13	Spotřebitelské záležitosti/rodina; sociální věci
1973-76	Strana práce	15	3	20	Spravedlnost; sociální věci; doprava
1976-81	Strana práce	16	4	25	Spravedlnost; spotřebitelské záležitosti; život. prostředí; sociální věci
1981	Strana práce	17	4	24	Premiérka; spotřebitelské záležitosti; komunální správa; obchod
1981-83	Konzervativní strana	17	4	24	Spravedlnost; doprava; život. prostředí; spotřebitelské záležitosti
1983-85	Konzervativní strana, Strana středu, Křesťanští demokraté	18	4	22	Spravedlnost; rozvojová pomoc; život. prostředí; spotřebitelské záležitosti
1986-89	Strana práce	18	8	44*	Premiérka; rozvojová pomoc; život. prostředí; spravedlnost; církevní záležitosti; školství; sociální věci; spotřebitelské záležitosti; zemědělství
1989	Konzervativní strana, Strana středu, Křesť. demokraté	18	7	39	Sociální věci; církevní záležitosti; věda; zemědělství; spravedlnost; životní prostředí; obchod; spotřebitelské záležitosti

²⁸ Brundtland patří k významným osobnostem norské politiky, Příloha č. 2 chronologicky popisuje její bohatou politickou kariéru.

1990-96	Strana práce	19	9	47	Premiérka; zaměstnanost; zemědělství; spravedlnost; sociální věci; církevní zásl./kultura; obchod; rozvojová pomoc; rybolov
1996-97	Strana práce	19	8	42	Zahraniční záležitosti; děti/rodina; spravedlnost; kultura; obchod a průmysl; ropa/energie; doprava; sociální věci
1997-2000	Křesťanští demokraté, Strana středu, Liberální strana	19	9	47	Děti/rodina; spravedlnost; komunální správa; administrativa/ zaměstnanost; kultura; životní prostředí; ropa/energie; sociální věci; rozvoj a lidská práva
2000-01	Strana práce	19	8	42	Obchod a průmysl; komunální správa a regionální rozvoj; kultura; sociální věci; rozvojová spolupráce; životní prostředí; spravedlnost; děti/rodina
2001-05	Křesťanští demokraté, Konzervativní strana, Liberální strana	19	8	42	Církev a kultura; mezinárodní rozvoj; děti/rodina; školství/výzkum; sociální věci; doprava a komunikace; komunální správa a regionální rozvoj; doprava
2005-	Strana práce, Strana socialistické levice, Strana středu	19	9	47	Děti a rovnost; finance; rybolov a pobřežní záležitosti; vládní administrativa a reformy; obrana; zdravotnictví a pečovatelské služby; komunální správa a regionální rozvoj; životní prostředí; doprava a komunikace

* překročení kritické masy

Zdroje: Berqgvis 1999: 309; The Office of the Prime Minister 2000; The Office of the Prime Minister 2001; Political Staffs of the Ministries 2005

3.1.2.3 Zastoupení žen v komunálních radách

Ve většině zemí jsou ženy lépe reprezentovány na komunální úrovni než na úrovni národní. Toto odpovídá tzv. „zákonu vzrůstající nerovnosti“, který tvrdí, že počet žen (ale i jiných skupin, kterým schází statut elit) klesá, čím více se stoupá k silovému centru politické hierarchie. V Norsku je logika tohoto zákona převrácena, počet žen je vyšší na národní úrovni. Politické strany nominují do komunálních voleb víceméně stejný počet žen jako do voleb parlamentních, ale při komunálních volbách mají voliči

právo manipulovat s volebním lístkem vyškrtnutím jmen některých kandidátů a dát některým kandidátům extra hlasy (kumulované hlasy). I když toto ovlivní pořadí kandidátů jen minimálně, výsledek je ve většině případů v neprospěch žen. (Raaum 1999: 37-38)

Tabulka č. 6 ukazuje, jak se vyvíjela reprezentace žen v komunálních radách od roku 1963²⁹ do současnosti. Dnes je v komunálních radách zastoupeno 36 procent žen, avšak pouze 17 procent žen je mezi starosty. Tato statistika je pro norské úřady zabývající se genderovou rovnoprávností poměrně znepokojivá, proto byla v rámci letošních komunálních voleb (2007) zahájena kampaň, jejímž cílem je tento stav zlepšit³⁰. (Kjørholt 2007)

Tabulka č. 6 – Procento žen v komunálních radách (1963 – 2003)

Rok	% žen v komunálních radách
1963	6
1967	10
1971	15
1975	15,5
1979	23
1983	24
1987	31*
1991	29
1995	33
1999	34
2003	36

* překročení kritické masy

Zdroj: Statistics Norway 2007

3.1.3 Shrnutí

Jako ve většině ostatních zemí vypukla i v Norsku první vlna ženského hnutí ve druhé polovině 19. století. Roku 1884 byla založena Norská asociace za ženská práva, o rok později vznikla Asociace za volební právo žen. Roku 1898 byla zahájena činnost

²⁹ Komunální volby roku 1967 byly prvními volbami, jichž se dotkla počínající mobilizace žen (konkrétně předvolební kampaň za zvýšení politické reprezentace žen – viz dále). Rok 1963, jímž tabulka začíná, je zvolen z důvodu naznačení nárůstu v reprezentaci žen od počátku mobilizace.

³⁰ Více informací o této kampani viz následující kapitola.

Národní asociace za volební právo žen, která se záhy stala nejvlivnějším aktérem v boji ze ženské volební právo.

Od počátku 20. století bylo ženám postupně udělováno volební právo, nejprve na komunální úrovni, posléze na úrovni národní. Toto právo bylo zpočátku omezeno majetkovým censem. Roku 1913 bylo zavedeno všeobecné a rovné volební právo pro ženy do norského parlamentu.

První žena byla do Stortingu zvolena roku 1921. Ačkoli procento žen v legislativním sboru postupně rostlo, do 70. let bylo parlamentní zastoupení žen v Norsku minimální. V 70. letech nastal v tomto směru obrat, během jednoho desetiletí se procento žen v parlamentu téměř ztrojnásobilo. Počet žen vzrůstal i na vládní úrovni. Pozoruhodným mezníkem bylo jmenování tzv. „ženské vlády“ roku 1986, vlády, ve které zasedalo 44 procent ministryň, včetně předsedkyně vlády.

V následující Tabulce č. 7 je přehledně uvedeno, jak docházelo k překračování čtyř institucionálních prahů.

Tabulka č. 7 – Překročení čtyř institucionálních prahů ženami v norské parlamentní politice

Institucionální prahy	Roky (popř. %)
Legitimace (zakládání ženských organizací)	
- první feministická organizace	1884*
- první organizace za volební právo žen	1885**
Inkorporace (volební právo pro ženy)	1913
Reprezentace (ženy v parlamentu)	
- první žena ve Stortingu	1921
- ženy dosáhly poprvé 10%	1973
- ženy dosáhly poprvé 20%	1977
- ženy dosáhly poprvé 30% (kritická masa)	1985
- současnost (volby 2005)	37,9%
- nejvyšší hodnota (z roku 1993)	39,4%
Výkonná moc (ženy ve vládě)	
- první ministryně	1945
- první předsedkyně vlády	1981
- poprvé 10% ministryň	1965
- poprvé 20% ministryň	1973
- poprvé 30% ministryň (kritická masa)	1986
- poprvé 40% ministryň (genderová vyváženost)	1986
- současnost	47%
- nejvyšší hodnota (poprvé roku 1990)	47%

* Norská asociace za ženská práva

** Asociace za volební právo žen

Zdroj: Raaum 1998: 48

Založení všech organizací bojujících za politické zrovnoprávnění žen lze vnímat jako kritická jednání. Kritickým jednáním byly i všechny činy, akce a kampaně (např. ženské referendum roku 1905), jejichž cílem bylo zlepšit politickou situaci pro ženy. Ačkoli se může zdát, že kritickými aktéry mohou být v kontextu rozebírané problematiky pouze ženy, opak je pravdou. Norská asociace ze práva žen byla založena mužem a k zavedení volebního práva pro ženy dopomohli také z velké části muži (poslanci Liberální strany a Strany práce). Důležitými kritickými aktéry byly zakladatelky a aktivní členky všech ženských organizací, významným kritickým aktérem byla například i první norská předsedkyně vlády Gro Harlem Brundtland.

3.2 Faktory, které přispěly k vysokému počtu žen v norské politice

Radikální obrat v politickém zastoupení žen v Norsku, který nastal v 70. letech, nebyl pouhou náhodou. Existuje několik příčin, jimiž je možno zmiňovaný obrat vysvětlit. Některé hrály v procesu změny menší, některé větší roli. Solheim (2000: 32) uvádí následující důvody pro úspěch Norska při prosazování žen do politiky: vysoká důležitost demokracie a rovnosti, dobře organizované ženské hnutí, luteránské náboženství, ženy patřící k levicovým či socialistickým stranám, vysoký stupeň vzdělanosti žen, vysoké procento žen na trhu práce, poměrný volební systém a kandidátní listiny s mnoha kandidáty.

Pro potřebu následujícího textu jsme vymezili dva typy faktorů, které ovlivnily nárůst politické reprezentace žen. První typ faktorů jsme pojmenovali jako faktory strukturální či kontextuální, jedná se o socioekonomické, kulturní a politické (institucionální) faktory. Druhý typ faktorů je orientovaný na konkrétní aktéry a jejich jednání a akce. V tomto kontextu bude řeč o působení ženských organizací a pořádaných kampaních zacílených na zvýšení počtu žen v politických orgánech.

3.2.1 Kontextuální faktory

3.2.1.1 Socioekonomické faktory

Ekonomické podmínky v Norsku jsou faktorem, který mohl pomoci politickému zaangažování se žen. Po druhé světové válce prožívalo Norsko mírný ekonomický růst. V 60. letech, kdy došlo k objevení ropy v Severním moři, se stala norská životní úroveň nejvyšší na světě. Je obecně známo, že ekonomická prosperita a materiální dostatek vedou k většímu zaměření se na uspokojování vyšších lidských potřeb, jako je třeba potřeba seberealizace. Pokud jsou ženy limitovány ekonomicky, nezbyvá jim čas ani energie zabývat se politikou. Jakmile jsou díky placenému povolání a sociálním benefitům naplněny materiální potřeby žen, zvýší se tím pravděpodobnost jejich zapojení se do politických kampaní a vzroste také počet žen, jež se ucházejí o politický úřad³¹. (Bystydzienski 1995: 29)

---

³¹ Několik empirických studií došlo k závěru, že ekonomický vývoj pozitivně koreluje s nárůstem politické reprezentace žen (viz např. Matland 1998 či Studlar, McAllister 2002)

Zlepšená ekonomická situace přímo ovlivnila životní podmínky žen. Technický pokrok zjednodušil a tím časově usnadnil tradiční činnosti žen v domácnostech, nové metody antikoncepce umožnily lepší kontrolu početí. Toto napomohlo rapidnímu vzrůstu v počtu zaměstnaných a vzdělaných žen. Togeby (1994 in Raaum 2005: 882) tvrdí, že vzrůstající zaměstnanost a vzdělanost norských žen jsou hlavními faktory, které stojí za politickou mobilizací žen v 70. letech.

3.2.1.2 Kulturní faktory

Prvním kulturním faktorem, který mohl částečně přispět ke komparativně vyšší politické reprezentaci žen, je převažující norské (resp. skandinávské) náboženství, tedy protestantismus. V porovnání s katolicismem, ortodoxním křesťanstvím či islámem je protestantské náboženství považováno za více tolerantní k ženám. (Raaum 2005: 883)

Podstatně významnějším faktorem je relativně egalitářská, sociálně demokratická politická kultura, která souvisí s poměrně homogenní třídní strukturou norské populace. Fakt, že země nikdy neměla majetnou aristokracii, pravděpodobně přispěl k rovnostářským postojům. Norsko má stále to, čemu se říká „janta zákon“ – nejedná se o zákon jako takový, ale o sociální normu, podle které by se nikdo neměl povyšovat nad druhými. (Solheim 2000: 39) Sociální rovnostářství pozitivně koreluje s vyšší politickou reprezentací žen (viz např. studie Studlar, McAllister 2002: 113-114). Čím rovnoprávnější je sociální postavení mužů a žen, tím více rovnoprávněji budou ženy vnímány v politické sféře. Rovnost mezi lidmi jde ruku v ruce se silnou hodnotou sociální spravedlnosti. Kombinace drsného klimatu, rozsáhlého horského terénu, nízké hustoty osídlení a omezených zdrojů přispěla k tomu, že vláda na sebe vzala roli stabilizátora ekonomických a sociálních problémů. Norové mají ve svých myslích pevně zafixované, že jejich vláda je tu proto, aby pomáhala skupinám, které mají nedostatek přístupu ke zdrojům (ať již sociálních či politických). Demokracie v Norsku je charakterizována jako průlom jedné politické skupiny za druhou. Na základě tohoto je požadavek politické rovnoprávnosti žen vnímán jako naprosto legitimní, jako něco, co nemůže být ignorováno. Norsko má tedy silnou tradici sociální reprezentace. Storting odráží složení norské společnosti daleko věrněji než většina ostatních parlamentů. Deskriptivní reprezentace (jež byla popsána v teoretické části) je v tedy v Norsku velmi dobře realizována. K silnému smyslu pro demokracii a tendenci

identifikovat se s utlačovanými a neprivilegovanými přispěla také historie dlouholeté zahraniční nadvlády³². (Bystydzienski 1988; Solhaim 2000: 34, 44)

Posledním kulturním faktorem je tradiční organizační zapojení norských občanů a relativně vysoká politická participace.³³ Norsko je společností s mnoha různými typy asociací, které poskytují příležitost pro participaci, většina Norů je v tomto směru velmi aktivní.³⁴ Ačkoli jsou dnes norské ženy přítomny v mnoha typech organizací, v minulosti byly zapojeny jen do svých vlastních skupin, jako jsou například asociace žen v domácnosti, ženské organizace v politických stranách či sociální a humanitární ženské agentury. Navzdory svému omezenému vlivu byly tyto organizace velmi cennou tréninkovou základnou, kde se mohly ženy naučit důležitým dovednostem jako jsou veřejné projevy nebo organizace a vedení mítinku. Provedené studie ukazují, že mnoho političek bylo před vstupem na vrcholnou politickou scénu trénováno v ženských organizacích, tyto ženy byly schopny přenést své organizační dovednosti z ženských organizací do politických stran. Norská organizační struktura může být tudíž sama o sobě vnímána jako faktor přispívající k politické participaci žen. Silná norma organizační participace se odráží i ve vysoké úrovni volební účasti v Norsku. V dnešní době volí zhruba stejný počet mužů a žen. (Bystydzienski 1995: 29-30) Příloha č. 3 ukazuje, jak se vyvíjela volební účast v Norsku s ohledem na pohlaví voličů.

3.2.1.3 Politické faktory

Velmi významným faktorem, jež přispívá k vysokému počtu žen v norské politice je volební systém v Norsku – poměrný volební systém³⁵. Existují dva institucionální aspekty poměrného volebního systému, které souvisí s možností žen být ve větším počtu zvoleny do zákonodárného sboru – velikost volebního obvodu (resp. počet

---

³² Norsko bylo 400 let pod nadvládou Dánska, od roku 1814–1905 připadlo Švédsku, za druhé světové války převzalo vládu v Norsku Německo.

³³ Toto může být vnímáno i jako faktor politický.

³⁴ Členství v norských dobrovolných organizacích je odhadováno na 8,4 milionu – podle tohoto by měl být každý občan členem dvou organizací. Podle průzkumu z roku 1998 je 73% populace členy nějaké organizace, 43% je pak členem dvou či více organizací. (Selle, Tranvik 2004: 83-84)

³⁵ Poslanci norského parlamentu jsou voleni na čtyři roky na základě poměrného volebního systému bez uzavírací klauzule (4% klauzule se uplatňuje jen v rámci dodatečných mandátů). Volby probíhají v devatenácti volebních obvodech, které kopírují administrativní rozdělení země.

mandátů přidělovaných v rámci jednoho volebního obvodu) a proces nominace kandidátů. Norsko má poměrně velké volební obvody a proces nominace kandidátů³⁶ je dostatečně otevřený na to, aby ho mohly ovlivňovat různé zájmové skupiny. Obě tyto vlastnosti pozitivně korelují s vyšším počtem žen v politice. (Matland 1995: 281-282)

Velikostí volebního obvodu jsou ovlivněny tři typy aktérů, na nichž přímo závisí zvolení žen. Jedná se o funkcionáře politických stran, samotné kandidáty a voliče. Pro stranické funkcionáře je v rámci většího volebního obvodu snazší umístit ženy na kandidátní listiny hned ze dvou důvodů. Zaprvé je pro ně umístění žen na kandidátní listinu strategií, jak přilákat nové skupiny voličů. S tím souvisí i to, že čím vyšší je počet mandátů přidělovaných v rámci daného volebního obvodu, tím evidentnější se stává fakt nepřítomnosti žen na kandidátních listinách, což může být negativně vnímáno voliči. Zadruhé nebudou nominováním žen z kandidatury vyřazeni muži, nebo alespoň ne všichni muži (jak by tomu bylo v jednomandátovém volebním obvodu – pokud by v něm byla nominována žena, nemohl by být pak již nominován muž). Vícemandátový volební obvod má povahu hry s nenulovým součtem. Tento fakt usnadňuje kandidátům soustředit se na získání hlasů propagováním sama sebe a tím pádem redukuje útoky na politické rivaly. Kirkpatrick tvrdí, že ženy oproti mužům preferují zdůrazňování své vlastní síly, spíše než očerňování svých soupeřů. Z tohoto úhlu pohledu by pro ženy mohlo být osobně zajímavější kandidovat ve vícemandátovém obvodu než v obvodu jednomandátovém, který má charakter hry s nulovým součtem. Co se voličů týče, ti by mohli v rámci jednomandátového volebního obvodu více váhat zvolit ženu jako svého jediného zástupce. Ve vícemandátovém obvodu budou podle této logiky ochotnější zvolit ženu. Velikost volebního obvodu v Norsku skutečně ovlivňuje počet nominovaných žen – výzkumem bylo zjištěno, že politické strany zvyšují proporce žen na kandidátní listině, jakmile se zvýší počet přidělovaných mandátů v jednom obvodě. (Matland 1995: 282-289)

Působení velikosti volebního obvodu (nebo ještě přesněji – počtu zvolených poslanců za jednu politickou stranu v rámci jednoho volebního obvodu) na počet žen v politických orgánech v Norsku není konstantní, ale cyklické. Největší vliv má tato proměnná při zahájení agitace za vyšší politickou reprezentaci žen. Norské ženy začaly poprvé výrazněji požadovat navýšení vlastní politické reprezentace na konci 60. let. Jakmile se v tomto období zvýšil počet mandátů, které strana získala v rámci jednoho

---

³⁶ Procesu výběru kandidátů se budeme podrobněji věnovat v kapitole “Ženy v politických stranách”.

volebního obvodu, jasně vzrostl počet nominovaných žen v daném obvodu. V dřívějším období, kdy politická reprezentace žen nebyla politicky významnou otázkou, měl zmiňovaný institucionální mechanismus malý či žádný efekt. Jakmile počet žen v norských politických orgánech prolomil hranici 20 procent (politická přítomnost žen se již stala normou), ztratil faktor velikosti volebního obvodu na svém významu. Počet kandidujících žen začal být výrazný i v rámci menších volebních obvodů. (Matland 1993: 750-752)

V Norsku byl většinový volební systém nahrazen proporčním systémem roku 1921. Tento systém byl mimo jiné podporován těmi, kteří v parlamentu chtěli vidět více žen. Tito lidé věřili, že nový systém zvýší ochotu politických stran nominovat do voleb více žen. Zavedení poměrného volebního systému bylo okamžitě následováno zdvojnásobením počtu žen na kandidátních listinách a zvolením první ženy do Stortingu (Karen Platou). Tímto však v žádném případě nebyla otevřena cesta spravedlivé politické reprezentaci žen – do druhé světové války bylo do norského parlamentu zvoleno jen šest žen. Z absence významnějšího počtu žen v parlamentu před 70. lety je zřejmé, že poměrný volební systém není sám o sobě dostatečnou podmínkou k zajištění vysokého počtu žen v parlamentní politice. (Nicholson 1993: 255-262; Raaum 2005: 884)

Druhým politickým faktorem je skandinávský sociální stát, který bývá označován jako přátelský k ženám (*women-friendly welfare state*). Politika státu blahobytu je založena na universalistických právech, všichni občané mají tedy stejná práva bez ohledu na pohlaví a sociální postavení. Ve srovnání s ostatními modely státu blahobytu³⁷ poskytuje skandinávský model lepší podmínky pro kombinování rodičovství s placenou prací a politickým zaangažováním. Také legislativní institucionalizace rovnosti pohlaví³⁸ je zde daleko rozsáhlejší než v ostatních typech sociálního státu. (Siim, Borchorst 2005: 97-99)

Dalším faktorem, který mohl přispět k vyššímu politickému zastoupení žen v Norsku je standardní politická kariéra, která je založena na postupném prosazování se v politickém systému – drtivá většina všech politiků začíná svou kariéru na komunální úrovni, postupně se pak propracovává na úroveň národní. Ačkoliv se na první pohled může zdát, že tento postup brání vstupu nových skupin (jako jsou např. ženy) do

---

³⁷ Esping-Andersen rozlišuje mezi třemi typy států blahobytu. Jedná se o „sociálnědemokratický“ (Skandinávie), „konzervativní“ (např. Německo) a „liberální“ (např. USA) stát blahobytu. (Steen 2004: 208)

³⁸ Podrobněji viz následující kapitola.

vrcholné politiky, v praxi ženám napomáhá k získání legitimacy a akceptace. Relativně otevřená komunální úroveň poskytuje příležitost pro rekrutování a politické trénování. Jakmile politik dosáhne vyšší úrovně, těší se od obyvatel vysoké důvěry ve své zkušenosti. Tento systém politické kariéry tedy politikům umožňuje, aby prokázali své schopnosti a získali si respekt a souhlas voličů, a to nezávisle na pohlaví. (Bystydzienski 1988)

Norský multipartismus je posledním politickým faktorem. Norsko má dostatek politických stran, které pokrývají celé politické spektrum od radikální levice po pravici.³⁹ Vyšší počet stran poskytuje příznivější možnosti a stimuly pro účast v politice. (Bystydzienski 1995: 31) S politickými stranami se pojí zavádění genderových kvót, které jsou v norském kontextu vysoce rozšířeny. Tyto kvóty jsou přímým a velmi účinným prostředkem, jak zvýšit proporci žen ve volených orgánech. Této problematice se budeme detailněji věnovat v kapitole „Ženy v politických stranách“.

Všechny tyto faktory jsou z hlediska vysoké politické reprezentace žen Norsku vysvětlující jen částečně. Navzdory dlouhodobé existenci některých zmiňovaných faktorů nastal dramatický nárůst v politické reprezentaci žen až v 70. letech 20. století. V období od roku 1969 až 1981 se počet žen v norském parlamentu téměř ztrojnásobil. Abychom porozuměli této náhlé a rapidní změně, je důležité zanalyzovat události té doby. Zatímco příznivé podmínky byly v Norsku přítomny již poměrně dlouhou dobu (pomineme-li faktory socioekonomické), politická reprezentace žen se výrazně nezvýšila do doby, kdy se začalo mobilizovat ženské hnutí bojující za vstup více žen do politiky. V následujícím textu tedy rozebereme působení různých ženských organizací.

---

³⁹ V současnosti (na základě voleb z roku 2005) je ve Stortingu 7 politických stran – Strana socialistické levice, Strana práce, Strana středu, Liberální strana, Křesťanskodemokratická strana, Konzervativní strana a Pokroková strana (od leva do prava).

3.2.2 Role ženského hnutí

3.2.2.1 Druhá vlna ženského hnutí

Od roku 1905, kdy byla v kontextu první vlny ženského hnutí zorganizována první kampaň ženských organizací (za opuštění unie se Švédskem), do 60. let byly politické akce žen pouze sporadické a vyústily jen v minimální úspěch. Například roku 1917 vyvíjela Národní rada norských žen tlak na politické strany, aby umístily ženy do vyšších pozic kandidátní listiny. Následkem této akce bylo do komunálních rad zvoleno skutečně více žen. V celkovém kontextu však výsledek nebyl nikterak ohromující. Roku 1927 byla vytvořena Ženská strana Osla, která měla na své kandidátní listině pouze ženy. V parlamentních volbách roku 1928 shromáždila jen několik set hlasů. Po druhé světové válce byla založena jiná ženská politická strana v Bødo, které se podařilo získat dvě zastupitelky do komunálních rad, v dalších letech však zanikla. Před parlamentními volbami 1953 a 1957 distribuovaly ženské aktivistky (hlavně členky Národní rady norských žen) desetitisíce letáků, jejichž snahou bylo mobilizovat ženy k většímu zájmu o kandidování ve volbách. Všechna tato politická úsilí měla za následek pouze mírné zisky v politické reprezentaci žen. (Bystydzienski 1995: 37-38)

V 60. letech se začalo podstatně více žen než dříve věnovat společné práci napříč stranickou a ideologickou linií s cílem navýšení politické reprezentace žen. Na konci 60. let přerostly aktivity do druhé vlny ženského hnutí. V rámci hnutí došlo k revitalizaci existujících ženských organizací, postupnému vytvoření nových organizací a k vytvoření aliance mezi ženskými sekcemi v politických stranách a skupinami vně formálních politických institucí. Ženské hnutí záhy zahájilo řadu politických kampaní. (Raevaara, Taskinen)

Ženské hnutí se skládalo z několika frakcí, z nichž lze vymezit dva hlavní proudy. Jednalo se o ženy reprezentující tradiční ženské organizace a o nové feministky. K tradičním ženským organizacím patří již zmíněná Norská asociace za ženská práva⁴⁰ (*Norsk Kvinnesaksforening*), jež vznikla roku 1884, Norská asociace žen (*Norsk*

---

⁴⁰ O této organizaci již byla řeč v kapitole „První vlna ženského hnutí a boj za volební právo žen v Norsku“. Norská asociace za ženská práva je členem Mezinárodní ženské aliance (IAW). Organizace se snaží o eliminaci postojů, zákonů a regulací, které diskriminují ženy a brání genderové rovnosti. Mezi její dnešní cíle patří: zvýšení možnosti pro účast žen v politice, boj za stejný plat a rovné příležitosti v zaměstnání a kariéřním rozvoji, zviditelnění aktivní participace žen ve společnosti, získání většího důrazu na prevenci sexuálního násilí, prostituce a pornografie, atd. (*Norsk Kvinnesaksforening*)

Kvinneforbund), která se dostala na scénu v 50. letech 20. století, Národní rada norských žen (*Norske Kvinner Nationalråd*) z roku 1905 a ženské sekce v politických stranách. Tyto organizace byly ztělesněním dlouhodobé tradice boje za genderovou rovnost. Vyznačovaly se prací uvnitř politického systému a hierarchickou organizační strukturou. (Bystdzienski 1988)

Nové feministky se od tradičního ženského hnutí lišily jak ideologicky, tak strategicky. Jejich zaměření mělo feministický, ale i antikapitalistický nádech. Tato ideologie učinila nové hnutí odlišné od tradičního hnutí za ženská práva, které nezaujímal postoj k třídním vztahům ve společnosti. Nové feministky se lišily i po stránce organizační – byly typické svou antihierarchickou, horizontální strukturou s důrazem na malé autonomní skupiny a nepracovaly skrze oficiální politické kanály. Roku 1970 signalizovalo založení skupiny s názvem Nové feministky první viditelné organizační znamení nové vlny feministických aktivit. Roku 1972 byla zformována Ženská fronta, organizace, která byla ovládnuta členy (resp. členkami) Komunistické strany. (Solheim 2000: 50-51)

Navzdory ideologickým a strukturálním rozdílům dospěly oba proudy ženského hnutí v mnoha otázkách k obecné shodě. Tenze, která se mezi nimi zpočátku vyskytovala, byla brzy nahrazena pragmatickou spoluprací. Zatímco nové feministky zahájily radikální kritiku společnosti a jejích nedostatků v dosahování genderové rovnosti, ženy z tradičních organizací tuto kritiku převzaly a zformulovaly v přijatelných termínech, čímž vyvíjely tlak na zavedení reform rovnoprávného postavení. Postupně došly obě skupiny k přesvědčení, že formální politická moc je pro norské ženy prioritní oblastí a společně pracovaly na tom, aby do politiky dostaly více žen. (Halsaa 1992: 17)

3.2.2.2 Politická kampaň roku 1967

Roku 1967 byla před norskými komunálními volbami zorganizována první kampaň zaměřená na zvýšení počtu žen v politických orgánech, v tomto případě komunálních radách. Akce byla uspořádána Národní radou žen, střežovou organizací skládající se ze zástupkyň mnoha ženských asociací a ženských sekcí politických stran, a norskou vládou. Klíčovou iniciátorkou kampaně byla předsedkyně Norské asociace za práva žen B. Wiig, která se setkala s tehdejšími předsedou Strany práce Einarem Gerhardsenem, aby ho požádala o podporu pro zamýšlenou kampaň. Jelikož jeho strana prohrála

v parlamentních volbách v roce 1965, byl Gerhardsen nakloněn jakýmkoli možností, které by přilákaly nové voliče. Na pobídku zareagoval předseda pozitivně, a u své strany získal pro kampaň podporu. Jelikož se na kampani podílela norská vláda, byla celá akce veřejně financována. (Bystydzienski 1995: 40-41; Lovenduski, Norris 1993: 232)

Norský volební systém umožňuje preferenční hlasování, při kterém mohou voliči ovlivnit pořadí kandidátů na volební listině, pouze na komunální úrovni⁴¹. Z tohoto důvodu byla kampaň uspořádána před komunálními, a ne před parlamentními volbami. Jeden z nejčastěji používaných sloganů zněl: „Nevyškrtněte kandidátku jen proto, že je žena“. Kampaň se tedy snažila působit na voliče, aby nevyškrtovali jména žen, ale také, aby využívali metodu kumulování hlasů ve prospěch žen. Další strategie byla zacílena na identifikování potencionálních kandidátek a zajištění jejich závazku ucházet se o úřad, apelovalo se též na politické strany, aby umístily ženy do horní části kandidátních listin. (Ministry of Children and Equality 1996)

Kampaň z roku 1967 zaznamenala poměrně významné výsledky. Zastoupení žen v místních radách se zvýšilo z 6,3 procent na 9,5 procent. Ve 179 komunálních radách nebyla před volbami přítomna ani jedna žena, po volbách byl tento počet redukován na 79. Tato kampaň byla velmi důležitá, protože pomohla nastavit nový tón v debatě o ženách v politice. Ženy uvnitř ženského hnutí, které viděly přímé benefity svého počínání, v příštích letech ustavily více sebevědomý styl akce. Navzdory relativnímu úspěchu kampaně nebyly ženy plně spokojeny, byly si vědomy, že v rámci politiky vytváří stále pouze malou menšinu. Proto byla před komunálními volbami roku 1971 uspořádána další kampaň, ve které již došlo ke spojení žen z tradičních ženských organizací a nových feministek. (Bystydzienski 1995: 42)

3.2.2.3 Kampaň před komunálními volbami roku 1971

Na začátku 70. let se norská společnost ve velké míře zabývala otázkou vstupu do Evropského společenství⁴². Ženy se do debaty o vstupu zapojily dosti markantně,

---

⁴¹ Voliči mají v rámci jedné kandidátní listiny tolik preferenčních hlasů, kolik je na listině jmen. Voliči mohou dále: vyloučit kandidáty; dát kandidátům, které si zvolí, jeden extra hlas; přidávat jména kandidátů z jiných kandidátních listin. (Electoral systems and voting procedures at local level 1998)

⁴² Referendum o vstupu Norska do ES se konalo roku 1972, 51 procent zúčastněných voličů hlasovalo proti vstupu.

realizovaly několik kampaní, které byly ve většině případů zaměřeny proti vstupu. Tyto události vedly ke zpolitizování mnoha norských žen. Do politické arény byly vtaženy oba proudy ženského hnutí. Nové feministky, které zpočátku odmítaly pracovat skrze etablovaný politický systém, se začaly organizovat na úrovni řadových voličů (*grassroots level*). Ženy ze zavedených ženských organizací se naopak snažily přivést otázku vstupu na program jednání celého spektra norských politických institucí, včetně politických stran. Tyto aktivity ženského hnutí postupně vyústily do kampaně, jež byla uspořádána před komunálními volbami roku 1971. Ženy, které patřily v rámci debaty o vstupu do ES k těm nejaktivnějším, v těchto volbách kandidovaly. (Bystydzienski 1988; Raevaara, Taskinen)

Kampaň z roku 1971 byla koordinována Národní radou norských žen, financována byla opět norskou vládou⁴³. Stejně jako v předchozí kampani se aktivistky snažily naučit voliče (resp. spíše voličky), jak zacházet s volebním lístkem, aby došlo ke zvolení více žen. Členky tradičních ženských skupin, které pracovaly v rámci politických stran nebo relevantních zájmových organizací, se zaměřily na vzdělávání voliček v oblasti používání volebního lístku. Zároveň vyvíjely tyto ženy tlak na své mužské kolegy, aby podporovali nominace žen. Strategií nových feministek bylo oslovení co největšího počtu žen na úrovni řadových občanů skrze protestní aktivity a zdůrazňování nedostatku rovnoprávnosti pohlaví. Tyto ženy také vyvinuly nový způsob argumentace týkající se zaměření na politickou relevanci rozdílnosti pohlaví. Nové argumenty byly zářímovány v pojmech jako jsou „konfliktní zájmy“ či „alternativní zdroje“, čímž mělo být řečeno, že politická reprezentace žen je nezbytná, jelikož ženy mají odlišné zájmy než muži a muži tudíž nemohou reprezentovat zájmy žen.⁴⁴ Oba proudy ženského hnutí hrály v kampani paralelní a vzájemně podpůrné role – nové feministky pomáhaly vytvořit prostředí větší akceptace pro netradiční ženské role, ženy ze zavedených organizací se snažily propracovat způsoby, prostřednictvím nichž by mohlo být do politiky zvoleno více žen. (Bystydzienski 1995: 44-45; Solheim 2000: 41)

Výsledek komunálních voleb v roce 1971 předčil všechna očekávání. Počet žen, které byly zvoleny do komunálních rad, vzrostl z 9,5 procent na 14,8 procent. Ve třech norských municipalitách (Oslo, Trondheim a Asker) ženy dokonce získaly většinu.

---

⁴³ Jednalo se o vládu Strany práce.

⁴⁴ Podstata tohoto argumentu je zahrnuta v termínu deskriptivní reprezentace. Ženy touto argumentací prezentovaly gender jako relevantní sociální charakteristiku.

Noviny byly plné nadpisů jako „V těchto volbách vyhrály ženy knock-outem“ či „Politické amazonky vrazily na radnice“. Událost se vryla do paměti všech pod pojmem „ženský převrat“. (Halsaa 1992: 27; Ministry of Children and Equality 1996)

Výsledky komunálních voleb v letech 1967 a 1971 byly jednoznačně připsány oběma kampaním. Kampaně s největší pravděpodobností ovlivnily i nominace pro norské parlamentní volby roku 1973 – reprezentace žen se na základě těchto voleb zvýšila oproti předchozímu volebnímu období o více než 6 procent. Ženy navíc získaly v komunálních radách politické zkušenosti, což zvýšilo jejich možnost pro zařazení na kandidátní listiny pro volby do Stortingu.

Následné analýzy ukázaly, že nejdůležitějším faktorem, který přispěl ke zvýšenému počtu žen v komunálních radách, byl nárůst počtu nominovaných žen na kandidátních listinách. Změny volebních listin hrály v rámci úspěchu žen menší roli. Z tohoto důvodu se ženy v další fázi mobilizace soustředily hlavně na umístování více žen na kandidátní listiny a ne tolik na manipulování s hlasovacími lístky. Před komunálními volbami roku 1975 neproběhla žádná kampaň, počet žen v komunálních radách se zvýšil o pouhých 0,6 procent.⁴⁵ Tento fakt potvrdil účinnost a zároveň nezbytnost kampaní. (Nicholson 1993: 257-258)

3.2.2.4 Aktivity ženského hnutí v druhé polovině 70. let

V druhé polovině 70. let se v Norsku konaly dvě hlavní akce zaměřené na podporu politické reprezentace žen. První předcházela parlamentní volby roku 1977 a druhá volby komunální roku 1979. V obou kampaních mezi sebou jednotlivé ženské organizace vytvářely podstatně užší aliance než dříve. Nové feministky navíc začaly po sedmi letech svého působení akceptovat myšlenku, že změna může přijít jen skrze zavedené politické instituce. Žena, která byla v 70. letech aktivní v novém feministickém hnutí, komentovala tento strategický obrat takto: „Před druhou polovinou 70. let jsme my, nové feministky, byly proti práci uvnitř systému. Chtěly jsme zvýšit vědomí žen o jejich útlaku a podpořit změnu systému, ne do něj vstoupit. V této době jsme si myslely, že změna může přijít jen zvenku, nikoli zevnitř. Po roce

---

⁴⁵ Výsledek voleb roku 1975 byl také připsán tomu, že mnohé ženy roku 1971 nečekaly, že by mohly být zvoleny. Kombinace politického života a rodinné zodpovědnosti byla v mnoha případech komplikovaná. Z tohoto důvodu se některé ženy rozhodly v dalších volbách již nekandidovat.

1975 si však mnoho z nás uvědomilo, že pokud chceme změnit společnost, musí ženy získat moc v rámci existujícího systému“ (Bystydzienski 1988)

Zvláště silná koalice žen z tradičních a nových ženských organizací byla zformována před parlamentními volbami roku 1977. Byla tak vytvořena skupina více než 400 žen pocházejících ze všech politických stran a většiny ženských asociací. Snahou této koalice bylo především působit na politické strany ve směru nominování více žen a jejich umístění vysoko na kandidátní listinu⁴⁶. Ty členky koalice, které byly zároveň členkami politických stran, vyvíjely na své stranické lídry tlak ohledně zavedení genderových kvót. Konkrétně požadovaly, aby bylo v rámci kandidátní listiny přítomno minimálně 40 procent každého pohlaví⁴⁷. Koalice dále založila několik komisí, jejichž cílem bylo zlepšit postavení žen v různých oblastech (v politice, školství, ekonomice, atd.). Výsledek úsilí žen byl opět více než zřejmý – zastoupení žen ve Stortingu vzrostlo z 15,5 na 23,9 procent. Kampaň zorganizovaná před komunálními volbami roku 1979 měla podobné rysy jako kampaň předchozí. Na základě ní se procento žen v komunálních radách zvýšilo z 15 na 23. (Bystydzienski 1995: 46-48; Raaum 1995: 38)

Kampaně za zvýšení reprezentace žen v politických orgánech se od 70. let staly v Norsku běžnou praxí. Jsou provozovány prostřednictvím Centra genderové rovnosti a Ombudsmana. Před volbami jsou pozváni zástupci ženských organizací, aby diskutovali strategie, dále se volí výbor kampaně a lídr kampaně. Náklady jsou pokaždé pokrývány vládním financováním. (Halsaa 1992: 28-29)

Poslední kampaň s názvem Kampaň za více žen v komunálních radách (*Kampanjen for flere kvinner i kommunestyrene*) byla uspořádána roku 2003. Účastnila se jí celá řada ženských organizací a všechny relevantní politické strany, vyjma Pokrokové strany. Její podrobný popis a analýza výsledků jsou dostupné na <http://www.kampanjen.org/index.shtml>. Letošní rok 2007 je rokem dalších komunálních voleb. Norský Ombudsman pro rovnost a proti diskriminaci zahájil v lednu novou kampaň. Ombudsman hodlá podporovat politické strany, aby na své

---

⁴⁶ Jelikož na úrovni parlamentních voleb neexistuje preferenční hlasování, byla tato strategie v podstatě jedinou možnou.

⁴⁷ Liberální strana a Strana socialistické levice již kvóty v roce 1977 měly. Tento fakt přispěl k tomu, že i ostatní strany měly v otázce kvót snahu ukázat svou dobrou vůli. Ženy byly stále častěji umísťovány na druhé a třetí pozice kandidátních listin. Více o genderových kvótách v politických stranách viz kapitola „Ženy v politických stranách“.

kandidátní listiny zařadily více žen. V rámci kampaně byla vyhlášena soutěž mezi politickými stranami, jejímž vítězem se stane strana s nejvyšším zastoupením žen na kandidátní listině. Pro soutěž budou relevantní jen první dvě místa listiny. Kampaň se těší napříč norskou společností velké podpoře, svou podporu vyjádřilo i několik členů vlády. Ministryně komunální správy a regionálního rozvoje v souvislosti s kampaní pronesla: „Genderová vyváženost v komunální politice je zodpovědností politických stran. Pokud volby 2007 nepřinesou výrazné zlepšení v zastoupení žen, měly bychom zvážit genderové kvóty“. Kromě této kampaně bylo nedávno zahájeno několik dalších iniciativ, například výzkumný projekt s názvem Samozřejmě (*SeIvsagt*) organizovaný Norskou asociací komunálních a regionálních úřadů a politickými stranami, jehož cílem je zvýšení počtu žen v klíčových pozicích komunální vlády. (Kjørholt 2007)

3.2.3 Shrnutí

Cílem této kapitoly byla identifikace všech relevantních faktorů, které mohly mít vliv na úspěšnost norských žen při prosazování se do politiky. Vymezili jsme dva základní typy faktorů – kontextuální podmínky (socioekonomické, kulturní a politické faktory) a roli ženského hnutí. Stěžejním socioekonomickým faktorem je značný růst norské ekonomiky v 60. letech, který měl přímý vliv na nárůst zaměstnanosti a vzdělanosti žen, jež jsou proměnnými pozitivně korelujícími s politickým zapojením žen. Mezi kulturní faktory, které jsou příznivé pro zvýšení politické reprezentace žen, lze zařadit rovnostářskou politickou kulturu, společensky silně zakotvenou hodnotu spravedlnosti, vysoké organizační zapojení a politickou participaci norských občanů a protestantské náboženství. Hlavním politickým faktorem je typ volebního systému v Norsku (poměrný volební systém), který danou problematiku pozitivně ovlivňuje skrze velikost volebních obvodů a otevřenost procesu nominace kandidátů. Dalšími politickými faktory jsou ženám přátelský sociální stát, standardní politická kariéra v Norsku, která umožňuje získání respektu a souhlasu voličů nezávisle na pohlaví, a norský multipartismus, který na základě vyššího počtu politických stran poskytuje lepší možnosti pro účast na politice.

Koexistence těchto faktorů vytvořila velice příznivé prostředí pro úspěšnost ženského hnutí, bez něhož by s největší pravděpodobností nebyla politická reprezentace žen na takové úrovni, na jaké dnes je. Norské ženy se začaly ve větší míře mobilizovat v druhé polovině 60. let. Uvnitř ženského hnutí se vyprofilovaly dva hlavní proudy.

Nové feministky byly díky svým protestním akcím z velké míry zodpovědné za zvýšení úrovně veřejného uvědomění v otázce politického postavení žen. Zviditelnily představu genderu jako nové politické kategorie a bojovaly za radikální genderové kvóty. Ženy z tradičních ženských organizací na druhou stranu vypracovaly strategie napomáhající zvolení více žen, vyvíjely tlak na politické strany, aby na své kandidátní listiny umístily více žen, vedly informační kampaně a pomohly do politických stran prosadit program na zahrnutí genderových kvót (jež byl vyvinut novými feministkami). Koncem 70. let, kdy nové feministky začaly akceptovat myšlenku, že změna může být navozena jen skrze existující instituce, se stal rozdíl mezi oběma skupinami nejasným. Všechny kampaně (jež je možno vnímat jako významná kritická jednání), které byly na konci 60. a v průběhu 70. let ženskými organizacemi pořádány, byly při prosazování více žen do politiky velice úspěšné.

3.3 Legislativa a instituce napomáhající rovnoprávnému postavení žen v politice⁴⁸

3.3.1 Legislativa

Ve druhé polovině 70. let navrhla norská vláda ústavní dodatek, jehož cílem bylo zavedení principu rovné reprezentace žen a mužů v rozhodovacích procesech. Jednalo se o poměrně radikální návrh: ženy měly zastávat polovinu mandátů v norském Stortingu. Navrhovaná ústavní reforma byla výraznou většinou v parlamentu odmítnuta. (Klausen 2001: 166) Dodnes norská legislativa nedisponuje žádnými genderovými kvótami pro volená tělesa jako je parlament, regionální a komunální rady. Jinými slovy, Norsko nemá genderové kvóty typu rezervovaných křesel. Tento stav je obhajován argumentem, že voliči mají právo rozhodnout o složení zákonodárního sboru sami. (Skjeie, Teigen 2005: 190)

V předchozím textu je uvedeno, jak rostla proporce žen ve volených orgánech. Zastoupení žen se však zvýšilo i ve státních jmenovaných radách, komisích a výborech⁴⁹. Za procesem zvyšování počtu žen v uvedených institucích stojí systematické úsilí, které začalo královskou resolucí přijatou vládou roku 1973. Vydaná direktiva platila pro všechny nominační agentury, kterým vznikla povinnost jmenovat do úřadu jak muže, tak i ženy. Královská resoluce měla zpočátku velmi malý účinek, roku 1976 byla zpřísněna. Před tím, než konkrétní ministerstvo uskutečnilo jakékoli oficiální jmenování, mělo povinnost informovat Ministerstvo spotřebitelských záležitostí a vládní administrativy. Toto ministerstvo mělo posléze možnost trvat na změnách v navrhovaném složení. Následkem tohoto opatření se ženy rozšířily do oblastí, které pro ně byly doposud nové. Roku 1981 se pravidlo stalo součástí Zákona genderové rovnosti, konkrétně jeho článek číslo 21. Nově též pokrývalo komunální a regionální komise. Minimální požadavek zněl, že ve všech jmenovaných komisích mají být zastoupena obě pohlaví. V případě, že konkrétní okolnosti činí nerozumným trvat

---

⁴⁸ Vzniklou legislativu a založené instituce je nutno chápat (v kontextu konceptu substantivní reprezentace) jako důsledek mobilizace a zvýšené politické reprezentace žen.

⁴⁹ Veřejné rady, výbory a komise vytvářejí v norské politice korporativní kanál (stojící vedle kanálu volebního), jenž je centrální arénou pro vyjednávání veřejné politiky. V rámci tohoto kanálu je veřejné rozhodování ovlivňováno byrokraty, zástupci důležitých zájmových organizací a různými experty. Členové korporativních těles jsou jmenováni vládou. Na základě silné podreprezentace žen ve vedoucích funkcích většiny zájmových organizací, je přístup žen do oblasti korporativní mnohem složitější než do oblasti volební. (Raevaara, Taskinen)

na tomto požadavku, mohla být učiněna výjimka. Roku 1988 prošla Stortingem novela článku č. 21, Zákona genderové rovnosti, nařizující minimální požadavek 40-ti procent obou pohlaví ve všech jmenovaných radách, komisích a výborech.⁵⁰ (Halsaa 1992: 34-36) Přijetí tohoto opatření rozhodně nebylo jednohlasné, zvláště Konzervativní strana byla ve věci 40-ti procentní kvóty dosti kritická. (Borchorst 1999a: 198)

Efekt zákona je patrný z vývoje zastoupení žen v komisích. Zatímco v roce 1981 obsazovaly ženy zhruba 27 procent postů, na začátku devadesátých let vzrostl jejich počet na téměř 40 procent⁵¹. Nutno však podotknout, že na předsednických postech bylo procento žen na úrovni pouhých 20 procent. (Raaum 1999: 40)

Lze říci, že rovnoprávné postavení žen v norské politice je usměrňováno dvěma zákony, za prvé se jedná o již zmíněný Zákon genderové rovnosti, za druhé o Zákon místní vlády.

Zákon genderové rovnosti nabył účinnosti roku 1978. Jeho vznik byl iniciován ženským hnutím a političkami za Stranu práce a Stranu socialistické levice. Účelem zákona je prosazování genderové rovnosti, hlavní důraz je kladen na zlepšení postavení žen. Zákon usiluje, aby muži i ženy dostali „stejně příležitosti ve vzdělání, zaměstnání, kulturním a profesním životě.“ (The Gender Equality Act) Zákon zakazuje diskriminaci založenou na genderu ve všech oblastech společnosti, vyjma interních záležitostí náboženských komunit. Lze také říci, že zákon podporuje pozitivní diskriminaci. (Ministry of Children and Equality 2006)

Jak je již uvedeno výše, týká se článek č. 21 reprezentace obou pohlaví ve veřejných radách, komisích a výborech. Podle tohoto článku (která byla naposledy pozměněna roku 2005) má být každé pohlaví reprezentováno následovně:

1. Pokud má komise dva nebo tři členy, mají být zastoupena obě pohlaví.
2. Pokud má komise čtyři nebo pět členů, má být každé pohlaví zastoupeno minimálně dvěma členy.
3. Pokud má komise šest až osm členů, má být každé pohlaví zastoupeno minimálně třemi členy.

---

⁵⁰ Toto zákonné opatření se podobá kvótám typu „rezervovaná křesla“, jelikož se však kvóty nevztahují na lidově volený zákonodárný sbor, nelze jej k tomuto typu kvót přiřadit.

⁵¹ Zákon však nebyl jediným faktorem zvýšení zastoupení žen ve jmenovaných komisích. Svou roli sehrála i mobilizace žen, která genderovou problematiku vynesla do popředí.

4. Pokud má komise členů devět, má být každé pohlaví zastoupeno minimálně čtyřmi členy, a pokud má komise více členů, má být každé pohlaví zastoupeno minimálně 40-ti procenty.⁵²

Pokud existují zvláštní podmínky, na základě nichž je nemožné požadovat splnění požadavku v rámci bodu č. 1, může být učiněna výjimka. (The Gender Equality Act)

Hlavním argumentem komise, která legislativu v druhé polovině 80. let připravovala, bylo, že ženy přispívají k širší reprezentaci veřejného pohledu⁵³. Další argument se týkal spravedlivé distribuce vlivných pozic. Zákon je ztělesněním severské filozofie rovnosti, která zdůrazňuje, že rovnost příležitostí nestačí a že postavení žen je nutno prosazovat aktivním úsilím. (Skjeie, Teigen 2005: 191-192)

Za povšimnutí stojí formulace zákona – „*má* být každé pohlaví reprezentováno“ (a ne *musí* být reprezentováno). Pravidlo 40-ti procent členů jednoho pohlaví má funkci spíše směrnice. Ombudsman každý rok vydává seznam komisí, které požadavek nesplňují.⁵⁴ (Raaum 1995: 39)

40-ti procentní genderová kvóta byla inkorporována i do **Zákona místní vlády**⁵⁵ z roku 1992. Podle paragrafu 36, Zákona místní vlády, má být pravidlo uplatňováno pro volby do jakéhokoli voleného orgánu, který se skládá pouze ze členů komunální či regionální rady, a pro volby do pracovních výborů komunální či regionální rady, tak dalece, jak je to možné. (Local Government Act) Za dohlížení na dodržování zákona je zodpovědný Úřad regionální správy. (Pincus, Ros 1999: 213-214)

Ingrid Gulvik (in Bråten 2005a) ve své doktorské práci upozorňuje na to, že ve skutečnosti každý třetí komunální či regionální výbor toto zákonné opatření porušuje. Autorka na základě svého výzkumu popisuje postoje a praktiky volebního výboru. Zjišťovala, co se stane, když volební komise rady objeví, že například obchodní výbor má jednostranné genderové složení a zda komise využije podle zákona kvóty k tomu, aby byla nerovnováha vyrovnána. Ve většině případů volební komise zákonu

---

⁵² Jedná se o genderově neutrální formulaci kvótního opatření.

⁵³ Tento argument je prosycen pro Norsko typickou rétorikou rozdílnosti, která zdůrazňuje, že muži a ženy mají odlišné perspektivy a zkušenosti a různě tedy přispívají do politického života.

⁵⁴ Podle vládních představitelů vychází skutečnost nenaplnění 40 procentní kvóty v některých komisích z malé dostupnosti kvalifikovaných žen v určitých oblastech (Skjeie, Siim 2000). Jedná se hlavně o oblasti ekonomiky, zemědělství, komunikací, technologie a obrany. (Ministry of Children and Equality 1996)

⁵⁵ Zákon místní vlády se vztahuje na komunální a regionální úřady. Nejvyššími orgány jsou komunální a regionální rady, které jsou voleny na 4 roky. Ze svých členů volí rady komunální a regionální výkonné výbory, které mají zhruba ¼ členů rady (včetně starosty). Výkonný výbor se setkává častěji než rada. Dále rady jmenují pro své účely stálé výbory. (Local Government Act)

neodpovídající genderové složení nikterak neřeší. V praxi jsou kvóty vnímány spíše jako problém, a jako opatření, které je v rozporu s demokracií. Jeden komunální politik z Konzervativní strany se k této věci vyjádřil takto: „Zákon je překážkou ve chvíli, když musíme vybrat někoho, koho by jsme normálně nevybrali. Je překážkou, protože musíte učinit volbu, kterou byste jinak racionálně neučinili. Nastává situace, kdy jsme nuceni vybrat lidi, kteří jsou buď méně kvalifikovaní, nebo se o pozici ani sami nezajímají.“ (Bråten 2005a)

Politici (muži) v mnoha případech tvrdí, že genderová rovnost není elementem demokracie. Podle nich jsou muži více kvalifikovaní a kvóty vnímají jako diskriminaci. Podle Ingrid Gulvik jsou kvóty na místní úrovni nezbytným opatřením pro vytvoření genderové rovnováhy, ne však opatřením dostatečným. Zákon není plně efektivní, protože ti, kdo ho mají realizovat, zákonu odporují. Při porušení zákona ani nevnikají žádné následky. (Bråten 2005a)

Ačkoli tedy oba dva zákony (Zákon genderové rovnosti a Zákon místní vlády) přispěly k navýšení počtu žen ve veřejných výborech, nejsou schopny ve všech případech vynutit požadovanou 40-ti procentní kvótu, což redukuje jejich účinnost.

3.3.2 Instituce⁵⁶

Norsko má vyvinut poměrně rozsáhlý aparát institucí, které se podílejí na dohlížení nad dodržováním genderové rovnoprávnosti v zemi, na nápravě situací, které nastaly následkem nedodržení legislativy a na konzultativní a informační činnosti.

Institucí, v jejíž kompetenci je dozírání na soulad reality se Zákonem genderové rovnosti, je **Ombudsman pro rovnoprávné postavení**. Ombudsman je nezávislou institucí, která je administrativně připojená k Ministerstvu dětí a rovnosti. Jeho úkolem je prosazovat rovnost ve všech oblastech společnosti. Konkrétně ombudsman řeší stížnosti a poskytuje informace týkající se zákonných práv a povinností, zkoumá obecné trendy, identifikuje a zveřejňuje okolnosti, které jsou v protikladu s rovnými příležitostmi, poskytuje informace a podporu veřejným, soukromým a neziskovým organizacím atd. (The Equality and Anti-discrimination Ombud) Ombudsman se zabývá stížnostmi od různých subjektů, je však také povinen vyvíjet vlastní iniciativu tím, že vyhledává shodu (nebo spíše neshodu) se zákonem. Nemá však právo ukládat

---

⁵⁶ Všechny tyto instituce řeší genderovou rovnost ve všech společenských oblastech, tedy i v politice.

pokuty⁵⁷. Pokud není dosaženo dobrovolného napravení situace, musí ombudsman případ předložit **Odvolací radě pro genderovou rovnost**, která má pravomoc jednání, které je v rozporu se zákonem, zakázat, nařídit přijetí konkrétních kroků nebo uvalit pokutu. (Borchorst 1999b: 170)

1. ledna 2006 byla zodpovědnost obou institucí převedena na nového Ombudsmana pro rovnost a proti diskriminaci a Tribunál pro rovnost a proti diskriminaci. Všechny předchozí kompetence obou institucí byly zachovány, jejich pole působnosti se však rozšířilo na řešení diskriminace, jež je založená i na jiných důvodech než je pohlaví (např. náboženství, barva pleti, etnický původ či sexuální orientace). Nový ombudsman tímto dozírá na soulad reality se Zákonem genderové rovnosti a s Diskriminačním zákonem. (Ministry of Children and Equality 2006)

Ombudsman a členové Tribunálu jsou jmenováni a financováni vládou. Své funkce však vykonávají nezávisle, bez jakýchkoliv vládních instrukcí. Obě instituce jsou zdarma přístupné veřejnosti. (The Equality and Anti-discrimination Ombud)

Nejstarším norským orgánem působícím v oblasti rovnoprávného postavení mužů a žen je **Rada rovného postavení** z roku 1972. Rada má status nezávislého poradního tělesa, jež je administrativně připojené k Ministerstvu dětí a rovnosti. Rada funguje jako řídicí síla v otázkách týkajících se genderové rovnosti, aktivně participuje na veřejné debatě o genderové rovnosti, udržuje kontakty a spolupráci s ženskými organizacemi a organizacemi prosazujícími genderovou rovnost, poskytuje informace, vydává zprávy, organizuje semináře a konference. (Halsaa 1992: 23; Gendernet 2002) Roku 1997 byla přejmenována na Centrum genderové rovnosti. (viz The Center for Gender Equality)

Přímá kompetence za genderovou rovnoprávnost na vládní úrovni je svěřena **Ministerstvu dětí a rovnosti**. Ministr má koordinační zodpovědnost za vládní akce prosazující genderovou rovnost.⁵⁸ Výkonnou jednotkou Ministerstva dětí a rovnosti je **Oddělení rovnoprávného postavení**, které od roku 1977 formuluje a koordinuje genderovou politiku na národní úrovni a monitoruje dodržování 40-ti procentní kvóty pro reprezentaci žen ve jmenovaných radách. (Gendernet 2002)

Roku 1975 byly v Norsku na komunální úrovni zavedeny **Komise rovnoprávného postavení**. Komise jsou prostředkem komunikace mezi ženami na úrovni řadových

---

⁵⁷ Ombudsman má právo vynést závazné rozhodnutí pouze v případě, kdy by čekání na rozhodnutí Odvolací rady pro genderovou rovnost (viz níže) způsobilo potíže.

⁵⁸ Všichni ostatní ministři jsou Zákonem genderové rovnosti zavázáni k prosazování genderové rovnosti ve všech oblastech společnosti.

občanů, ženskými organizacemi a komunálními úřady. Jejich hlavním cílem je zvyšování počtu žen v komunální politice. Několik studií dokazuje, že praktický vliv těchto komisí je poměrně marginální. (Halsaa 1992: 24)

Z výše uvedeného je zřejmé, že problematika rovnoprávnosti mezi muži a ženami je jedním z centrálních témat norské politiky. V porovnání s ostatními zeměmi disponuje Norsko vysokou úrovní institucionalizace genderové rovnosti.

3.3.3 Shrnutí

Legislativně zakotvené genderové kvóty se v Norsku vztahují pouze na složení veřejných komisí, rad a výborů. Tato kvótní nařízení jsou vymezena jednak Zákonem genderové rovnosti, do něhož bylo opatření poprvé inkorporováno roku 1981, jednak Zákonem místní vlády. Tato legislativa obecně přispěla ke zvýšení počtu žen v uvedených institucích, přesto však není plně realizována. Některé veřejné výbory tedy stanovenou 40-ti procentní kvótu nedodržují.

Norsko disponuje relativně velkým počtem institucí zabývajících se genderovou rovnoprávností (potažmo genderovou rovnoprávností v oblasti politiky). Dvěma nejdůležitějšími institucemi jsou Ombudsman pro rovnost a proti diskriminaci a Tribunál pro rovnost a proti diskriminaci. V kompetenci prvně jmenovaného je primárně dohlížet na dodržování Zákona genderové rovnosti a řešení konkrétních stížností, Tribunál má pak pravomoc požadovat v rámci dané situace její nápravu. Dalšími neopomenutelnými institucemi jsou Centrum genderové rovnosti, Ministerstvo dětí a rovnosti a komunální Komise rovnoprávného postavení.

3.4 Politický dopad zastoupení žen

„In Norway, the three most important issues on the platform of the social democratic party and the current government are employment, the environment and children. I am convinced that these priorities are strongly influenced by women in Norwegian politics.“

(Gro Harlem Brundtland 1991 in Equal Status Council 1991: 74)

V této kapitole se budeme zabývat problematikou substantivní reprezentace žen, tedy otázkou, zda-li má přítomnost žen v legislativních orgánech (na národní a komunální úrovni) nějaký dopad na politickou kulturu či finální politické výstupy. Pokusíme se též zjistit, jestli substantivní reprezentace souvisí s hodnotou kritické masy.

3.4.1 Politické zájmy norských poslankyň

V základu substantivní reprezentace stojí koncept ženských zájmů⁵⁹. Odlišnost politických zájmů mužů a žen je logickým předpokladem pro případnou změnu politické kultury a klíčových politických otázek.

Roku 1991 byli poslanci norského Stortingu dotázáni, jaká je pro ně politicky nejdůležitější otázka⁶⁰. Rozhovory prokázaly, že mezi poslanci a poslankyněmi existují skutečné rozdíly. Mezi priority žen patří hlavně otázky životního prostředí, sociálního blahobytu či rovnosti. K typicky mužským zájmům lze zařadit například oblasti ekonomiky, průmyslu, dopravy či národní bezpečnosti. (Solheim 2000: 32) Tabulka č. 8 názorně shrnuje výsledky zmiňovaného průzkumu.

---

⁵⁹ Viz kapitola „2.1.1.2.1 Ženské zájmy“.

⁶⁰ Komplexní studii norského parlamentu provedla norská politoložka H. Skjeie. V letech 1988 – 1992 vedla v rámci projektu na zahrnutí více žen do elitní politiky sérii rozhovorů s norskými poslanci. (Skjeie 2002)

Tabulka č. 8 - Politické zájmy mužů a žen v norském parlamentu.

Oblast politiky (<i>policy</i>)	Muži %	Ženy %
Ochrana životního prostředí	0	26
Ekonomika/ průmysl	42	0
Sociální blahobyt	0	25
Energie	21	0
Rovnost	0	24
Doprava	13	0
Odzbrojení	0	12
Vzdělání	0	7
Národní bezpečnost/ zahraniční věci	12	0
Ostatní	12	6

Zdroj: Solheim 2000: 32

Odlišnost zájmů, která se ve výše uvedeném šetření prokázala, se odráží v nestejněm distribuaci poslanců (mužů a žen) mezi parlamentními komisemi⁶¹. Ženy jsou nadreprezentovány v oblastech kultury, školství, zdravotnictví, sociálních věcí a spravedlnosti, podreprezentovány jsou naopak v obraně, financích a průmyslu. (Raaum 2005: 889) Towns (2003: 13) hovoří o tomto rozdělení jako o ženské sekci sociálního blahobytu a mužské sekci financí a obrany. Tabulka č. 9 ukazuje proporci žen v „ženských“ a „mužských“ parlamentních komisích (s ohledem na proporci žen v celém Stortingu).

Tabulka č.9 – Procento žen v „ženských“ a „mužských“ parlamentních komisích (1969-2005)

Mandátní období	„ženské komise“ (%) Rodina, Kulturní záležitosti a vládní administrativa, Školství, Výzkum a církve, Zdraví a sociální záležitosti, Spravedlnost	„mužské komise“ (%) Doprava, Finance a ekonomika, Obchod a průmysl, Doprava a komunikace	% žen ve Stortingu
1969-1973	13	7	9
1973-1977	21	2	16
1977-1981	41	16	24
1981-1985	42	14	26
1985-1989	58	27	34
1989-1993	53	27	36
1993-1997	42	26	39
1997-2001	43	27	36
2001-2005	44	33	36

Zdroj: Towns 2003: 15

⁶¹ Stále komise tvoří jednu z nejdůležitějších arén v rámci přípravy a vyjednávání konkrétní politiky. V Norsku slouží každý poslanec v jedné ze 12 komisí, zástupci jednotlivých politických stran mají být v komisích zastoupeny proporcčně. V praxi je rekrutování členů komisí založeno hlavně na preferencích samotných poslanců. (Towns 2003: 11-12)

3.4.2 Změna politického diskurzu a politické kultury ve Stortingu

Do 60. let se ženským otázkám věnovaly pouze ženské organizace, naprostá většina politiků o postavení žen vůbec nehovořila. Když koncem 60. let přivedlo ženské hnutí do obecného povědomí témata jako diskriminace žen na trhu práce či násilí na ženách, a zároveň političky tyto otázky vnesly do politických stran, stala se problematika žen důležitou součástí politické rétoriky. Poslanci se postupně naučili diskutovat o záležitostech souvisejících se ženami. V rozhovorech, které vedla J. Bystydzienski roku 1986 ve Stortingu, pronesl jeden poslanec Strany středu: „Během posledních dekád začali politici ze všech stran hovořit o ženské situaci a o tom, čemu říkáme témata „péče“ – zahrnující například péči o děti či rodičovskou dovolenou. Tato témata tu byla i dříve, ale většina z nás si je neuvědomovala a pokud ano, tak nevěděla, jak o nich hovořit“. (Bystydzienski 1995: 60) Političky tedy přenesly své prioritní otázky a používané termíny z ženského hnutí do formální politické agendy.

Zvýšený počet žen v politice se podle výpovědí norských poslanců promítl i do změny politické kultury, kterou bylo možné zaznamenat od 70. let. Skjeie na základě svého výzkumu identifikovala tzv. ženský styl, který je kooperativní, nesobecký, komunikativní, založený na dialogu a emocionálně zaangažovaný. Podle autorky toto odporuje vnímání politiky jako boje a transformuje politiku do fóra, kde se skrze konkrétní komunikaci vytváří konsensus. (Solheim 2000: 46)

Stejně tak Bystydzienski došla na základě rozhovorů s norskými poslanci v letech 1986 a 1991 k závěru, že přítomnost žen ovlivnila politickou kulturu ve Stortingu. Z rozhovorů vyplynulo, že ženy preferují více neformální jednání, ve kterých se politici oslovují křestními jmény a přinášejí své osobní zkušenosti. Několik poslanců (mužů i žen) vypovědělo, že ženy používají styl komunikace, který napomáhá učinit diskusi více konkrétní. Bystydzienski tvrdí, že s narůstající politickou reprezentací žen se jejich postoje a chování stávají více zřetelnější a vytvářejí ostrý kontrast s politickou kulturou mužů. (Bystydzienski 1995: 57-59)

3.4.3 Dopad přítomnosti žen na politické výstupy

„When I look back on the years I served in Storting (1973-1977), I realize that numbers are not everything. We were only sixteen women then, but we called attention to women's issues much more frequently and forcefully than the almost 40 percent who are right now in parliament. The atmosphere of the time made it possible – the existence of strong women's movement and support we had then.“

(Torild Skard, známá norská feministická aktivistka, politička a spisovatelka, 1991
in Bystydzienski 1995: 67)

Zatímco od poloviny 19. století byli muži simultánně organizováni skrze politické strany, odborová hnutí a dobrovolné organizace, pro ženy znamenaly do 70. let dobrovolné organizace nejdůležitější politickou arénu. Ačkoli byly ženy do 70. let přítomny v oficiálních politických institucích jen v zanedbatelném množství, hrály skrze své ženské organizace klíčovou roli při definování politiky norského státu blahobytu. Během expanze státu blahobytu (hlavně v prvních třech desetiletích po 2. světové válce) spolupracovalo několik ženských organizací⁶² s veřejnými úřady, jak na národní, tak i na komunální úrovni, organizace zaváděly různé programy, identifikovaly nové potřeby a vybudovaly též řadu profesionálních veřejně prospěšných institucí. Expertízy vypracované ženami byly během výstavby sociálního státu pro zainteresované úřady velice důležité, ženské organizace též byly schopny prezentovat, jaké potřeby žen by měl vznikající sociální stát zabezpečovat. (Raaum 2005: 887)

Toto dokumentuje, že ženské dobrovolné organizace zajišťovaly kritická jednání, která byla velmi důležitá pro formování veřejných politik dlouho před tím, než byly ženy výrazněji zastoupeny v norské politice. Z této skutečnosti vyplývá, že politický vliv žen nemůže být chápán a studován pouze v rámci parlamentní arény. Tento konkrétní případ odhalil teoretické nedostatky konceptu kritické masy, který je omezen na parlamentní systém a nezvažuje důležitost zapojení žen, které se nachází mimo rámec parlamentní arény.

Toto však v žádném případě nepopírá, že vzrůstající politická reprezentace žen neměla vliv na politické výstupy. Towns (2003), která v letech 1969-2000 provedla longitudinální analýzu ve Stortingu, zjistila, že vzrůstající přítomnost žen v parlamentu

---

⁶² Jako příklad lze uvést působení Norské ženské organizace pro veřejné zdraví, ve které v 60. letech participovalo 250000 norských žen. (Raaum 1999: 42)

ovlivnila hlavně rozvoj dvou typů veřejných politik – politiky péče (*care policies*) a politiky genderové rovnoprávnosti (*gender equality policies*).

Politiky genderové rovnoprávnosti mají ženám poskytovat lepší přístup k rozhodovacím procesům v různých sférách veřejného života, politiky péče pak autorka vymezuje jako „politiky, které se snaží skrze systém veřejných převodů zlepšit kvalitu života žen a dětí prostřednictvím legislativy zaměřující se na takové oblasti jako je dětská a zdravotní péče, školství či rodičovská dovolená. Zatímco jsou politiky genderové rovnoprávnosti zacíleny na redistribuci pozic a moci, týkají se politiky péče redistribuce zboží, služeb a veřejných financí.“ (Towns 2003: 11) Politiky péče, jejichž cílem je poskytovat ženám příležitost pro kombinování mateřství s vlastní ekonomickou nezávislostí, zahrnují různé sociální programy jako jsou veřejně financovaná zařízení sociálních služeb, zvýšení přídavků na děti pro rodiny, které nevyužívají veřejné služby péče o děti, rozšíření období placené rodičovské dovolené či větší možnosti pro flexibilnější pracovní dobu. (Skjeie 2002: 3)

Hlavním legislativním opatřením, které realizuje politiku genderové rovnoprávnosti, je Zákon genderové rovnosti z roku 1978 (viz předchozí kapitola). Tento zákon se primárně zaměřoval na rovnost přístupu žen a mužů na pracovní trh. V 80. letech, když na norském pracovním trhu participovalo již poměrně vysoké procento žen, byla legislativní pozornost přesunuta na problematiku dětské péče a rodičovské dovolené. (Solheim 2000: 44) Po celá 80. léta (hlavně v druhé polovině 80. let) schvaloval norský parlament řadu nařízení týkajících se dětské péče, tyto snahy kulminovaly v roce 1988 v národním plánu pro rozvoj center péče o děti. Vzniklo několik nových opatření, která rodičům s malými dětmi usnadňovala kombinovat péči o dítě se zaměstnáním, konkrétním příkladem je postupné zvyšování období veřejně financované mateřské dovolené, které bylo započato roku 1987. Všechna ustanovení byla formulována genderově neutrálním způsobem, v praxi však byla nápomocná hlavně ženám. (Bystydzienski 1995: 72-72; Ministry of Children and Equality 1996) Z rozhovorů s poslanci Stortingu, jež byly vedeny na konci 80. a začátku 90. let, jednoznačně vyplynulo, že zmiňované legislativní změny byly přímým důsledkem zvýšeného parlamentního zastoupení žen⁶³.

Výzkum substantivní reprezentace žen v Norsku byl veden i na komunální úrovni. Bratton a Ray (2002) zkoumali vztah mezi reprezentací žen v norských komunálních

---

⁶³ Toto potvrdily jak rozhovory H. Skjeie roku 1991, tak rozhovory J. Bystydzienski v letech 1986 a 1991.

radách a ustanoveních týkajících se péče o děti⁶⁴. Výzkum, jež byl realizován metodou regresní analýzy, se koncentroval na 5 časových bodů – roky 1975, 1979, 1983, 1987, 1991.⁶⁵

Výsledky výzkumu indikují, že vliv deskriptivní reprezentace je nejmarkantnější na začátku politického cyklu, tedy v letech 1975, 1979. Pozitivní efekt přítomnosti žen na politické výstupy v oblasti dětské péče je nejzřetelnější v době, kdy počet žen v komunálních radách začíná výrazněji růst⁶⁶. Roku 1983 mělo procento žen v komunálních radách pozitivní, ale ne statisticky významný efekt na opatření v rámci dětské péče. Stejně tak tomu bylo i v dalších zkoumaných letech, přičemž v roce 1991 byl sledovaný efekt nejslabší. Autoři toto zjištění vysvětlují tím, že oblast politiky již byla v této době vyzrálá.

Uvedená studie demonstruje, že genderová reprezentace skutečně ovlivňuje výstupy veřejné politiky. Vzhledem k tomu, že ženy na komunální úrovni dosáhly 30-ti procentní hranice až v roce 1987, musíme konstatovat, že hodnota kritické masy neměla vliv na zavádění opatření dětské péče.

Výše jsme však také hovořili o tom, že na národní úrovni docházelo k zavádění nových opatření týkajících se politiky péče hlavně v druhé polovině 80. let. Ve Stortingu byly hranice kritické masy překročena roku 1985, následující rok se totéž odehrálo i v norské vládě. Na první pohled by se zdálo, že hranice kritické masy přímo souvisí se zavedením zmiňovaných opatření. Situaci však nelze interpretovat takto jednoznačně. Zaprvé si musíme uvědomit, že určité legislativní kroky byly podniknuty již v 70. letech (např. zavedení Zákona genderové rovnosti) a i samotná politika péče, již byla většina legislativní pozornosti věnována v druhé polovině 80. let, měla svůj

---

⁶⁴ Jako závislá proměnná bylo stanoveno procento dětí ve věku do 6 let, pro které je k dispozici místo v zařízení dětské péče, nezávislou proměnnou bylo procento žen v komunálních radách – pro analýzu politických opatření z roku 1975 bylo použito procenta žen zvolených roku 1971, atd.

⁶⁵ Podle autorů poskytují norské municipality výborný kontext, ve kterém lze testovat politický dopad žen. Autoři vymezují tři podmínky nezbytné pro převedení deskriptivní reprezentace na substantivní. Zaprvé musí existovat rozdíly v názorech a zájmech politiků a političek, zadruhé musí být ženy přítomny v zastupitelských tělesech a zatřetí musí mít zastupitelská tělesa značnou kontrolu nad výstupy, které jsou zvláštním zájmem žen. V Norsku jsou všechny tyto podmínky splněny. O rozdílnosti zájmů a o proporcii žen v politických orgánech již byla řeč výše, co se třetí podmínky týče, zákon z roku 1975 pověřil komunální vlády zodpovědností za ustanovení v oblasti dětské péče a dal jim značný stupeň volnosti v určování typu poskytované péče pro děti.

⁶⁶ Viz Tabulka č. 6.

vývoj, který byl započat v dřívějších obdobích. Z druhé nelze legislativní změny z druhé poloviny 80. let připsat jedinému faktoru – proporci žen.

K vlivům, které mohly podpořit produkci opatření dětské péče, patří například fakt, že roku 1986 byla ustanovena koalice vedená Stranou práce, která zajistila příhodné politické klima pro přijetí legislativy zaměřené na péči. K dalším faktorům patří působení nezávislých ženských organizací, které vydávaly odborné zprávy a využívaly média k ovlivnění veřejného mínění a politiků ve směru zavádění legislativy zajišťující dětskou péči. (Bystydzienski 1995: 74)

Bylo by tedy příliš odvážné tvrdit, že překročení hranice kritické masy přímo přispělo k uvedeným legislativním změnám. Zatímco vyšší počet žen v politice může mít na politický proces vliv, vždy existují ještě další faktory, které znemožňují rozuzlit efekt počtu žen od ostatních proměnných. Bylo by však nelogické tvrdit, že vyšší počet političek nemá na norskou politiku žádný nezávislý vliv. Mnoho zvolených političek přineslo do stranických programů ženské zájmy a ženské otázky, je zřejmé, že konkrétní legislativa by nevznikla bez příchodu žen. Rozhovory s norskými poslanci jasně prokázaly, že přítomnost žen v parlamentu evidentně ovlivnila politické priority. Poslanci i poslankyně se jednohlasně shodují, že zavedení politik péče je jedním z nejvlivnějších příspěvků žen v politice.

Výše uvedený text by v někom mohl vzbudit iluzi, že norské političky vyvábí jednotnou skupinu. Zatímco mezi političkami existuje obecná shoda o důležitosti některých otázek, existuje také mezi ženami z různých politických stran neshoda, jak mají být tyto otázky řešeny. Lze říci, že příslušnost k politické straně je podstatně lepším indikátorem postojů poslanců než příslušnost k pohlaví. Bylo by v podstatě nemožné vypracovat jednotný politický program, na kterém by se shodly všechny ženy ze všech (nebo alespoň z většiny) stran. Navzdory tomuto se občas norským poslankyním podařilo vytvořit aliance napříč politickým spektrem. Tyto aliance však zřídka vyústily v situaci, kde by ženy hlasovaly proti své straně. V rozhovorech, které realizovala na začátku 90. let Skjeie, dvě třetiny žen vypověděly, že spolupracovaly s ženami napříč stranickým spektrem, avšak zhruba jedna šestina z nich vypověděla, že jednou nebo vícekrát hlasovala proti stranické linii. Jinými slovy lze říci, že ačkoli ženy z různých politických stran spolupracují, stranická lojalita zůstává určujícím faktorem. (Skjeie 2002)

3.4.4 Shrnutí

Z výše uvedeného textu je zřejmé, že koncept substantivní reprezentace žen má v norském kontextu své vysoké praktické opodstatnění. Prokázali jsme, že přítomnost žen v parlamentu očividně ovlivnila politickou kulturu, ale i finální politické výstupy.

Předpokladem vzniku substantivní reprezentace žen je odlišnost zájmů poslanců a poslankyň. Mezi priority žen patří otázky sociální politiky, rovnosti, či životního prostředí. Muži naopak projevují výraznější zájmy v oblasti ekonomiky či národní bezpečnosti. Přímým důkazem odlišnosti zájmů je různá distribuce poslanců a poslankyň mezi parlamentními komisemi (viz Tabulka č. 9).

S příchodem většího počtu žen do parlamentu byla ovlivněna politická rétorika a politická kultura ve Stortingu. Politoložky Skjeie a Bystydzienski nezávisle na sobě identifikovaly odlišný ženský politický styl, který je typický větší kooperativností a vyšší osobní zaangażovaností.

Poslanci a poslankyně se jednohlasně shodují, že největším příspěvkem žen v norské politice bylo vyzdvižení politiky péče (care policy) mezi prioritní otázky. Nejsilnější produkce nové legislativy v této oblasti nastala v druhé polovině 80. let.

Podle tohoto se může zdát, že existuje souvislost mezi hranicí kritické masy a substantivní reprezentací žen. Je však nutno zmínit, že politická kultura byla přítomností žen ovlivněna relativně dlouho před tím, než ženy ve Stortingu překročily kritickou masu. Stejně tak i některé politické výstupy vznikly dříve (např. Zákon genderové rovnosti z roku 1978). Vždy existují i další faktory, které, stejně tak jako počet žen v politice, mohou mít na politický proces vliv. Proto je vhodné tvrdit, že počet poslankyň sám o sobě nemůže ovlivňovat politické změny a musí být specifikovány podmínky, za kterých konkrétní politické změny vznikají. V kontextu substantivní reprezentace žen si nelze všimnout pouze vlivu počtu žen (vyjádřeném v konceptu kritické masy), ale i stěžejních kritických jednání (např. aktivit ženského hnutí) a kritických aktérů. K význačným kritickým aktérům poloviny 80. let bezesporu patří norská předsedkyně vlády Gro Harlem Brundtland, která roku 1986 jmenovala tzv. ženskou vládu, ve které zasedlo 44 % ministryň.

V rámci zkoumání substantivní reprezentace žen v Norsku se též projevila nedostatečnost konceptu kritické masy, která tkví v jeho vazbě na parlamentní arénu. Prokázali jsme, že ženy ovlivňovaly prostřednictvím svých ženských organizací

veřejnou politiku (konkrétně rozvoj státu blahobytu) podstatně dříve, než ve větším počtu vstoupily v roli poslankyň na půdu parlamentu.

3.5 Ženy v politických stranách

Politické strany, jakožto pojítka mezi voliči a zvolenými, jsou důležitým stavebním kamenem systému parlamentní demokracie. Proto nelze studovat zastoupení žen v norské politice bez toho, aniž bychom se věnovali působení žen v politických stranách. Konkrétně se v této kapitole budeme zabývat genderovými kvótami a ženskými sekcemi v politických stranách.

3.5.1 Genderové kvóty v norských politických stranách

V současné době používá pět ze sedmi relevantních norských politických stran genderové kvóty, a to jak kandidátní (kvóty regulující složení kandidátních listin), tak stranické (kvóty usměrňující složení stranických orgánů). Konkrétně se jedná o Stranu práce, Stranu socialistické levice, Liberální stranu, Stranu středu a Křesťansko demokratickou stranu. Všechny tyto strany zavedly kvóty dobrovolně, na základě svého vlastního uvážení. Konzervativní a Pokroková strana kvóty k dnešnímu datu nemají.

Jedním z vysvětlujících faktorů pro takto vysoké pokrytí dobrovolnými stranickými kvótami v Norsku je norská rétorika rozdílnosti usnadňující přijetí kvót. Důvodem, proč byly ženy v Norsku podporovány k participaci na politice, byla jejich rozdílnost od mužů, která vyplývá z odlišné ženské zkušenosti. Podstatu genderové rozdílnosti ztělesňují pro mnoho norských politiků „jemné hodnoty“, které ženy reprezentují. Pro vyváženou politiku jsou jako nezbytné vnímány jak mužské, tak ženské hodnoty. Nejjednodušeji lze tento argument vyjádřit tím, že ženy musí být v politice zastoupeny, protože jsou jiné než muži.⁶⁷ (Inhetveen 1999)

---

⁶⁷ Autorka došla k tomuto zjištění na základě rozhovorů, které vedla s poslanci různých politických stran v Norsku a v Německu. Zatímco je v Norsku používána rétorika rozdílnosti, která zavedení kvót usnadňuje, je pro Německo typická rétorika rovnosti, která je naopak překážkou pro zavedení kvót. Německý argument zdůrazňuje, že ženy musí být reprezentovány, protože jsou mužům rovny. Hlavní důraz je tedy kladen na rovnost šancí.

3.5.1.1 Zavádění kvót v jednotlivých politických stranách

Prvními dvěma politickými stranami, které v Norsku roku 1975 zavedly genderové kvóty, byly Strana socialistické levice⁶⁸ a Liberální strana. Tyto strany zavedly 40-ti procentní kvótu pro obě pohlaví⁶⁹ vztahující se jak na vnitřní stranickou organizaci, tak na kandidátní listiny. Zajímavou otázkou je, proč se právě tyto dvě politické strany rozhodly pro přijetí kvót. Od roku 1974 byla Liberální strana vedena feministickou političkou Evou Kolstad⁷⁰, bývalou předsedkyní Norské asociace za ženská práva. Strana se navíc nacházela ve fázi vlastního znovuvymezení, částečně se snažila vyprofilovat jako strana zelených – zelení jsou obecně nakloněni vyšší reprezentaci žen. Strana socialistické levice měla silné vazby na ženské levicové organizace, které byly hlavními strůjci debaty o roli žen ve společnosti. Ženy ve straně požadovaly zavedení genderových kvót jako důkaz podpory pro genderovou rovnost. Přijetí kvót ve Straně socialistické levice mělo i svůj strategický význam. Strana se tímto krokem snažila odlišit od podstatně větší Strany práce, a zároveň se pokusit o vylákání levicových voliček od Strany práce. (Klausen 2001: 167)

V parlamentních volbách roku 1977 získaly obě zmiňované politické strany dohromady pouze čtyři mandáty, z nichž byla pouze jedna žena.⁷¹ V praxi byl tedy přímý efekt genderových kvót naprosto zanedbatelný. O poznání výraznější byl však efekt nepřímý. Zavedení kvót bylo silnou výzvou pro Stranu práce. Na tuto výzvu strana odpověděla tím, že ve všech volebních obvodech, ve kterých Liberální strana či Strana socialistické levice umístila v rámci kandidátní listiny na první místo ženu, zvýšila počet nominovaných žen (podrobněji viz níže). (Matland 2004: 6)

K zavedení 40-ti procentní genderové kvóty přistoupila Strana práce roku 1983. Jelikož se jednalo o v té době největší norskou politickou stranu, projevil se toto opatření výrazně v počtu poslankyň Stortingu. Parlamentní volby roku 1985, ve kterých byla kvóta Strany práce poprvé použita, zaznamenaly téměř 10-ti procentní nárůst v počtu reprezentace žen oproti volbám předchozím. Z původních 33-ti procent poslankyň za Stranu práce vzrostl tento počet na 42 procent. V následujících volbách

⁶⁸ Strana nacházející se na levém konci pravolevého kontinua, vznikla roku 1973.

⁶⁹ Kvóty tedy byly formulovány genderově neutrálním způsobem (ne více méně než 40 procent a ne více než 60 procent jednoho pohlaví), stejně jako kvóty v dalších politických stranách, jež byly přijaty později.

⁷⁰ Eva Kolstad se stala první osobou na postu Ombudsmana pro rovnoprávné postavení.

⁷¹ Příloha č. 5 podrobně zobrazuje počet poslankyň všech relevantních politických stran od roku 1945 do současnosti.

roku 1989 bylo do Stortingu zvoleno dokonce 51 procent sociálně demokratických žen (viz Příloha č. 5). Kvóta byla ve straně přijata jednoznačnou většinou, většina stranických elit vnímala toto opatření jako legitimní způsob pro zajištění reprezentace žen, kterou si ženy, jako polovina populace, právem zaslouží. Druhým významným faktorem byla předsedkyně Strany práce (a bývalá i budoucí premiérka) G.H. Brundtland, která se sama výrazně zasazovala o zvýšení reprezentace žen. Dalším důvodem pro přijetí genderové kvóty byla již naznačená hrozba ztráty voliček ve prospěch Strany socialistické levice. (Matland 2004: 7; Statistics Norway 2005a)

Roku 2005 přijal stranický kongres Strany práce 50-ti procentní genderovou kvótu, která se vztahuje jak na složení stranických orgánů⁷², tak na kandidátní listiny. Strana zavedla tzv. zipový systém, který znamená, že na kandidátní listině se má za sebou střídát vždy jeden muž a jedna žena. Rozhodnutí bylo přijato většinou 106 hlasů (z celkových 176 hlasů), menšina delegátů, kteří hlasovali proti návrhu, byla pro zachování předchozí 40-ti procentní kvóty. (Det norske Arbeiderparti 2005)

Roku 1989 zavedla 40-ti procentní genderovou kvótu Strana středu⁷³ a o čtyři roky později se k ní připojila i Křesťansko demokratická strana⁷⁵. (Norway 2006) Jisté snahy o zavedení genderové kvóty proběhly i u Konzervativní strany. Roku 1985 požadovala ženská sekce strany zahrnutí kvóty do stranických stanov. Tento návrh byl nekompromisně přehlasován v poměru 400:50. Podobná situace se opakovala roku 1988. Navzdory této zdrženlivosti se však Konzervativní strana zavázala dodržovat neformální 30-ti procentní kvótu. V posledních 20-ti letech se počet poslankyň Konzervativní strany skutečně pohyboval na hranici 30-ti procent, změna nastala až v posledních volbách, kdy se počet konzervativních poslankyň snížil na 22 procent (viz Příloha č.5). Jedinou norskou relevantní stranou, která kvótám stále tvrdě odporuje, je pravicová Pokroková strana⁷⁶. (Bysdyzienski 1995: 49; Statistics Norway 2005a)

Nabízí se otázka, proč reprezentace žen ve Stortingu neprolomila 40-ti procentní bariéru, když pět ze sedmi politických stran kvóty má, a šestá je jim alespoň nakloněna.

---

⁷² V orgánech, ve kterých není počet členů dělitelný dvěma, má být každé pohlaví reprezentováno v počtu, který se nejvíce blíží 50 procentům.

⁷³ Podle dostupných materiálů má Strana středu 40 procentní kvótu (viz např. před rokem aktualizovaná informace ze serveru idea.int, sekce Quota Project). M.E. Hillestad (předsedkyně ženské sekce Strany středu) však v e-mailu z 12.3.2007 poskytla informaci, že Strana středu disponuje 50 procentní kvótou na volebních listinách. (M.E.Hillstadt 2007)

⁷⁴ Strana nacházející se v politickém středu, vznikla roku 1920, do roku 1959 se jmenovala Agrární strana.

⁷⁵ Strana založena roku 1933.

⁷⁶ Radikálně pravicová strana, jež vznikla roku 1973.

V zásadě existují dvě hlavní vysvětlení. Zaprvé došlo v posledních několika letech k posílení Pokrokové strany, která, jak již bylo řečeno, kvóty nemá a je navíc z velké části ovládaná muži (předsedkyní strany je však v současnosti žena⁷⁷). Druhý důvod spočívá v pořadí kandidátů na kandidátní listině, na vyšších pozicích jsou ve větší míře zastoupeni muži. (Matland 2004) Před parlamentními volbami roku 2005 bylo zjišťováno, v kolika volebních obvodech obsadily politické strany na první místo kandidátní listiny ženu. Nejlépe dopadla v průzkumu Strana socialistické levice, která měla v osmi volebních obvodech (z devatenácti) na prvním místě ženu. U Strany práce se jednalo pouze o čtyři a u Konzervativní strany o tři volební obvody. (Bråten 2005b)

Zavedení genderových kvót většinou norských politických stran se prokázalo jako velmi efektivní prostředek na zvýšení politické reprezentace žen⁷⁸. Následující Tabulka č. 10 ilustruje vztah mezi kvótami v jednotlivých politických stranách a počtem ve Stortingu zastoupených žen.

Tabulka č. 10 – Vliv genderových kvót na zvýšení reprezentace žen ve Stortingu v roce 1985

Politická strana	Kvóty	Storting 1985-1989
Strana socialistické levice	Ano	50%
Strana práce	Ano	42%
Strana středu	Ne	17%
Křesťansko demokratická strana	Ne	25%
Konzervativní strana	Ne	30%
Pokroková strana	Ne	0%

Pozn. Liberální strana se roku 1985 do parlamentu nedostala

Zdroj: Halsaa 1992: 30

⁷⁷ Celkově jsou čtyři ze sedmi norských parlamentních politických stran vedeny ženami, jedná se o Stranu socialistické levice (Kristin Halvorsen), Stranu středu (Åslaug Haga), Konzervativní stranu (Erna Solberg) a Pokrokovou stranu (Siv Jensen).

⁷⁸ Zajímavostí je, že genderové kvóty byly ve větších politických stranách zavedeny v době, kdy byl počet žen ve Stortingu již relativně vysoký. Kvóty byly dalším logickým krokem v rámci dlouhodobého procesu zvyšování politické reprezentace žen. Dahlerup a Freidenvall (2005) o tomto hovoří jako o tzv. přírůstkové změně (incremental change), kterou staví do protikladu k tzv. rychlé změně (fast track) – rychlou změnou byly kvóty zavedeny v zemích, v jejichž parlamentech byly ženy zastoupeny jen minimálně, po zavedení kvót následoval v reprezentaci žen velký skok (např. na Kostarice se zastoupení žen během jedné voleb zvýšilo o 16%). Zkušenost Norska (ale i ostatních Skandinávských zemí) nelze v tomto případě převést do dalších zemí.

3.5.1.2 Vlivy pro přijetí genderových kvót u norských politických stran

V předchozím textu jsme se již věnovali některým specifickým vlivům, které napomohly zavedení genderových kvót u konkrétních politických stran. V této kapitole se pokusíme zjistit, do jaké míry v Norsku hrály roli obecnější faktory, které vymezil Caul (2001) (Viz kapitola 2.3.4).

Přítomnost žen ve straně je prvním faktorem podmiňujícím ochotu strany zavést kvóty. Všechny norské relevantní politické strany (kromě Pokrokové strany) mají tradici ženských sekcí, jimiž se podrobněji zabýváme níže. Byly to právě ženské sekce v politických stranách, které do stran vnesly požadavek na zavedení genderových kvót. (Bystydzienski 1995: 49)

Druhým faktorem ovlivňujícím zavedení kvót je podle Caula (2001) typ volebního systému. Poměrný volební systém, na základě něhož probíhají norské volby, obecně usnadňuje přijetí genderových kvót. V kapitole „3.2 Faktory, které přispěly k vysokému počtu žen v norské politice“, jsme uvedli, že existují dva institucionální aspekty související s norskou podobou poměrného volebního systému, které pozitivně korelují s vyšším počtem žen v politice – jedná se o volební obvody větší velikosti a dostatečně otevřený proces nominace kandidátů (který je sám o sobě zásadní pro pravděpodobnost kandidátů dostat se do Stortingu). Vliv velikosti volebního obvodu byl již podrobně vysvětlen. Nyní popíšeme proces výběru kandidátů⁷⁹, tedy proces, který je přímo vztažen k politickým stranám.

Kandidátní listiny pro jednotlivé volební obvody jsou vytvářeny místními stranickými organizacemi. Národní stranická organizace poskytuje určité směrnice, nemůže však místní organizaci zakázat nominovat konkrétního kandidáta. Formálně je proces výběru kandidátů zakotven v Zákoně o nominacích (z roku 1921), základní

---

⁷⁹ Proces výběru kandidátů politickou stranou (resp. její volební komisí či jiným zodpovědným orgánem strany) je 2. krokem v procesu legislativního rekrutování (schéma tohoto procesu viz Příloha č. 4). V rámci prvního kroku legislativního rekrutování musí jedinec vybrat sám sebe, přičemž musí být k výkonu funkce způsobilý (*eligible*). Ve většině politických systémů vyústí posun od potenciálně způsobilých kandidátů k uchazečům (*aspirants*) ve vyšší počet mužů, což je způsobeno individuálními politickými ambicemi, politickými zdroji a strukturou politických příležitostí. 3. krokem procesu legislativního rekrutování je výběr kandidátů voliči, tedy zvolení konkrétních poslanců. Výzkumem se prokázalo, že důležitějšími faktory než je pohlaví kandidáta, je pro voliče politická strana kandidáta a dosavadní politická pozice, kterou kandidát zastává. Pokud tedy poslední fáze zvolení žen nijak neovlivňuje, musí „filtrační proces“ nastat během prvních dvou fází. V tomto smyslu mají kvóty, jež jsou uplatňovány v rámci 2. kroku, důležitou funkci spočívající v kompenzaci nerovnováhy, která nastala na prvním stupni procesu legislativního rekrutování. (Matland 2004: 2)

postup při procesu je tedy mezi jednotlivými stranami velmi podobný. Valen charakterizuje norský nominační proces jako „decentralizovanou skupinovou reprezentaci“. Decentralizace popisuje skutečnost, že nad nominacemi dohlíží místní stranické organizace. Skupinová reprezentace odráží jeden z centrálních úkolů nominačních komisí, jímž je zajistit, aby všechny skupiny, které strana vnímá jako reprezentativní, byly na stranické listině zastoupeny. Od 70. let začala být skupina žen vnímána při vytváření nominací jako zásadní. (Matland 1995: 290-292)

Jelikož jsou politické strany díky existenci větších volebních obvodů a otevřenosti procesu nominování kandidátů vůči relevantním skupinovým zájmům obecně více ochotny umístit na kandidátní listiny více žen, jsou logicky více nakloněny zavedení genderových kvót.

Třetí faktor ovlivňující přijetí genderových kvót politickou stranou souvisí s konceptem nákazy, který hovoří o postupném rozšiřování kvót z jedné strany na další. Matland a Studlar (1996: 116-128) zkoumali, zda-li se v Norsku odehrály procesy makronákazy (nákaza na národní úrovni) a mikronákazy (na úrovni volebního obvodu). Výsledek jejich výzkumu byl v obou případech pozitivní. Přítomnost efektu makronákazy může být evidentní z informací v předchozím textu. Ze Strany socialistické levice a Liberální strany, které kvóty zavedly jako první, vycházel tlak na další politické strany, hlavně na Stranu práce, která byla více ohrožena ve smyslu ztráty svých voliček. Tato obava byla jedním z důvodů, proč roku 1983 Strana práce zavedla genderové kvóty. Následkem tohoto se zvýšil tlak na ostatní norské strany, což vyústilo roku 1989 v zavedení kvót Stranou středu, roku 1993 kvóty přijala i Křesťansko demokratická strana.

Důležitou roli hrála v Norsku i mikronákaza⁸⁰. Jako závislou proměnnou zvolili autoři výzkumu pouze kandidátky na zvolitelných místech kandidátní listiny⁸¹. Předpokladem bylo, že v obvodech, ve kterých nominují Liberálové a Strana socialistické levice na zvolitelnou pozici ženu, se vytvoří značný tlak na Stranu práce, která bude také nominovat více žen. Návrhy na konkrétní nominace jsou v Norsku (podle Zákona o nominacích) zveřejněny před konáním samotného nominačního

---

⁸⁰ Mikronákazu lze zkoumat pouze v souvislosti s parlamentními volbami 1977 a 1981, v dalších obdobích se již uplatňovala oficiální kvóta Strany práce.

⁸¹ Lze rozlišovat mezi třemi pozicemi na kandidátní listině: 1) mandátní – *mandate position* (kandidát na této pozici téměř určitě získá parlamentní mandát), 2) pozice s určitou šancí – *fighting position* (výsledek je nejistý, existuje určitá šance na proměnu těchto pozic v mandáty), 3) pozice s nulovou šancí – *ornamental position* (žádná šance na zvolení). První a druhé pozice byly ve výzkumu zařazeny mezi zvolitelné.

setkání, což zaručí, že ostatní strany znají předběžné nominace svých politických rivalů. Roku 1977 byly vypořádány předpokládané efekty mikronákazy – Strana práce zařadila na své kandidátní listiny více žen na zvolitelné pozice v těch volebních obvodech, ve kterých Liberálové a Strana socialistické levice zařadili ženy na prominentní pozice listiny. Tento efekt je naprosto jednoznačný. Strana práce nominovala o 8,7 procent více žen na zvolitelné pozice v obvodech, ve kterých na stejné pozice nominovala ženy Liberální strana nebo Strana socialistické levice, a o 17,4 procent více žen v obvodech, kde takto učinily obě strany. Ve volbách roku 1981 se tento efekt neprokával. Strana práce již totiž sama zvažovala zavedení genderových kvót a ve volbách roku 1981 zvýšila počet nominovaných žen ve všech volebních obvodech. Jinými slovy v těchto volbách již začal působit efekt makronákazy.

Charakteristiky politické strany jsou posledním faktorem ovlivňujícím ochotu strany zavést genderové kvóty. Co se týče stranické ideologie, u levicových stran existuje vyšší předpoklad zavedení kvót. S výjimkou Liberální strany, kterou lze umístit do politického středu, byly kvóty nejprve zavedeny levicovými stranami, Stranou socialistické levice a Stranou práce. Postupně byly v rámci pravolevé ideologické osy rozšiřovány směrem „doprava“, nejprve na Stranu středu, posléze na Křesťansko demokratickou stranu (viz proces nákazy). Politické strany nacházející se na pravé části politického spektra (Konzervativní a Pokroková) ke kvótám prozatím nepřistoupily, u strany Pokrokové (nejpravicejší norské strany) je ani v dlouhodobější perspektivě nelze očekávat. Předpoklad, že nové politické strany kvóty přijmou s větší pravděpodobností, se v Norsku naplnil zčásti. Strana socialistické levice, která byla společně s Liberální stranou v zavádění genderových kvót průkopníkem, vznikla dva roky před samotným přijetím kvót. Liberální strana je společně s Konzervativní stranou nejstarší norskou politickou stranou. Je však nutno vzít v úvahu snahu strany o přeměnu vlastní identity (tedy jakýsi přerod v novou stranu), jejíž součástí bylo i zavedení kvót.

Všechny předpokládané faktory, které vymezil Caul (2001) jako napomáhající přijetí genderových kvót v politických stranách, tedy přítomnost žen ve straně, vliv volebního systému, proces nákazy a charakteristiky konkrétní politické strany, prokázaly v norském kontextu svou platnost.

3.5.2 Ženské sekce v politických stranách

Všechny norské relevantní politické strany, vyjma Pokrokové strany, mají své ženské sekce⁸². Tyto organizace fungují uvnitř jednotlivých stran různými způsoby. Ženská sekce Strany socialistické levice existuje jako speciální komise strany, ženská sekce Konzervativní strany funguje jako nezávislá organizace založená na individuálním členství, u zbývajících politických stran se jedná o nezávislé sekce založené na automatickém členství. Praktický význam tohoto rozdělení je však nepodstatný. (Halsaa 1992: 9-10)

Jak bylo uvedeno v předchozím textu, ženské sekce sehrály důležitou úlohu v rámci mobilizace žen (patřily k tradičním ženským organizacím), byly neopominutelnými aktéry v kampaních za zvyšování politické reprezentace žen, jejich důležitým příspěvkem je přivedení tématu genderových kvót do agend jednotlivých politických stran. Ženské sekce se snaží přesvědčovat ženy, aby volily konkrétní stranu, usilují o rekrutování nových stranických členek, trénují ženy pro výkon vrcholných politických funkcí, prosazují do svých politických stran otázky, které souvisí s ženskými zájmy, podílejí se na rozvoji stranických programů, do kterých vnášejí ženské perspektivy a problematiku genderové rovnoprávnosti⁸³. (Solheim 2000: 49)

Nyní popíšeme konkrétní ženské sekce některých norských politických stran. Vycházet budeme z informací uveřejněných na webových stránkách daných stran.

Cílem Ženské sítě (*Kvinnenettverk*), ženské sekce Strany práce, je usilovat, „aby se Strana práce stala nejvíce genderově rovnoprávnou norskou politickou stranou a prosazovat genderově rovnoprávnou společnost.“ Úkolem Ženské sítě je vnášet politické záležitosti vztahující se k ženám do stranické agendy. Snahou organizace je dále získávat nové stranické členky, trénovat je a motivovat pro práci ve straně, hlavně pro práci na vedoucích postech. Ženská síť udržuje a vyvíjí zapojení do ženských

---

⁸² U tradičních norských politických stran (Liberálové, Konzervativci, Strana práce) se historie ženských sekcí datuje na začátek 20. století. (Raevaara, Taskinen) Ženy ve Straně středu se začaly organizovat v roce 1953. (e-mail od M.E. Hillestad) U Křesťanských demokratů a Strany socialistické levice se vznik ženských sekcí zjistit nepodařilo.

⁸³ Norskou stranou, která má prvky genderové rovnoprávnosti do svého programu zahrnutý v největší míře, je Strana socialistické levice, která sama sebe nazývá feministickou stranou. V sekci „Zrovnoprávnění žen“ strana uznává, že ženy jsou jak v Norsku, tak ve zbytku světa, utlačovány politicky, sociálně a ekonomicky. „Moc a zdroje jsou mezi pohlavími distribuovány nerovně. Ženy mají méně moci než muži, vlastní méně, vydělávají méně,...“ Cílem Strany socialistické levice je posílit postavení žen ve všech oblastech společnosti...“ (Andersen 2005) Boj za zrovnoprávnění žen je jedním z hlavních cílů strany. (e-mail od T. Johansena)

mezinárodních organizací. Co se organizační stránky týče, má Ženská síť volenou předsedkyni a řídicí výbory na regionální a národní úrovni, navíc existují volené zástupkyně v komunálních pobočkách strany. (Kvinnenettverk 2005)

V 80. letech vydala Ženská síť Strany práce brožuru s názvem „Ženy to dokáží“ (*Women can do it*), která sloužila jako úspěšný materiál pro trénování norských političek. Zajímavostí je, že v 90. letech byla tato brožura představena v několika dalších zemích (hlavně střední a východní Evropy), byla přeložena do ruštiny, polštiny, češtiny a lotyštiny – v těchto zemích byly též uspořádány s pomocí norské vlády a ženské sekce Strany práce kurzy pro ženy v politice. Hlavními cíli celého projektu je podporovat ženy k aktivní účasti na veřejném životě a politice, umožnit jim naučit se politickým dovednostem a podporovat je, aby se ve své zemi připojily k dalším projektům zaměřených na zrovnoprávnění žen. (Gender Network - Women can do it project 1998)

Poradním orgánem Strany socialistické levice v otázkách žen v politice je Ženská komise (*Kvinnepolitisk Utvalg*). Komise má především odpovědnost za rozvíjení politických debat v dané problematice, má přispívat k podpoře feministické práce ve straně a zahrnovat feministickou perspektivu do všech stranických programů. Ženská komise se snaží být v kontaktu s co největším počtem organizací pracujících s otázkami žen v politice. Komise působí jak na centrální, tak na místní úrovni. (Kvinnepolitisk utvalg)

Ženské sekce v ostatních politických stranách jsou koncipovány dosti podobně. Pro ilustraci popíšeme manifest ženské sekce Strany středu – Středových žen (*Senterkvinnene*). Manifest vytyčuje cíle v otázkách rovnoprávnosti, vzdělávání, dětí a mládeže, rodinné politiky, pracovního života, zdraví a sociálních služeb, státu blahobytu, atd. Manifest je uveden výčtem nadřazených cílů, v rámci nichž se Středové ženy zavazují usilovat o rovnoprávnou společnost, ve které:

- mají muži a ženy společnou odpovědnost za rodinu a stejné příležitosti účastnit se společenského, politického a ekonomického života,
- se ženy mobilizují, aby zvýšily svou participaci na společenských debatách a posílily svou reprezentaci ve volených orgánech,
- ekonomický vývoj bere ohled na životní prostředí,
- moc, kapitál a odpovědnost jsou decentralizované, rozhodnutí mají být činěna skrze otevřené procesy v demokraticky volených orgánech,

- je realizována zahraniční politika založená na solidaritě se slabšími a spravedlivé distribuci mezi chudými a bohatými.

Z tohoto je patrné, že záběr ženské sekce Strany středu je velice široký. Manifest dále pokračuje odstavcem věnovaným rovnoprávnosti. V této části vnímají Středové ženy jako prioritní docílení plné rovnoprávnosti mezi muži a ženami, zlepšení systému péče o děti, stimulování chlapců a dívek k netradičnímu vzdělání a zaměstnání či usilování, aby zákony týkající se rovnoprávnosti začaly platit i pro norskou církev. (Senterkvinnene – Manifest)

Jak již bylo řečeno, aktivity a obecné cíle ženských sekcí v norských politických stranách mají mnoho styčných bodů, není již tedy třeba věnovat se těmto organizacím v Liberální (Ženská skupina), Konzervativní (Ženské fórum) a Křesťansko demokratické straně (Křesťansko demokratické ženy). (viz Venstrekvinnelaget 2007, Kvinneforum, KrF Kvinner)

3.5.3 Shrnutí

Kromě Pokrokové a Konzervativní strany disponují všechny norské relevantní politické strany dobrovolnými genderovými kvótami, a to jak kandidátními, tak stranickými. Kvóty se v norském stranickém systému poprvé objevily v polovině 70. let u Strany socialistické levice a Liberální strany, do začátku 90. let se postupně rozšířily i na Stranu práce, Stranu středu a Křesťansko demokratickou stranu. Strana práce přijala roku 2005 50-ti procentní genderovou kvótu, ostatní zmiňované strany mají hranici kvóty stanovenou na 40 procent.

Zavádění genderových kvót v Norsku, které je nutno vnímat jako významné kritické jednání, bylo facilitováno přítomností aktivních členek politických stran, jež jsou soustředěny v ženských sekcích politických stran. Důležitou rolí pro zavedení kvót měl poměrný volební systém, s nímž v Norsku souvisí velké volebním obvody a otevřený proces nominace kandidátů, tedy aspekty, jež jsou příznivé pro navýšení politické reprezentace žen. Jednoznačně se projevil i proces nákazy, na základě něhož se kvóty šíří z jedné politické strany na druhou. Podle předpokladů se též prokázalo, že strany umístěné v levé části ideologického spektra jsou kvótám více nakloněny.

U šesti relevantních politických stran jsou pevnou součástí stranické organizace ženské sekce, které v Norsku spolu s ostatními tradičními ženskými skupinami sehrály významnou roli při druhé vlně ženského hnutí. Mezi jejich hlavní úkoly patří

rekrutování nových členek politických stran, vzdělávání a trénování žen pro zastávání vrcholných politických postů a vnášení ženských perspektiv do programů politických stran.

Je nutno si uvědomit, že přítomnost a aktivity žen v politických stranách byly a jsou mimořádně důležité pro zvyšování reprezentace žen v norské politice.

4. ZÁVĚR

Hlavní snahou této práce bylo přiblížit vývoj politické participace žen a působení žen v norské politice v současné době. Ambicí textu bylo zároveň aplikovat obecné koncepty vztahující se k problematice žen v politice na norské realie.

Ženy v Norsku se začaly poprvé organizovat s cílem získání volebního práva v 80. letech 19. století. Asociace za volební právo žen byla první organizací, která explicitně směřovala k tomuto cíli. Na konci 19. století došlo jejím rozštěpením ke vzniku Národní asociace za volební právo žen, která se stala hlavní hybnou silou v rámci boje za ženské volební právo. Od začátku 20. století postupně docházelo k rozšiřování ženského volebního práva (z komunální úrovně na národní), které bylo zpočátku omezeno majetkovým censem. Roku 1913 bylo ženám přiznáno všeobecné a rovné volební právo do Stortingu, norského parlamentu.

Do konce 60. let 20. století se politická reprezentace žen pohybovala na velmi nízké úrovni. 70. léta však znamenaly významný obrat. Procento žen ve Stortingu po každých nových volbách výrazně stoupalo, kritická masa (tedy hranice 30-ti procent) byla překročena roku 1985 ziskem 34,4 procent, svého vrcholu dosáhla parlamentní reprezentace žen roku 1993, kdy ženy disponovaly 39,4 procenty mandátů. Nárůst počtu žen na ministerských postech nebyl tak postupný jako v parlamentu, roku 1986 však došlo ke jmenování tzv. „ženské vlády“ premiérky Gro Harlem Brundtland, v níž zasedlo 44 procent žen. Ve své další vládě z roku 1990 jmenovala Brundtland dokonce 47 procent ministryň. V komunálních radách začalo procento žen výrazněji stoupat již na konci 60. let, nejvyšší úrovně (36-ti procent) dosáhla politická reprezentace žen na komunální úrovni v minulých volbách roku 2003.

První hypotéza, že *norské politické orgány (parlament, vláda a komunální rady) jsou genderově vyvážené*, tedy že v nich není méně než 40 procent a více než 60 procent jednoho pohlaví, se potvrdila pouze u norské vlády, v níž v současnosti působí 47 procent ministryň (od roku 1986 nekleslo procento žen nikdy pod 42). Parlament se k genderové vyváženosti přiblížil roku 1993, fakticky jí však nikdy nedosáhl. Stejně tak i komunální rady.⁸⁴

Obrat v politické reprezentaci žen v 70. letech nebyl pouhou náhodou, skrývala se za ním řada více či méně efektivních faktorů. Z obecného hlediska jsme vymezili

---

⁸⁴ Podle typologie R. Kanter patří parlament a komunální rady do skupin nakloněných (*tilted groups*).

faktory kontextuální a faktory, jež souvisí s působením ženského hnutí (resp. druhé vlny ženského hnutí). Prvním kontextuálním faktorem jsou socioekonomické podmínky, konkrétně výrazně zvýšená ekonomická situace (související s nálezem ropy v 60. letech) a tím pádem zlepšená životní úroveň norských obyvatel, vedoucí k nárůstu zaměstnanosti a vzdělanosti žen. Tyto proměnné pozitivně korelují s politickým zaangažováním žen. Druhým typem kontextuálních faktorů jsou faktory kulturní, mezi něž lze zařadit protestantské náboženství, rovnostářskou politickou kulturu a vysoké organizační zapojení norských občanů. K poslednímu typu kontextuálních faktorů, politickým faktorům, patří hlavně poměrný volební systém, norský stát blahobytu, standardní politická kariéra v Norsku a norský multipartismus.

Souhra všech těchto faktorů vytvořila příznivé podmínky pro zvyšování politické reprezentace žen. Pokud by však nedošlo k mobilizaci ženského hnutí aktivně bojujícího za prosazení více žen do politiky, politická reprezentace norských žen by s největší pravděpodobností nikdy nedosáhla své dnešní úrovně. V rámci ženského hnutí se vyprofilovaly dva hlavní proudy – ženy z tradičních ženských organizací, jejichž snahou bylo dosáhnout svých cílů skrze zavedené politické instituce (např. skrze politické strany), a nové feministky, které kladly důraz na protestní aktivity na úrovni řadových občanů (resp. občanek). Před komunálními volbami roku 1967 byla vedena první kampaň zacílená na zvýšení politické reprezentace žen v komunálních radách. Následovaly kampaně před komunálními volbami roku 1971, před parlamentními volbami 1977 a opět před komunálními volbami 1979. Všechny tyto kampaně se prokázaly jako evidentně účinné.

Nyní je namístě prokázat platnost, popř. neplatnost druhé hypotézy, podle které *je poměrný volební systém zásadním faktorem přispívajícím k vysoké politické reprezentaci žen v Norsku*. Tuto hypotézu nelze jednoznačně potvrdit, ani vyvrátit. Nejvhodnější je konstatovat, že poměrný volební systém v Norsku, který se na zvýšeném počtu žen v politice podílí na základě velkých volebních obvodů a otevřenosti procesu nominace kandidátů, je v rámci dané problematiky důležitý, leč ne zásadní. Tento typ volebního systému byl v Norsku zaveden roku 1921, následujících téměř padesát let byla však hranice politické reprezentace žen na dosti nízké úrovni. Zásadním faktorem tedy byla spíše politická mobilizace norských žen (která by však na druhou stranu pravděpodobně nedosáhla stejných výsledků bez existence poměrného volebního systému).

Genderová rovnoprávnost je v norské politice zakotvena i v jistých legislativních opatřeních. Zákonné kvóty typu rezervovaných křesel vztahující se na zákonodárné orgány (parlament a komunální rady) v Norsku neexistují. Oficiálním genderovým kvótám však podléhá složení všech jmenovaných státních komisí, rad a výborů. 40-ti procentní kvóta vztahující se na tyto orgány byla inkorporována roku 1988 do Zákona genderové rovnosti (z roku 1978). Roku 1992 byl přijat Zákon místní vlády, který mimo jiné upravuje genderové složení politických orgánů jmenovaných na komunální úrovni, i v tomto případě se jedná o 40-ti procentní kvótu.

Lze konstatovat, že Norsko je zemí s vysokou institucionalizací genderové rovnoprávnosti. V zemi existuje řada institucí, jež se podílejí na zajišťování genderové rovnoprávnosti jak v politice, tak v ostatních společenských oblastech. Ombudsman pro rovnost a proti diskriminaci má povinnost řešit konkrétní stížnosti a dozírat na dodržování Zákona genderové rovnosti. Tribunál pro rovnost a proti diskriminaci je pak oprávněn dané jednání zakázat či uvalit pokutu. Na vládní úrovni dohlíží nad genderovou rovnoprávností Ministerstvo dětí a rovnosti, k dalším institucím patří Centrum genderové rovnosti a Komise rovnoprávného postavení (působící na komunální úrovni).

Nelze hovořit o politické reprezentaci žen bez toho, aniž bychom nereflektovali faktický dopad politické přítomnosti žen. Z rozhovorů, jež na konci 80. let a začátku 90. let realizovaly politoložky Skjeie a Bystydzienski, jednoznačně vyplývá, že norské poslankyně ovlivnily politický diskurz a politickou kulturu ve Stortingu. Skjeie hovoří o tzv. ženském stylu, jež se stal s příchodem více žen do politiky neopominutelnou součástí politické kultury norského parlamentu. Tento styl se vyznačuje větší kooperativností, komunikativností a osobní zaangażovaností.

Nárůst politické reprezentace žen se promítl i do konečných legislativních výstupů. Z tohoto hlediska se mezi hlavní zásluhy žen řadí výstupy v oblasti politik genderové rovnoprávnosti (viz např. Zákon genderové rovnosti) a hlavně výstupy týkající se politik péče, jež se vztahují na problematiku dětské a zdravotní péče, školství či rodičovské dovolené.

S otázkou dopadu politické přítomnosti žen (neboli substantivní reprezentace žen) souvisí třetí stanovená hypotéza, tedy že *po překročení 30-ti procent (hranice kritické masy) v parlamentu (popř. komunálních radách) lze zaznamenat významné změny v politické kultuře a politických výstupech*. Kritická masa ve Stortingu byla ženami překročena roku 1985. Politická kultura byla podle výpovědí norských poslanců a

poslankyň ovlivněna přítomností žen již v 70. letech. I určitá legislativa, na jejímž vzniku se ženy podílely, byla přijata do první poloviny 80. let. Největší produkce zákonných opatření v oblasti politiky péče však nastala až v druhé polovině 80. let, tedy poté, co proporce žen v parlamentu přesáhla hranici 30-ti procent. Výzkum Bratton a Raye (2002), jehož cílem bylo zjistit vztah mezi reprezentací žen v norských komunálních radách a ustanoveních týkajících se péče o děti, prokázal pozitivní korelaci mezi oběma proměnnými, zároveň však také vyvrátil souvislost mezi kritickou masou a substantivní reprezentací žen. Je tedy vhodné konstatovat, že politická přítomnost žen má vliv na politickou kulturu a finální politické výstupy, hypotézu o kritické mase však potvrdit nelze. Navíc je nutno si uvědomit, že zvýšený počet žen v politice je jen jedním z faktorů, jež danou problematiku ovlivňují. Musíme vzít v potaz například i působení ženských organizací.

Hovoříme-li o ženách v norské politice, nelze se nevěnovat tématice žen v politických stranách. V norské politice je s tímto neodmyslitelně spjata otázka genderových kvót. Pět ze sedmi norských relevantních politických stran přistoupilo k zavedení dobrovolných stranických a kandidátních kvót. Strana socialistické levice a Liberální strana kvóty přijaly roku 1975, Strana práce totéž učinila roku 1983, Strana středu roku 1989 a Křesťansko demokratická strana roku 1993. Tyto politické strany aplikují 40-ti procentní kvóty, Strana práce roku 2005 zavedla kvóty 50-ti procentní. Genderové kvóty se v Norsku projeví jako efektivní prostředek pro zvýšení politické reprezentace žen.

Kromě Pokrokové strany mají všechny norské relevantní strany tzv. ženské sekce, jejichž hlavními úkoly je získávání nových stranických členek, trénování žen pro výkon vrcholných stranických funkcí a snaha o obohacování stranických programů otázkami souvisejícími se zájmy žen (hlavně s problematikou genderové rovnoprávnosti).

V současnosti je ve Stortingu přítomno 37,9 procent poslankyň. Tento údaj Norsko staví na páté místo v parlamentní reprezentaci žen na světě. Na úplný závěr použijeme shrnující myšlenku politoložky Helgy Hernes (in Siim, Borchorst 2005: 97), která tvrdí, že prosazování genderové rovnosti v norské politice bylo výsledkem kombinovaného dopadu široké politické mobilizace žen zdola a institucionalizace genderové rovnoprávnosti shora.

5. POUŽITÉ PRAMENY

Monografie, sborníky a články:

Bergqvist, Ch. (eds) (1999): *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries*, Oslo: Scandinavian University Press.

Borchorst, A. (1999a): Gender Equality Law, in Bergqvist, Ch. (eds): *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries*, Oslo: Scandinavian University Press, pp. 190-207.

Borchorst, A. (1999b): Equal Status Institutions, in Bergqvist, Ch. (eds): *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries*, Oslo: Scandinavian University Press, pp. 167-189.

Bratton, K.A.; Ray, L.P. (2002): Descriptive Representation, Policy outcomes, and Municipal Day-Care Coverage in Norway, *American Journal of Political Science*, Vol. 46, No. 2, pp. 428-437.

Bystydzienski, Jill M. (1988): Women in Politics in Norway, *Women and Politics*, Vol. 8, No. 3/4.

Bystydzienski, Jill M. (1995): *Women in electoral politics: lessons from Norway*, London: Praeger.

Caul, M. (2001): Research Notes – Political Parties and the Adoption of Candidate Gender Quotas: A Cross National Analysis, *The Journal of Politics*, Vol. 63, No. 4, pp. 1214-1229.

Caul, M. (2005): In Support of Gender Quotas: Setting New Standards, Bringing Visible Gains, *Politics and Gender*, Vol. 1, No. 4, pp. 638-644.

Dahlerup, D. (2005): Increasing women's political representation: new trends in gender quotas, in Ballington, J.; Karam, A., *Women in Parliament: Beyond Numbers*, Sweden: IDEA, pp. 141-187.

Dahlerup, D. (2006a): The Story of the Theory of Critical Mass, *Politics and Gender*, Vol. 2, No. 4, pp. 511-521.

Dahlerup, D.; Freidenvall, L. (2005): Quotas as a Fast Track to Equal Representation of Women, Why Scandinavia is no longer the model, *International Feminist Journal of Politics*, Vol. 7, No. 1, pp. 26-48.

Equal Status Council (1991): *Women and Democracy, Participation and Welfare*. Conference in Oslo.

Gamme, A. (2001): "Mandstemmer har vi saa evigt nok af fra før". *Perspektiver på stemmerettsdebatt for kvinner i Norge i perioden 1898 – 1913*, Oslo: Universitetet i Oslo.

Grey, S. (2006): Numbers and Beyond: The Relevance of Critical Mass in Gender Research, *Politics and Gender*, Vol. 2, No. 4, pp. 492-501.

Hallberg, N.Ch. (2003): *Kvinner i norsk topp-politikk 1945-2002*, Institutt for Sammenliknende politikk, Bergen: Universitetet i Bergen.

Halsaa, B. (1992): *Policies and Strategies on Women in Norway, The Role of Women's organization, Political Parties, Government*, Oslo: Oppland College.

Childs, S. (2006): The Substantive Representation of Women, *Parliamentary Affairs*, Vol. 59, No. 1, pp. 10-23.

Childs, S.; Krook, L.M. (2006b): Should Feminists Give Up on Critical Mass? A Contingent Yes, *Politics and Gender*, Vol. 2, No. 4, pp. 522-530.

Christensen, A.D.; Raaum, N.C. (1999): Models of political mobilization, in Bergqvist, Ch. (eds): *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries*, Oslo: Scandinavian University Press, pp. 17-26.

Inhetveen, K. (1999): Can Gender Equality be Institutionalized?, *International Sociology*, Vol. 14, No. 4, pp. 403-422.

Jones, M.P. (2004): Quota Legislation and the Election of Women: Learning from the Costa Rican Experience, *Journal of Politics*, Vol. 66, pp. 1203-1231.

Jones, M.P. (2005): The Desirability of Gender Quotas: Considering Context and Design, *Politics and Gender*, Vol. 1, No. 4, pp. 645-651.

Klausen, Maier (2001): *Has Liberalism Failed Women?*, New York: Palgrave.

Kopeček, L. (2003): Sociálně politické podmínky demokracie, in Hloušek, Kopeček (eds.): *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*, Brno: MPÚ, pp. 109-148.

Krook, M.L. (2006): Gender Quotas, Norms, and Politics, *Politics and gender*, Vol. 2, No. 1, pp. 110-118.

Lovenduski, J. (2001): Women and politics: Minority Representation or Critical Mass?, *Parliamentary Affairs*, 54, pp. 743-758.

Lovenduski, J. (2005): *Feminizing Politics*, Cambridge: Polity Press.

Lovenduski, J.; Norris, P. (1993): *Gender and Party Politics*, London Sage: Publications.

Lovenduski, J.; Norris, P. (2003): Westminster Women: The Politics of Presence, *Political Studies*, Vol. 51., pp. 84-102.

Matland, R.E. (1993): Institutional Variables Affecting Female Representation in National Legislatures: The Case of Norway, *The Journal of Politics*, Vol. 55, No. 3, pp. 737- 755.

Matland, R.E. (1995): How the election system structure has helped women close the representation gap, , in Karvonen, L.; Selle, P.: *Women in Nordic Politics: closing the gap*, Aldershot: Dartmouth Publishing Company, pp. 281-312.

Matland, R.E.; Studlar, D.T. (1996): The Contagion of Women Candidates in Single Member Districts and Proportional Representation Electoral System: Canada and Norway, *The Journal of Politics*, Vol. 58, No. 3., pp. 707-733.

Matland, R.E. (1998): Women's Representation in National Legislatures: Developed and Developing Countries, *Legislative Studies Quarterly*, Vol. 23, No.1, pp. 109-125.

Matland, R.E. (2005): Enhancing Women's Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems, in Ballington, J.; Karam, A., *Women in Parliament: Beyond Numbers*, Sweden: IDEA, pp. 93-140.

Norris, P. (2000): Gender and Contemporary British Politics, in Hay, C.: *British Politics Today*, Cambridge: Polity Press.

Pincus, I; Ros, van der J. (1999): A question of political will? The state, local authorities, and equal status policy, in Bergqvist, Ch. (eds): *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries*, Oslo: Scandinavian University Press, pp. 208-232.

Raaum, N.C. (1995): The political representation of Women: a bird's eye view, in Karvonen, L.; Selle, P.: *Women in Nordic Politics: closing the gap*, Aldershot: Dartmouth Publishing Company, pp. 25-55.

Raaum, N.C. (1998): *Makt, demokrati, kjønn – norsk folkestyre i nordisk lys*, Institutt for sammenliknende politikk, Bergen: Universitetet i Bergen.

Raaum, N.C. (1999): Women in parliamentary politics. Historical lines of development, in Bergqvist, Ch. (eds): *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries*, Oslo: Scandinavian University Press, pp. 27-47.

Raaum, N.C. (2004). The Presence of Women in Parliamentary Politics, in Heidar (ed.): *Nordic Politics*. Oslo: Universitetsforlaget, pp. 142 – 163.

Raaum, N.C. (2005): Gender Equality and Political Representation: A Nordic Comparison, *West European Politics*, Vol. 28, No. 4, pp. 872-897.

Rakušanová, P. (2006): *Česká politika: ženy v labyrintu mužů?*, Praha: Fórum 50%.

Selle, P.; Tranvik, T. (2004): Civic Society in Transition, in Heidar (ed.): *Nordic Politics*. Universitetsforlaget: Oslo, pp. 81-97.

Shvedova, N. (2005): Obstacles in Women Participation in Parliament, in Ballington, J.; Karam, A., *Women in Parliament: Beyond Numbers*, Sweden: IDEA, pp. 33-93.

Siim, B.; Borchorst, A. (2005): The women-friendly welfare states revisited, in Kildal, N.; Kuhnle, S. (2005), *Normative Foundations of the Welfare States, The Nordic Experience*, London: Routledge, pp. 97-110.

Skjeie, H.; Siim, B. (2000): Scandinavian Feminists Debates on Citizenship, *International Political Science Review*, Vol. 21, No. 4, pp. 345–360.

Skjeie, H.; Teigen, M. (2005): Political Constructions of Gender Equality: Traveling Towards... a Gender Balanced Society, *Nordic Journal of Women's Studies*, Vol. 13, No. 3, pp. 187-197.

Solheim, B.O. (2000): *On the Top of the World: Women's Political Leadership in Scandinavia and Beyond*, London: Greenwood Press.

Steen, A. (2004): The Welfare State – Still Viable, in Heidar (ed.): *Nordic Politics*. Universitetsforlaget: Oslo, pp. 207-227.

Studlar, D.T.; McAllister, I. (2002): Does a Critical Mass Exist? A Comparative Analysis of women's legislative representation since 1950, *European Journal of Political Research*, Vol. 41, pp. 233-253.

Towns, A. (2003): Understanding the Effects of Larger Ratios of Women in National Legislatures: Proportion and Gender Differentiation in Sweden and Norway, *Women and Politics*, Vol. 25, No. 1, pp. 1-29.

Tremblay, M. (2000): Women, Citizenship, and Representation: An Introduction, *International Political Science Review*, Vol. 21, No. 4, pp. 339-343.

Tremblay, M. (2006): The Substantive Representation of Women and PR: Some Reflections on the Role of Surrogate Representation and Critical Mass, *Politics and Gender*, Vol. 2, No. 4, pp. 502-510.

Wängnerud, L. (2000): Testing the Politics of Presence: Women's Representation in the Swedish Riksdag, *Scandinavian Political Studies*, Vol. 23, No. 1, pp. 67-91.

Weldon, S.L. (2002): Beyond Bodies: Institutional Sources of Representation for Women in Democracy Policymaking, *The Journal of Politics*, Vol. 64, No. 4, pp. 1153-1174.

Elektronické zdroje:

Andersen, M. (2005): *Chapter 11: Equal rights and opportunities, and equal value*, Sosialistisk Venstreparti, on-line text:
<http://www.sv.no/politikken/program/english/dbaFile89320.html>

Bråten, B. (2005a): *Quotas and justice*, Kilden, on-line text:
<http://kilden.forskningsradet.no/c17224/artikkel/vis.html?tid=41172>

Bråten, B. (2005b): *Norway's Parliament – Not Equal*, Kilden, on-line text:
<http://kilden.forskningsradet.no/c17224/artikkel/vis.html?tid=41265>

Cavanski, H. (1999): *Dr. Gro Harlem Brundtland (1939-)*, on-line text:
<http://womenshistory.about.com/gi/dynamic/offsite.htm?site=http://www.unet.brandeis.edu/%7Edwilliam/profiles/brundtland.htm>

Dahlerup, D. (2003a): *Quotas are changing the history of women*, IDEA, on-line text:
http://www.quotaproject.org/CS/CS_Drude_Africa_Oct_2004.pdf

Dahlerup, D. (2003b): *Comparative studies on electoral gender quotas*, IDEA, on-line text: http://www.quotaproject.org/CS/CS_Dahlerup_25-11-2003.pdf

Dahlerup, D. (2006b): *About Quotas*, IDEA, on-line text:
<http://www.quotaproject.org/aboutQuotas.cfm>

Det norske Arbeiderparti (2005): *Ja til 50 prosent*, on-line text:
<http://www.dna.no/index.gan?id=32468&subid=0>

Electoral systems and voting procedures at local level (1998), on-line text:
http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/documentation/library/localregionalauthorities/68.pdf

Freidenvall, L. (2003): *Women's political representation and gender quotas: the Swedish case*, on-line text:
http://www.statsvet.su.se/quotas/l_freidenvall_wps_2003_2.pdf

Gendernet (2002): *National machinery, action plans and gender mainstreaming in the Council of Europe member states*, on-line text:
http://www.gendernet.at/opencms/opencms/gnet/de/leftNav/Country_information/norway.html

Gender Network - Women can do it project (1998), on-line text:
http://www.europeanforum.net/gender_network/women_can_do_it

Childs, S.; Krook, L.M. (2006a): *The Substantive Representation of Women: Rethinking the Critical Mass Debate*, on-line text:

http://krook.wustl.edu/doc/Childs_and_Krook_MPSA_2006.doc

Inter-Parliamentary Union (2007): *Women in National Parliaments*, on-line text:

<http://www.ipu.org/wmn-e/arc/classif310107.htm>

Kjørholt, V.S. (2007): *Campaigning for increased female representation*, Gender.no, on-line text: <http://www.gender.no/News/1682>

Kryss en kvinne ved årets valg!, on-line text: <http://www.kampanjen.org/index.shtml>

KrF Kvinner, Kristelig Folkeparti, on-line text:

http://www.krf.no/portal/page?_pageid=36,34517&_dad=portal&_schema=PORTAL

Kvinneforum, Høyre, on-line text: <http://www.hoyre.no/Organisasjoner/kvinnenettverk>

Kvinnepolitisk utvalg, Sosialistisk Venstreparti, on-line text:

http://www.sv.no/partiet/utvalg/kvinne_utv/

Kvinnenettverk (2005), Arbeiderpartiet, on-line text:

<http://www.dna.no/index.gan?id=34223&subid=0>

Local Government Act, on-line text:

http://www.regjeringen.no/upload/kilde/krd/reg/2003/0008/ddd/pdfv/237921-local_government_act2005.pdf

Matland, R. E. (2004): *The Norwegian Experience of Gender Quotas*, IDEA, on-line text: http://www.quotaproject.org/CS/CS_Norway-matland.pdf

Ministry of Children and Equality (1996): *Women in politics, equality and empowerment*, Government.no, on-line text:

[http://www.regjeringen.no/en/dep/bld/Ryddemappe/SLA-](http://www.regjeringen.no/en/dep/bld/Ryddemappe/SLA-Avdeling/doc/legislation/guidelines/Women-in-Politics.html?id=437166)

[Avdeling/doc/legislation/guidelines/Women-in-Politics.html?id=437166](http://www.regjeringen.no/en/dep/bld/Ryddemappe/SLA-Avdeling/doc/legislation/guidelines/Women-in-Politics.html?id=437166)

Ministry of Children and Equality (2006): *Implementation of the Convention on the elimination of all forms of discrimination against women (CEDAW), Norway's seventh periodic report*, on-line text:

http://www.regjeringen.no/upload/kilde/bld/rap/2006/0004/ddd/word/297365-7th_cedaw_report_15_september_2_-med_forside.doc

Norsk Kvinnesaksforening: on-line text: http://kvinnesak.no/info_47.nml

Norway (2006), IDEA, on-line text:

<http://www.quotaproject.org/displayCountry.cfm?CountryCode=NO>

Political Staffs of the Ministries (2005), Government.no, on-line text:

<http://www.regjeringen.no/en/The-Government/stoltenberg-II/Political-staffs-of-the-ministers.html?id=448418>

Raevaara, E.; Taskinen, S.: *Women, politics and policies of equality in Europe*, on-line text: <http://www.helsinki.fi/science/xantippa/wee/wee25.html>

Senterkvinnene - Manifest, Senterpartiet, on-line text:

<http://www.senterpartiet.no/category7564.html>

Skjeie, H. (2002): *Credo on difference – Women in Parliament in Norway*, IDEA, on-line text: http://www.idea.int/publications/wip/upload/CS_Norway.pdf

Statistics Norway (2005a): *Storting election 2005. Elected representatives by party/electoral list and sex. Storting elections 1945-2005.*, on-line text:

http://www.ssb.no/english/subjects/00/01/10/stortingsvalg_en/tab-2005-10-27-06-en.html

Statistics Norway (2005b): *Storting Election 2005. Persons entitled to vote, votes cast and percentage voter turnout. Storting elections 1945-2005*, on-line text:

http://www.ssb.no/english/subjects/00/01/10/stortingsvalg_en/tab-2005-10-27-01-en.html

Statistics Norway (2007): *Municipal council elections 1983-2003. Representatives and percentage females among representatives (Corrected 8 January 2007)*, on-line text:
http://www.ssb.no/english/subjects/00/01/20/kommvalg_en/tab-2004-04-05-04-en.html

The Asahi Glass Foundation (2004): *Blue planet prize, Commemorative lectures*, on-line text: <http://www.af-info.or.jp/eng/honor/2004lect-e.pdf>

The Equality and Anti-discrimination Ombud, on-line text:
<http://www.ldo.no/wips/1363714412/>

The Gender Equality Act, on-line text:
[http://www.regjeringen.no/NotFound.aspx?url=/filarkiv/287412/The_Gender_Equality_Act_\(August_2006\).doc](http://www.regjeringen.no/NotFound.aspx?url=/filarkiv/287412/The_Gender_Equality_Act_(August_2006).doc)

The Office of the Prime Minister (2000): *Jens Stoltenberg's Government succeeds Kjell Magne Bondevik's Government*, Government.no, on-line text:
http://www.regjeringen.no/en/archive/Stoltenbergs-1st-Government/Statsministerens-kontor/232970/232971/jens_stoltenbergs_government_succeeds.html?id=243145

The Office of the Prime Minister (2001): *Kjell Magne Bondevik's second government succeeds Jens Stoltenberg's government*, Government.no, on-line text:
http://www.regjeringen.no/en/archive/Bondeviks-2nd-Government/Statsministerens-kontor/246376/246381/kjell_magne_bondeviks_second_government.html?id=246378

Universitetsbiblioteket i Trondheim: *Landskvindestemmeretsforeningen (LKSF)*, on-line text:
<http://www.ub.ntnu.no/ubit/tilbyr/utstillinger/vutst/fmq/landskvinnestemmerettsforeningen.php>

Venstrekvinnelaget (2007), Venstre, on-line text:
<http://www.venstre.no/sentralt/organisasjon/artikkel/694/>

Women's suffrage (2005), on-line text:

<http://www.fishy.co.nz/Women's%20Suffrage.htm>

- všechny elektronické zdroje ověřeny k 23.4.2007

E-mail:

- e-mail od M.E. Hillestad, předsedkyně ženské sekce Strany středu, ze dne 12.3.2007

- e-mail od T. Johansena, tajemníka ženské sekce Strany socialistické levice, ze dne 10.3.2007

6. Přílohy

Příloha č. 1 – Ženy v parlamentech ve světě (data z 31. ledna 2007)

Pořadí (ve světě)	Země	Procento žen v parlamentu (popř. v dolní komoře parlamentu)
1.	Rwanda	48,8
2.	Švédsko	47,3
3.	Kostarika	38,6
4.	Finsko	38,0
5.	Norsko	37,9
6.	Dánsko	36,9
7.	Nizozemí	36,7
8.	Kuba	36,0
8.	Španělsko	36,0
9.	Argentina	35,0
69.	Česká rep.	15,5
134.	Egypt	2,0
138.	Saúdská Arábie	0,0

Pozn.: Jelikož mají některé země stejné pořadové číslo (viz např. Kuba a Španělsko), pořadí v přísném slova smyslu plně neodpovídá. Česká republika by tak např. neměla být na 69., ale 84. místě.

Zdroj: Inter-Parliamentary Union 2007

Příloha č. 2 - Gro Harlem Brundland (1939 -)

It is in the interest of society as a whole that women's values and women's sense of justice be integrated into political life." (G.H. Brundtland 1991 in Equal Status Council 1991: 73)

Nelze hovořit o ženách v norské politice bez toho, aniž by byla věnována větší pozornost bývalé několikanásobné předsedkyni norské vlády Gro Harlem Brundtland. Kromě Einara Gerhardsena, bývalého předsedy norské Strany práce, byla Brundtland v norském premiérském úřadě nejdéle. Na základě této, ale i mnoha dalších skutečností, lze Brundtland považovat za jednu z nejsilnějších postav norské politiky.

Brundtland byla politikou obklopena prakticky již od svého dětství. Její otec, lékař a prominentní člen Strany práce⁸⁵, ji přesvědčil, aby se stala členkou Dětské organizace Strany práce. Gro tedy byla členkou strany již od sedmi let. Jako důležitý psychologický moment z hlediska její další politické kariéry se jeví fakt, že v ní (v tehdejší poměrně dosti patriarchální společnosti) rodiče upevňovali názor, že i ženy mohou dosáhnout stejných skutků jako muži. (Cavanski 1999)

Brundtland vystudovala medicínu na universitě v Harvardu. V politice se poprvé zviditelnila, když se na začátku 70. let aktivně postavila proti mediální kampani Konzervativní strany za zákaz interrupcí. Jako profesionálka (lékařka), žena a politicky

⁸⁵ Roku 1955 jmenován Ministrem sociálních věcí.

angažovaná osoba, cítila své počínání jako svou povinnost. Po tomto mediálním vystavení jí bylo nabídnuto vstoupit do vlády na post ministryně životního prostředí. Na kritiky jejích nedostatečných politických zkušeností reagovala následovně: „Existuje velmi úzké propojení mezi povoláním lékaře a politika. Lékař se nejprve snaží o prevenci, a pokud přijde nemoc, léčí ji. To je přesně to stejné, co dělá politik, jen s ohledem na společnost.“ (Solheim 2000: 67)

V srpnu 1974 byla Brundtland jmenována ministryní životního prostředí⁸⁶. V dubnu 1975 se pak stala předsedkyní Strany práce, přesněji řečeno první ženou na předsednickém postu Strany práce. Za dobu svého působení ve vládě povýšila Ministerstvo životního prostředí z málo známé na politicky poměrně významnou instituci. Hodně pozornosti Brundtland získala například při velmi obratném řešení situace, která vznikla následkem ropné havárie v Severním moři roku 1977. (Solheim 2000: 68-69)

Po šestiletém působení ve vrcholné politice byla Brundtland roku 1981 jmenována první předsedkyní norské vlády⁸⁷. V letech 1981 – 1986 stála v čele opoziční Strany práce. Ani v tomto období ve svých aktivitách nepolevila. Přijala pozvání švédského premiéra Olafa Palmeho k práci na Nezávislé komisi pro odzbrojení a bezpečnost a roku 1983 založila na požadavek generálního tajemníka OSN Javiera Peréze de Cuellara Světovou komisi životního prostředí a rozvoje, které následně i předsedala. Na jednom ze zasedání komise předložila globálně inovativní koncept trvale udržitelného rozvoje, jehož centrální myšlenkou je rovnováha mezi ochranou životního prostředí a ekonomickým růstem. (The Asahi Glass Foundation 2004)

Roku 1986 se Brundtland stala opět předsedkyní vlády. Do vlády, která celkem čítala osmnáct ministrů, jmenovala osm žen. Tato událost přilákala značný mezinárodní zájem, Norsko se tak stalo první zemí na světě, která se mohla pyšnit „ženskou vládou“. Několik let po jmenování vlády z roku 1986 zhodnotila Brundtland její vytvoření jako „výsledek silné pozice, kterou si norské ženy vybojovaly jak v politice, tak ve společnosti obecně, a výsledek bitvy a nezdolného úsilí mnoha žen a ženských organizací, které dosáhly skutečně rovných práv.“ (Equal Status Council 1991: 71) Druhá vláda Gro Harlem Brundtland se výrazně více než vlády předchozí věnovala sociálním otázkám, svou pozornost též zaměřila na země třetího světa (Norsko poskytovalo těmto zemím jednu z největších zahraničních pomoci).

Svou zprávou z roku 1987 Brundtland zviditelnila Světovou komisi životního prostředí a rozvoje, když napsala: „Musíme myslet globálně a v dlouhodobé perspektivě. Žádný region či národ nesmí být izolovaný od zbytku světa... globální životní prostředí nesmí být odděleno od politických, ekonomických a morálních otázek. Záležitosti životního prostředí musí postupovat všechna učiněná rozhodnutí... Musíme se naučit akceptovat skutečnost, že otázky životního prostředí jsou součástí jednotného vedení naší planety.“ (Solheim 2000: 73)

Roku 1990 byla Brundtland potřetí jmenována předsedkyní norské vlády, roku 1992 rezignovala po smrti svého syna z vedení Strany práce a roku 1998 byla zvolena Generální ředitelkou Světové zdravotnické organizace OSN⁸⁸.

Ačkoli Brundtland nebyla členkou ženského hnutí Strany práce, ani žádné jiné ženské organizace, byla označována za novou feministku. Sama svůj politický styl označila jako multidimenzionální. Podle politické redaktorky norského deníku Verdens Gang H.

⁸⁶ V tomto úřadu působila do roku 1979.

⁸⁷ Brundtland byla jmenována na konci funkčního období tehdejší vlády (její předchůdce Odvar Nordli byl nucen opustit post premiéra ze zdravotních důvodů), v úřadu tedy setrvala jen několik měsíců.

⁸⁸ Stala se první ženou na tomto postu.

Skarveit kombinovala Brundtland mužský a ženský politický styl, vždy si stála za svým, a i ti, kteří s ní nesouhlasili, ji hluboce respektovali. Ve svém projevu působila sebejistě a uměla smísit svou ženskost se silou. K negativním rysům její osobnosti patřila podle Skarveit občasná arogance a výbušnost k reportérům. Nutno také zmínit, že podle průzkumu si obdivuhodných 96% Norů myslí, že Brundtland odvedla v politice výbornou práci. (Solheim 2000: 76-78)

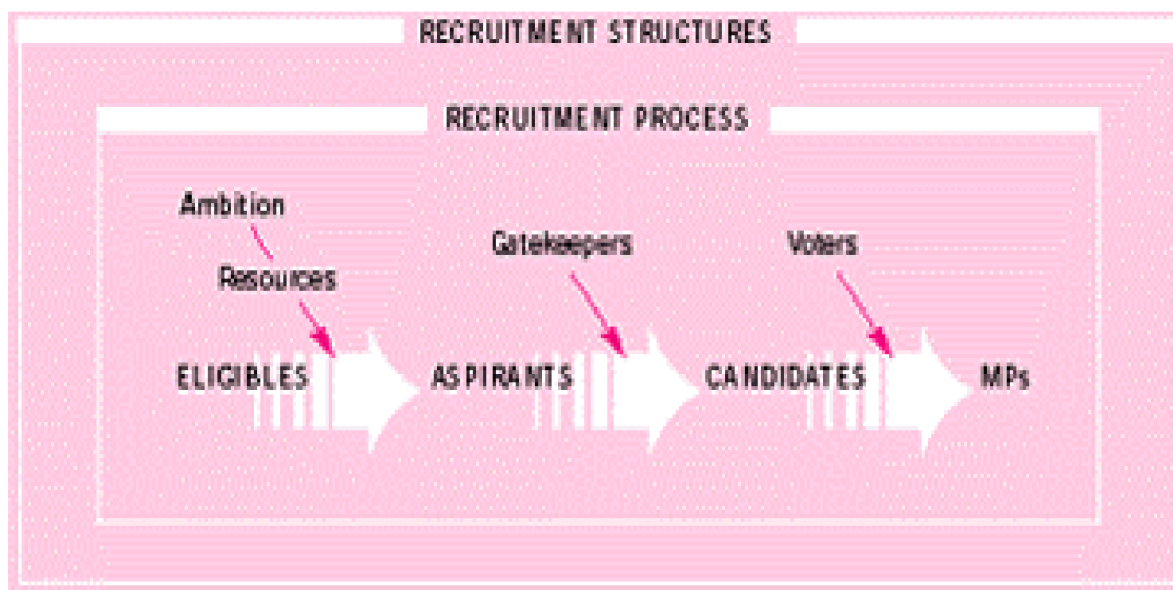
Příloha č. 3 - Volební účast v Norsku 1915 – 2005

Rok	Celková volební účast	Volební účast mužů	Volební účast žen	Rozdíl (ve prospěch mužů)
1915	62	70	54	16
1918	60	71	51	20
1921	68	77	60	17
1924	70	77	64	13
1927	68	75	62	13
1930	78	82	74	8
1933	76	82	71	11
1936	84	88	81	7
1945	76	80	73	7
1949	82	85	79	6
1953	79	82	77	5
1957	78	80	76	4
1961	79	81	77	4
1965	85	87	84	3
1969	84	85	83	2
1973	80	82	78	4
1977	83	84	82	2
1981	82	83	81	2
1985	84	84	84	0
1989	83	*	*	*
1993	76	*	*	*
1997	78	*	*	*
2001	76	*	*	*
2005	77	*	*	*

* po roce 1985 neexistuje oficiální statistika

Zdroje: Statistics Norway 2005b; Hallberg 2003: 130

Příloha č. 4 – Proces legislativního rekrutování

Zdroj: Matland 2005

Příloha č. 5 - Zvolení poslanci podle stranické příslušnosti a pohlaví. Volby do Stortingu 1945 - 2005.

Rok voleb	Strana práce (DNA)			Pokroková strana (PrF)			Konzervativní strana (H)			Křesťansko-demokratická strana (KrF)			Strana Středu (SP)			Strana socialistické levice (SV)			Liberální strana (V)			Ostatní*			Storting celkem		
	VP	Ž	Ž %	VP	Ž	Ž %	VP	Ž	Ž %	VP	Ž	Ž %	VP	Ž	Ž %	VP	Ž	Ž %	VP	Ž	Ž %	VP	Ž	Ž %	VP	Ž	Ž %
1945	76	4	5	-	-	-	25	1	4	8	-	-	10	-	-	-	-	-	20	1	5	11	1	9	150	7	4,7
1949	85	6	7	-	-	-	23	1	4	9	-	-	12	-	-	-	-	-	21	-	-	-	-	-	150	7	4,7
1953	77	5	6	-	-	-	27	2	7	14	-	-	14	-	-	-	-	-	15	-	-	3	-	-	150	7	4,7
1957	78	8	10	-	-	-	29	2	7	12	-	-	15	-	-	-	-	-	15	-	-	1	-	-	150	10	6,7
1961	74	11	15	-	-	-	29	1	3	15	-	-	16	1	6	2	-	-	14	-	-	-	-	-	150	13	8,7
1965	68	9	13	-	-	-	31	1	3	13	-	-	18	-	-	2	-	-	18	2	11	-	-	-	150	12	8
1969	74	11	15	-	-	-	29	2	7	14	1	7	20	-	-	-	-	-	13	-	-	-	-	-	150	14	9,3
1973	62	12	19	4	-	-	29	5	17	20	1	5	21	3	14	16	3	19	2	-	-	1	-	-	155	24	15,5
1977	76	20	26	-	-	-	41	12	29	22	3	14	12	1	8	2	1	50	2	-	-	-	-	-	155	37	23,9
1981	66	22	33	4	-	-	53	13	25	15	1	7	11	2	18	4	2	50	2	-	-	-	-	-	155	40	25,8
1985	71	30	42	2	-	-	50	15	30	16	4	25	12	2	17	6	3	50	-	-	-	-	-	-	157	54	34,4
1989	63	32	51	22	1	5	37	11	30	14	5	36	11	3	27	17	7	41	-	-	-	1	-	-	165	59	35,8
1993	67	33	49	10	1	10	28	8	29	13	5	38	32	14	44	13	4	31	1	-	-	1	-	-	165	65	39,4
1997	65	32	49	25	2	8	23	7	30	25	11	44	11	4	36	9	3	33	6	1	17	1	-	-	165	60	36,4
2001	43	20	47	26	3	12	38	12	32	22	8	36	10	6	60	23	11	48	2	-	-	1	-	-	165	60	36,4
2005	61	32	52	38	6	16	23	5	22	11	5	45	11	5	45	15	7	47	10	4	40	-	-	-	169	64	37,9

Vysvětlivky: VP = všichni poslanci, Ž = ženy, Ž % = ženy %

* Červená volební aliance (volby 1993 – 1 poslanec), Komunistická strana (volby 1945 – 11 poslanců/ z toho 1 žena, volby 1953 – 3 poslanci, volby 1957 – 1 poslanec), Liberální lidová strana (volby 1973 – 1 poslanec), Strana pobřeží (volby 2001 – 1 poslanec)

Zdroje: Statistics Norway 2005, Bergqvist 1999: 303